#1 BESTSELLER INTERNAȚIONAL

„O lectură obligatorie" – *The Economist*

James Hawes

O SCURTĂ ISTORIE A GERMANIEI

De la Iuliu Cezar la Angela Merkel – O repovestire pentru vremurile noastre

„Cea mai provocatoare carte a anului" – *Der Spiegel*

#1 BESTSELLER INTERNAȚIONAL

„O lectură obligatorie" – *The Economist*

James Hawes

O SCURTĂ ISTORIE A GERMANIEI

De la Iuliu Cezar la Angela Merkel – O repovestire pentru vremurile noastre

„Cea mai provocatoare carte a anului" – *Der Spiegel*

#1 BESTSELLER INTERNAȚIONAL

„O lectură obligatorie" – *The Economist*

James Hawes

O SCURTĂ ISTORIE A GERMANIEI

De la Iuliu Cezar la Angela Merkel – O repovestire pentru vremurile noastre

„Cea mai provocatoare carte a anului" – *Der Spiegel*

#1 BESTSELLER INTERNAȚIONAL

„O lectură obligatorie" – *The Economist*

James Hawes

O SCURTĂ ISTORIE A GERMANIEI

De la Iuliu Cezar la Angela Merkel – O repovestire pentru vremurile noastre

„Cea mai provocatoare carte a anului" – *Der Spiegel*

ISTORIE

Colecție coordonată de

Livia Szász

James Hawes

O SCURTĂ ISTORIE A GERMANIEI

De la Iuliu Cezar la Angela Merkel – O repovestire pentru vremurile noastre

Traducere din engleză de
Ondine-Cristina Dascălița

TREI

Editori:

Silviu Dragomir

Vasile Dem. Zamfirescu

Director editorial:

Magdalena Mărculescu

Redactare:

Laurențiu Dulman

Director producţie:

Cristian Claudiu Coban

Dtp:

Gabriela Anghel

Corectură:

Dușa Udrea-Boborel

Oana Apostolescu

Titlul original: The Shortest History of Germany: From Julius Caesar to Angela Merkel - A Retelling for Our Times

Autor: James Hawes

Ilustrații și hărți: James Nunn

O.P. 16, Ghișeul 1, C.P. 0490, București

Tel.: +4 021 300 60 90; Fax: +4 0372 25 20 20

e-mail: comenzi@edituratrei.ro

www.edituratrei.ro

ISBN (print): 978-606-40-0759-9

ISBN (PDF): 978-606-40-1078-0

ISBN (epub): 978-606-40-1295-1

În memoria tatălui meu, Maurice Hawes,

și pentru viitorul celui de-al treilea fiu al meu,

Karl Maurice Hawes v. Oppen,

ale căror vieți s-au intersectat timp de câteva ore în 25 februarie 2015

Cuvânt-înainte. Dacă nu acum, atunci când?

Occidentul este în plină defensivă. Puterile anglo-saxone, mari și mici, s-au retras în fantasma măreției pierdute. Populiștii din toată Europa strigă în gura mare că imigrația și globalizarea sunt lucrătura unui sistem nefast, condus de păpușari nevăzuți, lipsiți de loialitate față de țară sau popor. Nevenindu-i să creadă ce noroc a dat peste el, țarul Vladimir constată cum se aliniază pionii din Marele Joc; statele baltice și Grupul de la Vişegrad tremură. Ministrul de externe al Germaniei din 1998 până în 2005 nu mai are nicio speranță:

> Europa este mult prea slabă și divizată ca să suplinească strategic Statele Unite; iar fără leadershipul american, Occidentul nu poate supraviețui. Astfel, e aproape sigur că lumea vestică, așa cum o știe orice om din ziua de azi, va dispărea sub ochii noștri.
>
> Joschka Fischer, *Goodbye to the West*, 5 decembrie 2016

Între timp, un titlu din New York Times se întreabă dacă Ultimul apărător al Occidentului liberal ar putea fi Angela Merkel, cancelarul Germaniei.

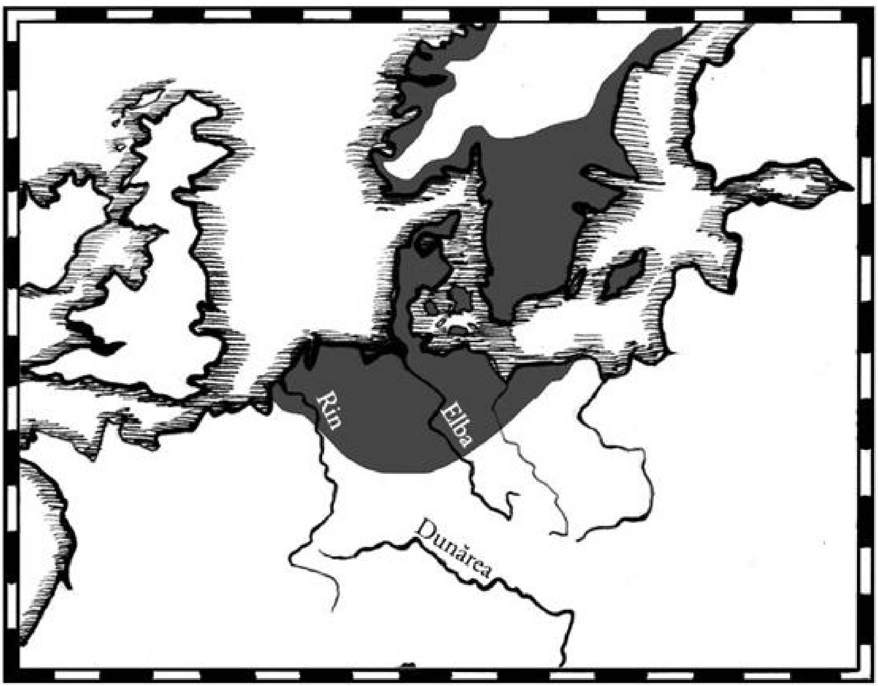
Germania? Țara care, în memoria noastră vie, l-a adus la putere — pe cale cvasidemocratică (deși numai și numai datorită unui grup foarte special de votanți, așa cum vom vedea) — pe Hitler, declanșând un război planetar, cu scopul de a impune o supremaţie rasială criminală? A putut oare Germania să se schimbe atât de drastic în decursul unei singure vieți?

Da, a putut. Dar pentru a înțelege acest lucru — și pentru a înțelege de ce Germania ar putea fi ultima noastră speranță —, trebuie să ne debarasăm de o mare parte din ceea ce credem că știm despre istoria Germaniei și s-o luăm de la capăt.

Așa că vă propun să începem cu însuși începutul. Sau, şi mai bine, cu ceea ce a fost puțin mai înainte, la începutul începutului…

La începutul începutului…

Potrivit celor mai bune estimări ale noastre, în jurul anului 500 î.e.n., prin colibele construite în epoca fierului în sudul Scandinaviei sau în nordul extrem al Germaniei, o ramură a populației indo-europene din regiune a început să pronunțe o serie de consoane în alt fel decât toți cei din jur.

Unde a început probabil totul, cca 500 î.e.n.

Nimeni nu știe cu exactitate, și nici nu va ști vreodată, cine, unde, când și de ce a început totul. Putem, cu toate acestea, să reconstituim ce s-a întâmplat. Să luăm, de exemplu, chiar pronumele interogative de mai sus. În vreme ce vorbitorii altor limbi au continuat să folosească sunetul c/k/qu (ca în cuvintele latineşti quis, quid, quo, cur, quam), și o fac și în ziua de azi (quoi, que, che, ce, kakiya etc.),

strămoșii danezilor, englezilor, germanilor și ai popoarelor înrudite au ales o altă cale, începând să folosească sunetul hv/wh/h, care a dus la formele moderne hvad/what/was etc.

Prima mutație consonantică a limbilor germanice este cunoscută și drept *Legea lui Grimm (Grimms Gesetz)*, deoarece a fost formulată de Jacob Grimm, cel mai mare dintre Frații Grimm, faimoșii culegători de basme. Efectul ei este cel mai vizibil ilustrat de engleza modernă, care folosește atât versiuni germanice, cât și nongermanice, derivate din latină, ale unui cuvânt.

p a devenit *f*: *paternal* – *fatherly* („patern")

f a devenit *b*: *fraternal* – *brotherly* („fratern")

b a devenit *p*: *labia* – *lip* („buză")

c/k/qu au devenit *hv/wh/h:* *century* – *hundred* („secol" – „sută")

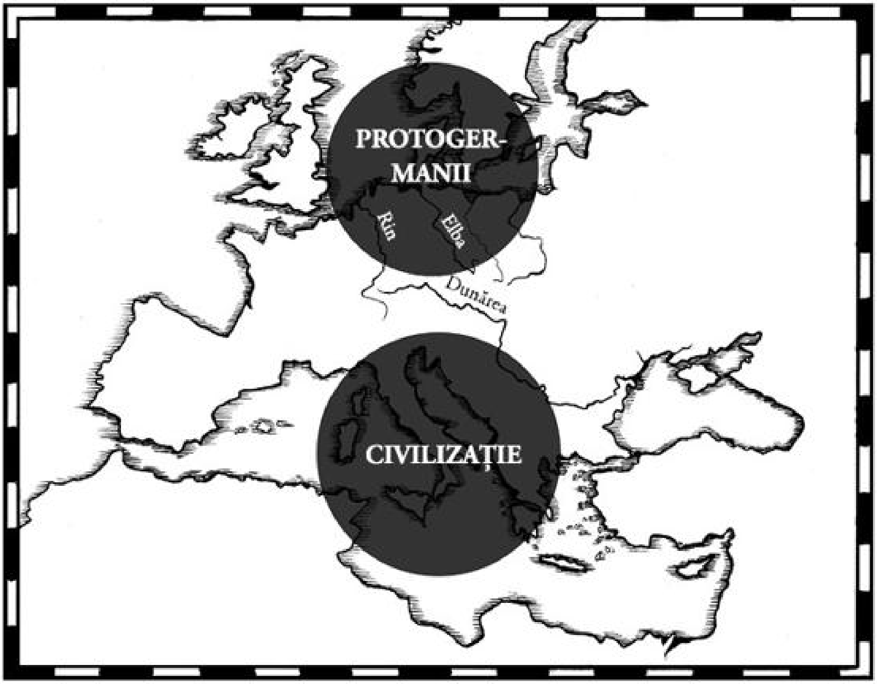
h a devenit *g*: *horticulture* – *gardening* („horticultură" – „grădinărit")

g a devenit *k*: *gnostic* – *know* („gnostic" – „a ști")

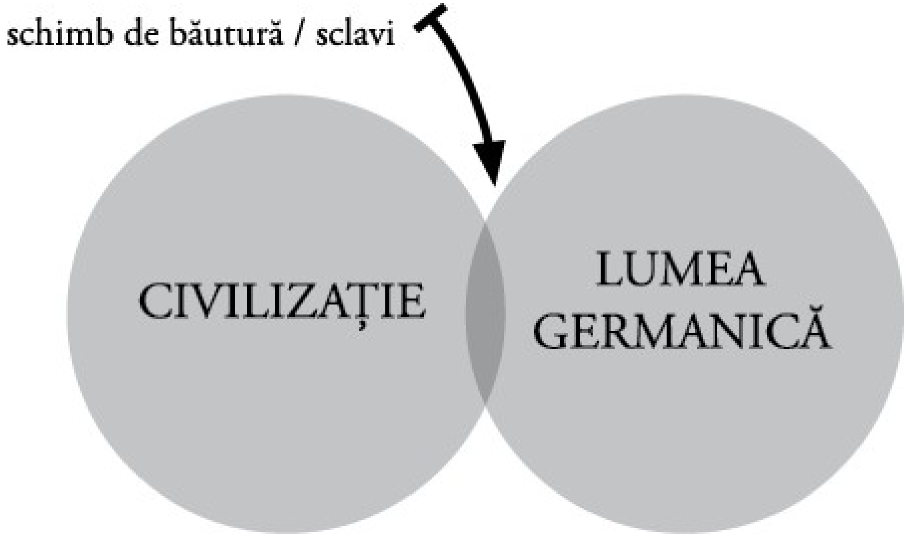
t a devenit *th*: *triple* – *three* („triplu" – „trei")

d a devenit *t*: *dental* – *teeth* („dentar" – „dinți")

Triburile care (din câte putem deduce) au început să folosească aceste noi sunete în jurul anului 500 î.e.n. sunt cunoscute drept protogermanice. Habar n-avem cum își ziceau ei, fiindcă în acea perioadă nu aveau niciun fel de contact cu popoarele mediteraneene, care deja aveau apeducte, biblioteci, teatre, alegeri și istorie scrisă.

Știm însă că în jurul anului 150 î.e.n., protogermanii începuseră să interacționeze cu lumea mediteraneeană. Din această perioadă s-au găsit vase de băut vin de proveniență romană pe tot teritoriul Germaniei. Știm, de asemenea, că tot atunci au învățat comerţul, deoarece în toate limbile germanice cuvântul pentru „a cumpăra“ (kaupa/kopen/shopping/kaufen etc.) este luat direct din cuvântul latin caupo, care înseamnă „mic negustor“ sau „hangiu“. Ne putem lesne închipui cum se producea un prim contact în vreun punct comercial de pe Rin sau Dunăre, unde elita protogermană oferea în schimbul băuturii blănuri, chihlimbar, păr blond (foarte apreciat de peruchierii romani) și, mai ales, sclavi.

Schimburile par să se fi desfășurat în bună pace până când niște triburi din nord, cunoscute sub numele de cimbri și teutoni, au băgat spaima în Republica Romană, începând din 112 până în 101 î.e.n., an în care au fost în cele din urmă anihilate de generalul Marius. Patrioții de mai târziu aveau să le revendice drept triburi germanice timpurii, dar pentru romani ele nu erau decât niște hoarde barbare. Cu siguranță că nimeni nu a folosit la vremea aceea denumirea de germani. De fapt, din câte știm, germanii nu au fost numiți vreodată astfel până în anul 58 î.e.n. Într-un mod cât se poate de potrivit, toată această istorie grandioasă începe cu unul dintre cei mai cunoscuți oameni din istoria omenirii.

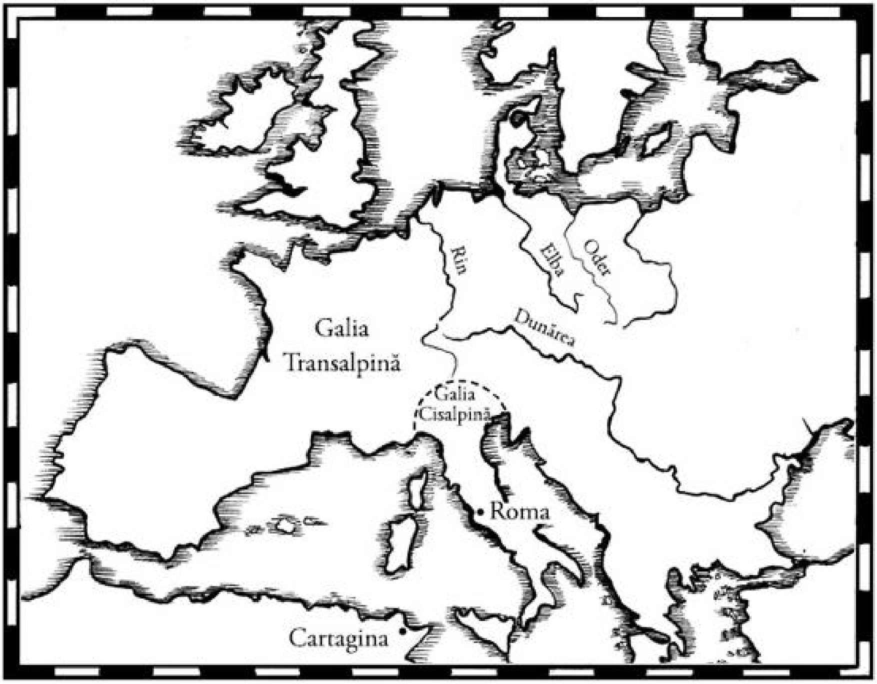
Partea întâi

Prima jumătate de mileniu. 58 î.e.n.–526 e.n.

Romanii îi creează pe germani,

apoi germanii ocupă Roma

Cezar îi inventează pe germani

Roma și Galia înainte de Cezar

În luna martie a anului 60 î.e.n., principalul subiect de discuție la Roma era amenințarea venită de la barbarii în căutare de azil (scria filosoful-juristul-politicianul Cicero). Din cauza frământărilor și războaielor din nord, aceștia invadaseră Galia Cisalpină — în linii mari, nordul Italiei de azi —, care era deja romanizată. În Galia Transalpină, încă necucerită, părea să se afirme o forță nouă, periculoasă. În anul 58 î.e.n., Iuliu Cezar, noul guvernator al Galiei Cisalpine, dornic de un război de cucerire care să-i consolideze reputația și să-l scape de datorii, a dat acelei populații un nume: germanii.

De la prima lor menționare în paginile faimoasei sale lucrări Războiul galic, Cezar îi asociază ferm pe acești germani cu ideea că locuiesc dincolo de Rin. Şi astfel, el umplea o hartă care pentru cititorii săi era la fel de goală precum fusese harta Africii Centrale pentru Stanley*, ideea lui devenind populară în scurtă vreme. Romanii si locuitorii din

Galia semănau atât fizic, cât și cultural, însă dincolo de Rin trăia un popor cu totul diferit. Acesta este lucrul care ni se tot spune pe parcursul Războiului galic.

Cezar avea să descopere curând că lucrurile nu stăteau deloc bine. Câteva triburi ale galilor mituiseră aproximativ 15 000 de luptători germani de peste Rin ca să-i ajute împotriva mai puternicilor hedui. Dar după o primă victorie, conducătorul german Ariovistus și-a chemat și mai mulți oameni de peste Rin, devenind conducătorul de facto al Galiei neromane. Existau de acum 120 000 de germani în Galia; curând aveau să sosească și alții, alungându-i pe localnicii care au fost siliți să plece în căutarea unor teritorii noi.

Patriot vigilent, Cezar recunoaște imediat pericolul. Provincia romană a Galiei Cisalpine — poate chiar Roma însăși — va fi invadată de migranții barbari. Cu un splendid discurs, își însuflețește legionarii mai degrabă descurajați și se pune în mișcare, evitând cu grijă temutele trecători și păduri. În 58 î.e.n., triburile pe care el le desemnează cu termenul colectiv de germani se înfruntă cu romanii în Bătălia de la Ochsenfeld din Vosgi.

Germanii sunt bătuți crunt și, așa cum se obișnuia în războaiele din vechime, lupta se transformă într-un măcel general. Când supraviețuitorii reușesc să se refugieze peste Rin, Cezar vrea să meargă după ei. Ubii (germani, dar aliați cu Roma) se oferă să-i treacă armata cu plutele peste Rin. Cezar hotărăște însă că ar fi mai roman și mult mai sigur să construiască un pod peste fluviu. Iar legiunile sale izbutesc să-l termine în zece zile, ceea ce este un lucru cu totul remarcabil.

Dar, oricât de impresionantă ar fi tehnica militară a romanilor, contează forțele din teren. Iar germanii sunt cei care cunosc acest teren. Se refugiază în păduri, unde — după cum află Cezar — plănuiesc să-și adune forțele și să aștepte atacul romanilor. Drept care, considerând că mersese atât de departe pe cât o cereau atât onoarea, cât şi interesul politic (după cum atât de adecvat s-a exprimat), Cezar se întoarce în Galia, distrugând podul în urma sa.

Pe tot parcursul Războiului galic, germanii figurează apoi ca potențiali aliați ai oricărui trib galic dornic de revoltă. Nu există, așadar, decât o singură soluție: să-i faci să simtă pe propria lor piele ce înseamnă puterea Romei. Așa că, în 55 î.e.n., când aceștia încearcă o traversare în masă a Rinului, Cezar hotărăște să pornească la război împotriva germanilor.

Cezar se laudă că soldații lui s-au înapoiat în tabără fără să fi pierdut vreun om după ce au împins armata de 430 000 de oameni a inamicului până la confluența Rinului cu Meuse, unde aceștia au pierit cu toții. Chiar și după standarde romane, a fost vorba de un masacru și nu de un război. Marele orator Cato a cerut public ca Cezar să fie predat germanilor drept pedeapsă. Dar în Războiul galic Cezar justifica brutalitatea metodelor sale ca pe un factor eficient de descurajare: Dacă galii rebeli vor încerca în viitor să-i mituiască pe germani pentru a fi de partea lor, germanii le vor răspunde că nu au de gând să riște ceea ce s-a întâmplat ultima oară.

Dar cum erau oare, în realitate, acești barbari proaspăt descoperiți? Cezar își întrerupe povestea plină de acțiune într-un moment bine ales — suntem în anul 53 î.e.n., iar el se află în fața celui de-al doilea cap de pod peste Rin — pentru a oferi cititorilor săi acea faimoasă descriere, prima care s-a făcut vreodată, a germanilor.

Germanii lui Cezar

Obiceiurile germanilor se deosebesc mult de ale galilor. Într-adevăr, ei n-au druizi care să conducă cultul divin și nu se preocupă atât de mult de sacrificii. Socotesc zei numai pe aceia pe care-i văd și ale căror binefaceri sunt vădite, adică Soarele, Vulcan și Luna; despre ceilalți nici măcar n-au auzit. Își petrec toată viața vânând și luând parte la exerciții războinice; [...] bărbații și femeile se scaldă laolaltă în râuri și se îmbracă în piei sau într-un fel de cojoace care lasă descoperită o mare parte a corpului. Cu agricultura se ocupă puțin, hrana lor constă mai ales în lapte, brânză și carne. Nimeni nu are o întindere de pământ determinată, nici proprietăți personale. [...] Germanii socotesc că este caracteristic pentru viteji ca vecinii lor să se retragă, alungați de pe ogoare, și ca nimeni să nu îndrăznească să se așeze în apropiere. [...] Furturile comise în afara granițelor unui trib nu atrag după ele dezonoarea, ba, ceva mai mult, germanii pretind că aceste furturi sunt un fel de exerciții. [...] Germanii socotesc că este o nelegiuire să nu respecți un oaspete. Pe oamenii care vin la ei indiferent din ce cauze îi apără de insulte și îi consideră inviolabili; acestora le sunt deschise toate casele și sunt invitați la mese. [...] Pentru un om ușor echipat, lățimea acestei păduri, Hercynia, despre care am vorbit mai sus, este de nouă zile de mers; căci nu poate fi altfel delimitată, întrucât germanii nu cunosc măsurile rutiere. [...] Se cunoaște că în această pădure se nasc multe specii de animale sălbatice care nu se văd în alte părți.

Războiul galic, VI, 21–28*

* C. Iulius Caesar, *Războiul gallic*, *Războiul civil*, traduceri și note de Janina Villan Unguru și Elisabeta Poghirc, studiu introductiv de Cicerone Poghirc, Editura Științifică, București 1964, pp. 222–224. (*N.t.*)

Nici vorbă de zeități adevărate sau preoți, de proprietate și ordine socială, de culturi de cereale pentru pâine, de știința de a măsura distanțele, ci doar de păduri întinse, pline de animale sălbatice, de neîncetate lupte intertribale — o lume barbară, într-adevăr, și nicio perspectivă ca Roma să aibă vreun profit de pe urma ei.

Dar aici nu e vorba de antropologie, ci de politică. Ideea este de a

stabili un contrast între malul stâng al Rinului (unde Cezar a triumfat) și malul drept (pe care l-a invadat de două ori fără succes). De partea aceasta sunt galii: se îndeletnicesc cu munca câmpului; se roagă la niște zei adevărați care pot fi lesne suprapuși panteonului greco-roman; au câteva legi de bază, alegeri într-o formă primitivă, un fel de ordine socială, iar druizii lor scriu cu caractere grecești, dovada sigură a existenței unui potențial de civilizație. Cezar a obținut pentru poporul său o țară pregătită să fie romanizată și bună de plată. De cealaltă parte a Rinului însă sunt germanii.

Şi totuşi, este limpede că fluviul nu este chiar o graniță între două civilizații complet diferite. Cezar ne spune că de cealaltă parte a Rinului există cel puțin un trib care până de curând era constituit din gali din Galia; și viceversa, belgii, care acum trăiesc de partea aceasta a Rinului, s-au desprins recent din grupul germanilor. Ubii, care trăiesc pe malul german al Rinului, sunt aliați de nădejde ai Romei, în vreme ce pe malul galic sălășluiesc și triburi ostile, aparent germane. Pe tot parcursul Războiului galic, oamenii traversează Rinul ca să atace, să-și unească forțele, să fugă ori să migreze. Cezar însuși folosea o unitate de cavalerie germanică drept gardă personală.

Între 58 și 53 î.e.n., de-a lungul malurilor Rinului realitatea pare să fi fost destul de fluidă, surprinzătoare și teribil de încurcată, cam la fel ca în Siria zilelor noastre. Dar cum să transformi toate acestea într-o știre triumfală? Ei bine, Cezar anunță că a descoperit o graniță naturală a dominației romane. Rinul devine versiunea romană a liniei Sykes-Picot, granița trasă arbitrar prin Orientul Apropiat de englezi și francezi după Primul Război Mondial. Popoarele de peste Rin sunt declarate iremediabil barbare, iar țara lor, un tărâm sălbatic de coșmar. Mai rău, sunt dușmani înverșunați ai Romei și nu refuză niciodată să-i ajute pe cei care s-ar opune romanilor.

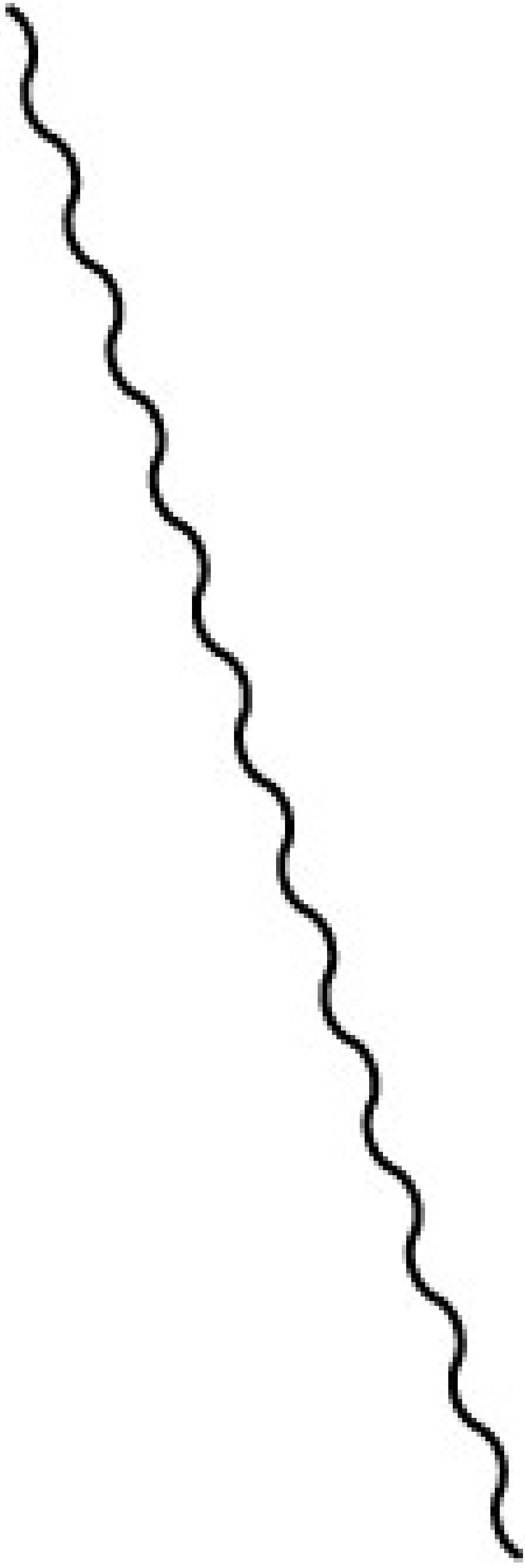
Iuliu Cezar tocmai îi inventase pe germani.

Galia și Germania potrivit lui Cezar

GALIA

ROMA

GERMANII

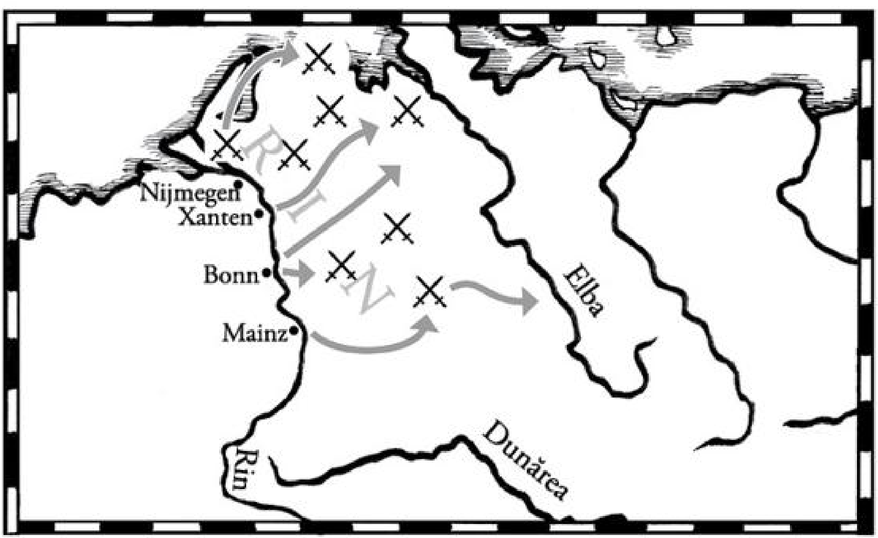

RINUL

Germania aproape că devine romană

Prinsă în propriile lupte și devenind Imperiu după asasinarea lui Cezar, Republica Romană a rămas la linia trasată de el pe Rin: galii civilizabili aici, germanii dincolo. Bineînțeles că se găsea ceva de făcut și pentru poporul necivilizat. Primul împărat roman, Augustus, l-a copiat pe Cezar, folosind o gardă personală de germani din nordul Renaniei — la fel ca Irod cel Mare, regele Iudeii, client al Romei. Însă în anul 17 î.e.n., o ceată apreciabilă de germani traversează Rinul, capturează simbolul sacru al Legiunii a V-a, acvila, și o poartă în triumf înapoi peste fluviu. Proaspăt născutul imperiu nu-și poate permite o asemenea ofensă la adresa autorității sale, așa că trece la mobilizarea pentru marea ofensivă strategică: cucerirea fără drept de apel a Germaniei.

Fiului vitreg al împăratului Augustus, Drusus, i se încredințează comanda. De-a lungul Rinului sunt construite puncte de plecare, din care se vor naște ceea ce azi sunt Bonn, Mainz, Nijmegen și Xanten. Între 12 și 9 î.e.n., pornind de la aceste baze, Drusus își va conduce legiunile și corăbiile într-o neîntreruptă succesiune de victorii de-a lungul și de-a latul nord-vestului Germaniei.

În anul 9 î.e.n., Drusus ajunge la Elba. Acolo, după cum povestesc Cassius Dio și Suetoniu, a avut viziunea unei femei gigantice care l-a sfătuit să facă numaidecât cale întoarsă și să pună capăt dorinței lui nesățioase de cuceriri, deoarece zilele îi erau numărate.

Acesta a fost un moment de răscruce în istoria Germaniei și a Europei. Oprirea la Elba nu a fost o decizie de natură politică sau militară, ci una dictată de puteri mai înalte. Traversarea Rinului nu era o problemă, dar Elba reprezenta capătul oricăror ambiții rezonabile.

Cucerirea finală a Germaniei dintre Dunăre, Rin și Elba a fost amânată pentru anul 6 e.n. În cadrul celei mai mari campanii unice planificate vreodată de Roma, douăsprezece legiuni — aproximativ 40 la sută din întreaga putere a Imperiului — urmau să înconjoare ultimele triburi recalcitrante, prinzându-le ca într-un clește de la Rin, în vest, la Dunăre, în sud.

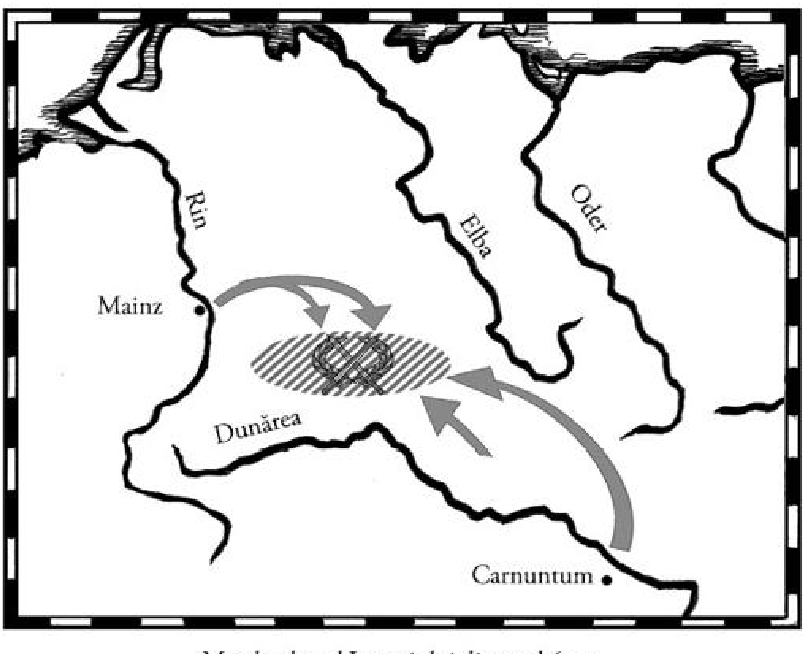
Cu doar câteva zile înainte de data stabilită pentru începerea marii ofensive, o legiune auxiliară staționată în Bosnia de azi s-a răsculat, declanșând Marea Revoltă Iliră din Balcani. Armatele masate pe Rin și Dunăre au fost transferate cu repeziciune spre sud.

Între timp însă procesul de romanizare a Germaniei a continuat neabătut, în pofida campaniei abandonate. Cassius Dio povestește că se întemeiază orașe, că barbarii s-au obișnuit să țină târguri și să se întâlnească în adunări pașnice. Toate acestea — care amintesc întru câtva de visul idilic al lui Dick Cheney despre un Irak de după operațiunea Furtună în Deșert — au fost, în general, trecute la categoria exagerări grosolane. De curând însă, arheologii au găsit dovezi clare că romanii chiar au fost implicați în construirea Germaniei. La Waldgirmes, la aproximativ 100 de kilometri est de Rin, a fost dezgropat un oraș civil și militar complet, cu străzi, o piață și un forum. Monedele găsite acolo documentează ocupația romană între anii 5 și 9 e.n.

Drusus ajunge la Elba; gravură în lemn după Eduard Bendemann

Această a doua dată a fost decenii de-a rândul băgată în capul oricărui elev german ca fiind unul dintre cele mai memorabile momente ale istoriei germane.

Marele plan al Imperiului din anul 6 e.n.

Arminius și după aceea

Romanii au găsit în Germania, asemenea britanicilor în India, o puzderie de stătulețe ce se războiau între ele și cărora le-au impus, pentru a simplifica lucrurile, ideea unei vaste și unice Națiuni. Și, la fel ca britanicii, au creat apoi pentru această țară inventată o clasă de conducători semimodelați după civilizația lor, așteptând în schimb de la ei loialitate.

În anul 9 e.n., Publius Quinctilius Varus, guvernator al Germaniei, petrecuse vara cutreierând țara, fără a purta război, ci adunând biruri (din cale-afară de împovărătoare, cum avea să se spună mai târziu). Înapoindu-se în tabăra de iarnă de pe Rin, a făcut greșeala de a se încrede în cel pe care îl avea adesea oaspete la masă, fiul căpeteniei tribale a cheruscilor din nord-vest, romanizatul Arminius (varianta latină a germanicului Hermann), care fusese educat chiar la Roma. Arminius i-a povestit că în apropiere avusese loc o mică revoltă și că ar fi fost bine dacă romanii s-ar mai arăta o dată la față în acele locuri înainte de a se încheia anul. Deși avertizat de socrul lui Arminius să nu aibă încredere în acesta, Varus a fost de acord și, încredințat că se afla într-un teritoriu pe deplin pacificat, a pornit la drum fără ca măcar să se obosească să-și așeze cele trei legiuni în formație de marș. Soldații romani cu civili cu tot s-au pus, așadar, în mișcare prin pădurile dese cu poteci înguste, de care, cu cincizeci de ani în urmă, Cezar se ferise cu multă grijă. Acolo au fost nimiciți într-o ambuscadă cunoscută sub numele de Bătălia din Pădurea Teutoburgică, în care s-au petrecut, după cum bine se știe, scene de o cruzime ce i-ar pune în dificultate chiar și pe actualii cineaști. Datorită descoperirilor făcute, începând cu anul 1987, de maiorul britanic Tony Clunn, un arheolog amator, astăzi se știe că locul în care s-a desfășurat bătălia este dealul Kalkriese din Saxonia Inferioară.

Mască a unui călăreț roman descoperită în situl de la Kalkriese

În perioada următoare, toate bazele romane aflate la est de Rin au fost distruse — o mare înfrângere pentru Roma, însă nu tocmai momentul de răscruce pe care istoricii luterani și prusaci l-au inventat mai târziu. Între anii 14 și 16 e.n., fiul lui Drusus, Germanicus, a prădat ţinuturile germanilor, căutând răzbunare şi izbutind în cele din urmă să-i încolțească pe Arminius și aliații săi pe malurile râului Weser. Ajunul bătăliei a devenit subiect de poveste. Arminius și fratele său, care

rămăsese loial Romei, au făcut schimb de insulte peste fluviu — în latină. Germanicus, la rândul său, i-a servit de model lui Shakespeare pentru Henric al V-lea, preumblându-se incognito pe întuneric printre soldații săi. Odată cu venirea zorilor, germanii au fost prinși și măcelăriți, în așa fel încât trupurile și armele abandonate zăceau împrăștiate pe zece mile (Tacit). La puțin timp după aceea, Arminius/ Hermann, primul erou al naționalismului german, a fost asasinat în circumstanțe necunoscute de conaționalii săi.

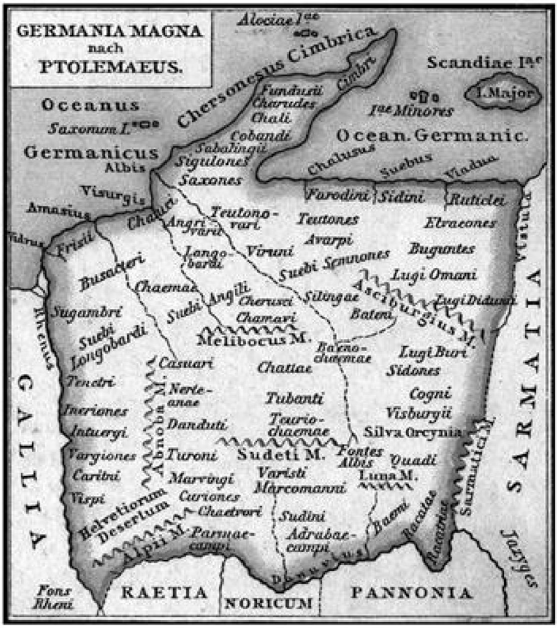
Regiunea aflată de-a lungul Rinului era din nou un loc sigur. Armata romană, ca toate armatele, îi prefera pe băieții robuști din provincie tineretului de la oraș, iar germanii au devenit curând recruții ei preferați. Atunci când romanii au cucerit Britannia, trupele germane au traversat Tamisa înot, complet echipate pentru a învinge în bătălia de la Medway. Însăși garda imperială avea atât de mulți germani în componența ei, încât locuitorii intimidați ai Romei îi spuneau pur și simplu cohors Germanorum. În anumite părți ale Renaniei, furnizarea de soldați pentru Roma a devenit sursa principală a economiei locale.

Roma își trăia acum zilele de aur — bucurându-se de aproape un secol de pace, stabilitate și prosperitate sub cei cinci împărați buni, cum au fost numiți Nerva, Traian, Hadrian, Antoninus Pius și Marc Aureliu — și se extindea inexorabil pe toate fronturile, inclusiv în Germania. S-a descoperit relativ recent cât de departe ajunsese. În jurul anului 20 e.n., geograful grec Strabon vedea Germania cam așa:

Harta Europei desenată de Strabon

Romanii, scrie el, nu au avansat încă în ținuturile care se află dincolo de Albis [Elba]. Dar în jurul anului 150 e.n., Ptolemeu, marele învățat din Alexandria, a desenat Magna Germania mult mai extinsă.

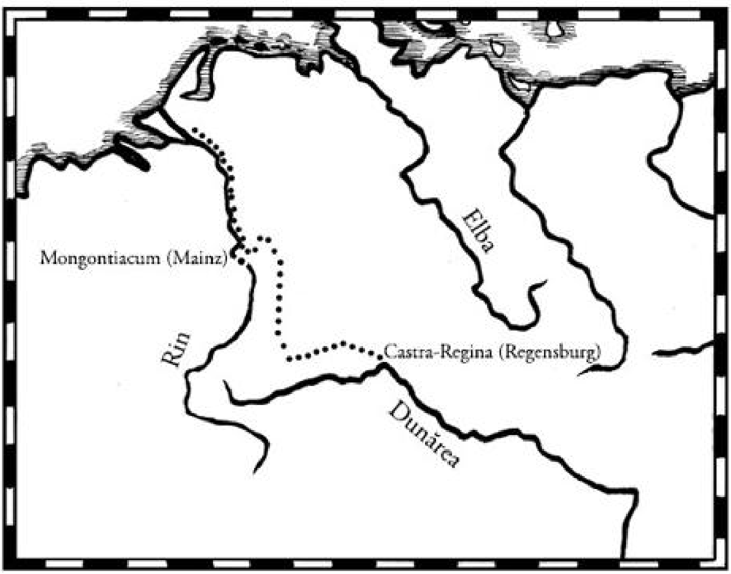

Până foarte de curând, s-a crezut că mare parte din harta lui Ptolemeu era pură imaginație. Apoi, în 2010, o echipă de la Universitatea Tehnică din Berlin, beneficiind de o versiune proaspăt descoperită a hărții și de noua tehnică computerizată, a decis că harta era mult mai exactă decât se crezuse până atunci — într-atât de exactă, încât de fapt nu ar fi putut fi desenată de un om aflat într-o bibliotecă de pe țărmul Africii de Nord decât dacă avea acces la informații topografice militare. Echipa a ajuns la concluzia că la începutul secolului al II-lea e.n., armata romană trebuie să fi avut cunoștințe vaste despre teritoriu până înspre est la Vistula, în Polonia de azi.

Limesul care a rezistat

Deși romanii par să fi cercetat tot ceea ce azi am putea numi Germania, ei nu au reușit niciodată să o cucerească pe de-a întregul. În fapt, viitorul Germaniei a fost în mare parte dictat exact de limita până la care au guvernat romanii. Și nu există niciun dubiu unde se află aceasta, căci este fără greș săpată în pământ.

Datele sunt vagi, dar cel târziu în jurul anului 100 e.n., romanii dețineau controlul deplin asupra sud-vestului Germaniei. Pe la 160 e.n., și-au oficializat statutul construind granița fortificată cunoscută drept limes Germanicus. Aceasta urma Rinul, apoi o lua spre răsărit pentru a ajunge la fluviul Main (până azi, proverbiala linie ce desparte sudul de nordul Germaniei), ca apoi să se îndrepte spre sud și est până la Regensburgul de azi.

Această falie din istoria Germaniei este de fapt Marele Zid al Europei: lung de aproximativ 560 de kilometri, de-a lungul lui se înălțau în jur de o mie de forturi și turnuri de observație, dintre care cele mai multe pot fi recunoscute și astăzi. Mult timp a fost în mod inexplicabil ignorat de istorici, însă în ultimul deceniu a început să se bucure de atenția pe care o merită. Pentru tot restul acestei cărți, trebuie să ne

amintim exact cât de mult s-a extins guvernarea romană în Germania.

Dacă așezi linia limesului peste o hartă a Germaniei moderne, ea se întinde peste orașe precum Köln (Cologne), Bonn, Mainz, Frankfurt, Stuttgart, München și Viena; și chiar la est de limes, locuri precum Duisburg au fost inițial baze avansate ale Romei. Cu alte cuvinte, toate marile orașe ale Austriei și Germaniei de Vest, cu excepția Hamburgului, s-au ridicat în interiorul sau în umbra imediată a Imperiului Roman.

Germanii cei sălbatici și nobili

Cea mai cunoscută relatare despre vechii germani îi aparține istoricului Tacit, autorul lucrării Germania (cca 103 e.n.). La fel ca Cezar, Tacit îi prezintă pe germani ca fiind opusul romanilor. Dar pentru el, acesta nu era un lucru rău, deoarece, susținea el, romanii degeneraseră într-un popor slăbit de viciu și lux, care nu făcea decât să se prosterneze în fața împăraților. Germanii erau, ce-i drept, barbari, dar barbari nobili, necorupți de tentațiile distracțiilor publice.

Patrioții de mai târziu au luat cartea lui Tacit drept o dovadă că germanii nu au fost nicicând romanizați. De fapt, ea spune exact contrariul. Nimic nu le plăcea mai mult romanilor, ca de altfel tuturor imperialiștilor, decât să citească despre triburi sălbatice și nobile de la frontierele lor — după ce le învinseseră. În 1745, toată Anglia tremura în fața invaziei scoțienilor. Nimeni nu îi considera romantici. Dar, după ce au fost nimiciți la Culloden, armata britanică a început imediat să-i folosească pe scoțieni ca trupe de șoc, iar publicul englez s-a îndrăgostit de poveștile despre bravura lor înnăscută și rămasă nealterată. La fel s-a întâmplat cu germanii în ochii romanilor în jurul anului 100 e.n. Ultima revoltă serioasă din Germania avusese loc în 69/70 e.n., iar aceasta numai fiindcă supertrupele germane ale Romei se simțiseră jignite de desființarea gărzii imperiale, celebra cohors Germanorum. Cititorii romani de pe vremea lui Tacit se puteau delecta liniștiți cu lecturi despre germanii sălbatici pe care îi guvernau.

Cea mai cunoscută și notabilă afirmație a lui Tacit despre germani este aceea că sunt dintr-o rasă pură, nicidecum amestecați cu alte rase, și că toți au același aspect fizic: ochi albaștri, păr blond-roșcat, statură uriașă. Mai puțin citată este opinia sa legată de o chestiune centrală cu privire la Germania, care a existat chiar de la bun început. Aceasta era mărginită în nord de ocean, în vest de Rin și în sud de Dunăre — dar tot ceea ce constituia granița dintre germani și popoarele puțin cunoscute din est era frica reciprocă. Astfel, Tacit atingea o chestiune importantă din istoria Germaniei: incertitudinea cu privire la cât de mult se întindea aceasta spre est.

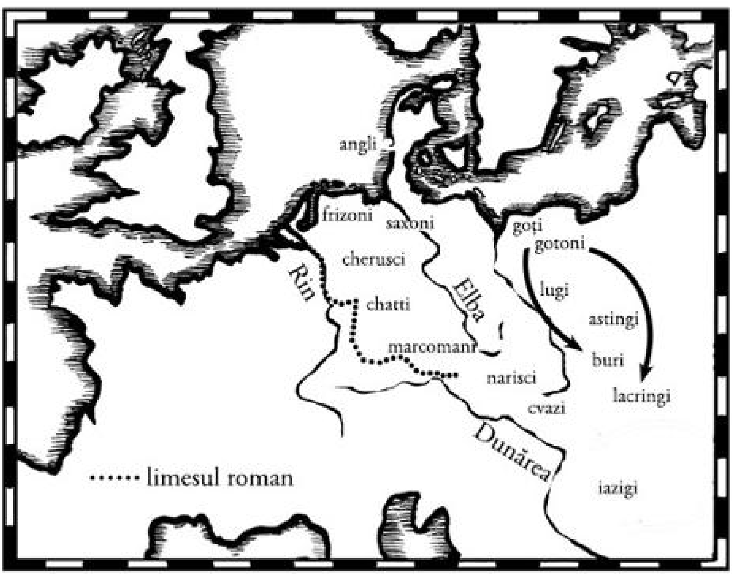
Vom reveni la Tacit atunci când va fi redescoperit de învățații secolului al XV-lea. Pe moment, important este că în jurul anului 100 e.n., Roma deținea controlul deplin asupra celor mai bogate și fertile

ținuturi ale Germaniei, în pofida înfrângerii din Pădurea Teutoburgică.

Începutul sfârșitului

Întorcându-se din Orientul Apropiat, trupele romane au adus cu ele un suvenir teribil: Ciuma Antonină, cel mai probabil o pandemie de vărsat de vânt, care a făcut ravagii în vestul Europei între cca 165 și 180 e.n. Între timp, germanii de la Dunăre ajunseseră să fie presați și ei de un trib germanic și mai feroce, goții, care se revărsau spre sud, începând să lovească în fortărețele romane ce le stăteau în cale, dar care nu mai dispuneau de suficienți soldați.

Având la dispoziție doar legiuni împuținate de ciumă, ultimul dintre cei cinci împărați buni, Marc Aureliu, s-a văzut obligat să se expună el însuși la opt campanii de iarnă pe malurile înghețate ale Dunării, a căror severitate i-a fost în cele din urmă fatală constituției sale slabe (Gibbon). Nu s-a confruntat doar cu un singur dușman sau o singură națiune, ci cu un puzzle politic în care numele de germani continua să fie doar un termen cuprinzător pentru diverse triburi:

Limesul roman și triburile din Magna Germania în jurul anului 160 e.n.

Cassius Dio, ***Istoria romană,*** **LXXII**

Unele dintre triburi, sub conducerea lui Battarius, un băiat de doisprezece ani, au promis o alianță; acestea au primit bani în dar. Altele, precum cvazii, au cerut pace, care le-a fost acordată. Însă dreptul de a lua parte la târguri nu li s-a acordat, de teamă că iazigii și marcomanii s-ar amesteca printre ei, ar cunoaște pozițiile romane și ar cumpăra provizii... Atât astingii, cât și lacringii i-au venit în ajutor lui Marc Aureliu, în speranța că vor căpăta pământ și bani. Lacringii i-au atacat pe astingi și au obținut o victorie hotărâtoare. Drept urmare, astingii nu au mai comis acte ostile față de romani...

Marc Aureliu s-a folosit de un amestec de forță brută și oferte ispititoare în încercarea de a controla situația. După ce au fost înfrânți, anumiți germani au fost invitați să devină foederati, adică aliați ai Romei, gata să lupte împotriva altor germani în schimbul ajutorului militar și al subvențiilor financiare pe care le primeau. În esență, întregul sistem depindea de capacitatea Romei de a le administra când și când câte o bătaie zdravănă.

În final, aceste eforturi ale lui Marc Aureliu au dat roade, deși au sfârşit prin a-i pune capăt vieţii. Dar, începând cu secolul al III-lea e.n., Roma a intrat în vizorul Imperiului Sasanid persan, interesat de uriașele bogății ale Asiei Mici. Cu forțele risipite, pentru Roma era tot mai greu să mențină controlul asupra frontierei germane.

În anul 235 e.n., legiunile romane de pe Rin s-au răsculat și au înscăunat un nou tip de împărat, pe uriașul și înfricoșătorul Maximinus Thrax (Maximin Tracul), fiul unui got. Acest prim împărat proclamat exclusiv de armată și primul lipsit de orice fel de educație (Gibbon) era pe jumătate german. Maximinus a reprezentat începutul sfârșitului Romei. Domnia sa a deschis marea criză a secolului al III-lea, când în 49 de ani s-au succedat 20 de împărați. În jurul anului 284 e.n., ținuturile de dincolo de Rin și Dunăre fuseseră pierdute, iar un nou limes a trebuit să fie înălțat cu mari cheltuieli de-a lungul malurilor. Acesta a rezistat timp de un secol, dar germanii reușiseră să înlăture vălul care acoperea măreția pierdută a Italiei (Gibbon). De atunci încolo, Roma s-a aflat numai și numai în defensivă, iar un război exclusiv defensiv nu se sfârșește decât într-un singur fel.

Întuneric sau lumină?

Suntem înclinați să credem că Roma cea civilizată a pierit de mâna germanilor barbari, după care a urmat întunecatul Ev Mediu. Dar luminile începuseră să se stingă în Europa cu mult timp înainte ca germanii să ajungă la comutator.

După 235 e.n., întrebarea de pe buzele tuturor era cât va rezista împăratul înainte de a fi asasinat sau când se va produce următorul război civil care să devasteze întregi provincii. Cât de diferită era de acum „Roma“, se poate vedea din Monumentul Tetrarhilor (cca 300 e.n.), care nouă ni se pare că înfățișează mai degrabă patru piese de șah nordice decât doi împărați și doi cezari romani.

Un alt tip de ordine, care a pus Roma pe locul al doilea în Imperiu după Constantinopol, a fost instaurată de Constantin cel Mare (306–337 e.n.), dar numai datorită „mușchilor“ germanici. Primul act al lui Constantin după ce a preluat Roma în 312 a fost acela de a desființa legendara Gardă Pretoriană și de-a o înlocui cu Scholae Palatinae, propria sa gardă călare de sorginte germanică. Ultimii mari gânditori greco-romani păgâni, Libanios și Zosimos, l-au acuzat pe Constantin de a fi cucerit Roma cu o armată de barbari germani. Constantin a fost primul împărat creștin al Romei, așa încât o alianță militaro-politică între războinicii germanici și creștinismul roman a fost făurită de la bun început.

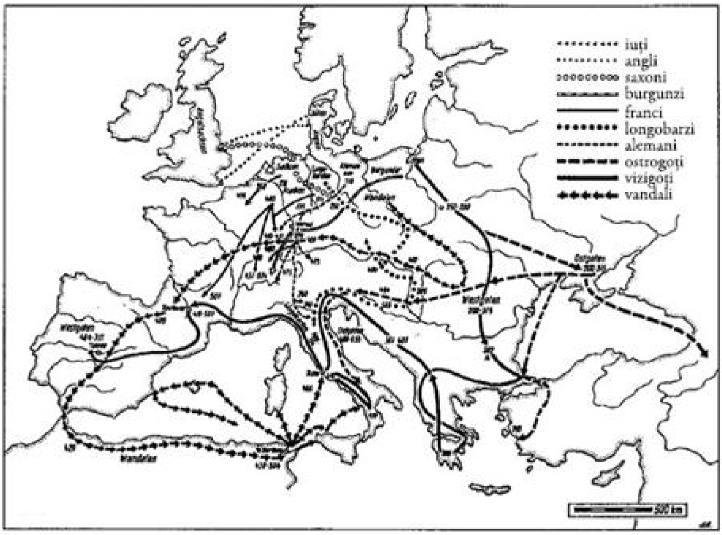
Dar aveau să urmeze schimbări masive, determinate, ca aproape toate lucrurile mari din istorie, de o deplasare semnificativă de populații.

Germanii migratori

După anul 300, cete de germani războinici par să fi fost mânate de o forță irezistibilă să-și părăsească locurile în care trăiau, dând naștere fenomenului ce a devenit cunoscut sub numele de Völkerwanderung — migrația popoarelor.

Cum singurii noștri martori au fost romanii, știm doar ceea ce au văzut ei la granițele lor. Ce se întâmpla în Germania profundă este o altă istorie, pe seama căreia există multe teorii. Schimbările climaterice candidează, evident, pentru a fi luate în seamă, la fel ca sporul de populație sau simpla dorință de a-și însuși bogățiile Romei. În unele situații — printre care cea a goților, după cum vom vedea —, cauza a fost cu siguranță și presiunea dinspre est. S-a susținut, de asemenea, că migrațiile s-au datorat destrămării lente a Imperiului Roman și vidului de putere ce s-a creat la granițele sale. Dar nimeni nu știe cu adevărat când a început totul, și cu atât mai puțin din ce cauză. Problemele pe care le-a întâmpinat Marc Aureliu în secolul al II-lea au fost poate un prim semn. În orice caz, vedem pe harta de alături, ce datează din secolul al XIX-lea, motivul pentru care nici măcar nu putem începe să discutăm în detaliu despre ceea ce s-a întâmplat cu adevărat.

Dar ceea ce putem spune cu siguranță este că această hartă germană de secol XIX despre mișcările unor întregi triburi (la fel ca burii sau pionierii care au cucerit Vestul Americii) nu face decât să ne inducă în eroare. Odiseea spectaculoasă a acestor cete diferite de germani nu a avut aproape niciun fel de efect pe termen lung asupra hărții lingvistice a Europei continentale, ceea ce ne indică în mod clar că invadatorii erau în mod preponderent bărbați. Poate că au domnit câteva generații peste niște agricultori amărâți sau târgoveți neputincioși, dar, lipsiţi de femeile lor, aveau să dispară fără să lase vreo urmă în limbă (aceasta fiind, în mod firesc, transmisă pe linie maternă) atunci când, în cele din urmă, aveau să fie învinși sau pur și simplu absorbiți. Limba nativă (maternă) avea să iasă din nou la suprafață.

Migrațiile popoarelor germanice la sfârșitul Antichității

Acest lucru s-a petrecut peste tot în Europa și în Africa de Nord. Singurul loc unde o civilizație romanizată și creștină, care știa să scrie, avea să fie literalmente ștearsă de pe fața pământului de către o nouă populație compusă din acești germani analfabeți și păgâni a fost porțiunea de șes a celei mai mari insule din arhipelagul aflat la nord-vest de locul de vărsare al Rinului, adică Anglia. Dar aici începe altă poveste.

În ceea ce-i privește pe germanii de pe continent, prima istorie propriu-zisă pe care o avem le aparține goților.

Goții — salvatorii Romei?

Că este vorba de moda adolescenților, de filme de groază sau de arhitectură, cuvântul gotic a devenit simbolul pentru tot ceea ce este întunecat, irațional și anticlasic.

Ce-i drept, goții au fost primii barbari care au ucis un împărat roman, dar aceasta se întâmpla în perioada crizei din secolul al III-lea, în anul 251 e.n. În secolul al IV-lea, deveniseră însă primii germani creștini care știau să scrie și care traduseseră chiar Biblia din greacă în gotică. Erau foederati loiali ai romanilor, atașați prin ereditate de casa imperială a lui Constantin (Gibbon), iar înainte de a distruge Roma ceruseră cu disperare azil în cadrul acesteia.

În 375 e.n., hunii și-au făcut apariția dinspre stepele Eurasiei, alungându-i pe goți de pe teritoriul actual al Ucrainei spre Dunăre. Goţii au cerut public să li se permită să traverseze fluviul măcar pentru a se așeza în cele mai neprimitoare părți ale imperiului pe care îl serviseră atât de bine. Obligați să aleagă între a admite ori a respinge o mulțime de barbari împinși de disperare și foame să solicite un loc de așezare pe teritoriile oamenilor civilizați (Gibbon), romanii au ales cea mai rea soluție posibilă. Goții au fost transportați peste Dunăre, dar li s-au impus condiții atât de crunte, încât acești petenți ai Romei, înfometați şi disperați, au pornit acum din interior un război împotriva Imperiului.

În 378 e.n., l-au ucis pe împăratul Valens și i-au nimicit armata la Adrianopol în Turcia de azi, având de atunci un cuvânt hotărâtor de spus în alegerea împăraților. Prădarea Romei de către vizigoții conduși de Alaric în 410 e.n. a fost doar o mare pagubă colaterală dintr-un război între romani și germani: principalul inamic al lui Alaric, Stilicho, era un vandal din Austria de azi. În ultimii săi douăzeci de ani de existență, după ce Roma a fost din nou prădată în 455 e.n., Imperiul Roman de Apus a fost condus, ce-i drept de facto și nu de jure, de căpetenia războinică Ricimer, pe jumătate vandal, care numea și ucidea împărați ca pe niște diplomați minori. În cele din urmă, Imperiul a fost abolit în 476 e.n. de Odoacru, care e posibil să se fi tras dintr-un trib german. De atunci și până la anul 800, prin Imperiul Roman s-a înţeles doar partea sa de răsărit, cu capitala la Constantinopol (cunoscut şi sub numele de Byzantium).

Odoacru a fost el însuși ucis în 493 de către cel mai roman dintre goți,

Theoderic cel Mare (454–526). Aflat teoretic în slujba împăratului, Theoderic a devenit practic egalul acestuia, domnind peste Peninsula Italică. Din reședința sa de la Ravenna, el a dat Italiei ceva de care aceasta nu mai avusese parte de două secole, de pe vremea lui Constantin: treizeci de ani de domnie stabilă și pace aproape totală. Mormântul său neobişnuit s-a păstrat în întregime şi mai poate fi văzut și astăzi la Ravenna, semănând cu contribuţia adusă la linia de fortificații Maginot de către un ucenic în arhitectura clasică. Acoperișul său este alcătuit dintr-un singur bloc de calcar care cântărește 300 de tone.

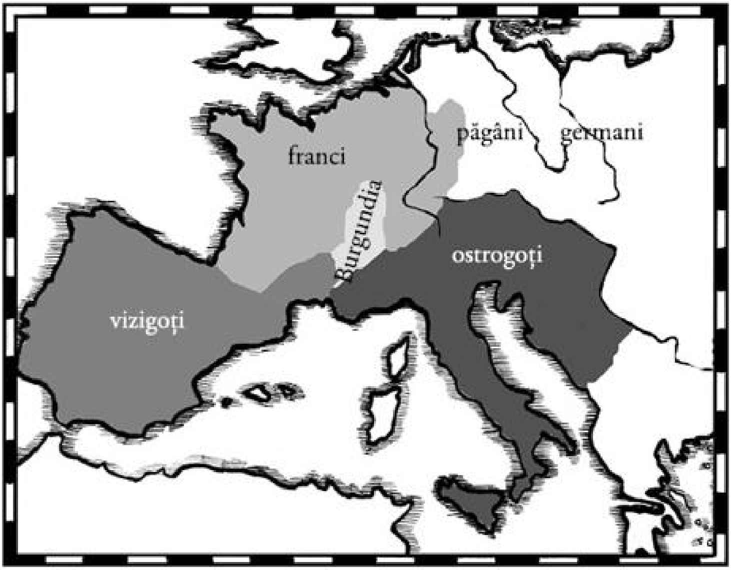
Dedesubt sunt înfățișate două monede bătute în jurul anului 500. Una a fost făcută pentru Zenon, împărat roman (adică al Imperiul Roman de Răsărit), cealaltă pentru regele ce-i era teoretic subordonat, Theoderic cel Mare, rege al goților și domnitor asupra Italiei. Amândoi trăiau în palate, au fost creștini, legiuitori și ctitori de biserici.

Moneda gotică din dreapta nu te duce deloc cu gândul la un barbar, iar cea romană din stânga nu seamănă deloc cu cele de pe vremea lui Hadrian. Declinul și prăbușirea Romei s-au suprapus mai mult sau mai puțin cu ascensiunea germanilor.

Prin 235 e.n., membrii diverselor triburi germanice erau încă barbari analfabeți ținuți captivi în Germania de puterea Romei. La moartea lui Theoderic, în 526 e.n., deveniseră creștini vânjoși care controlau fostul Imperiu de Apus în întregime.

Dintre ei, câștigătorii aveau să fie, după cum se va vedea, cei care au rămas în vechea lor țară, Germania romanizată. Aceștia aveau să supraviețuiască vandalilor, vizigoților, lombarzilor și ostrogoților, să reformeze civilizația Europei și să dea numele unei mari civilizații. Dar aceasta nu a fost Germania.

Regatele germanice la moartea lui Theoderic, 526 e.n.

Henry Morton Stanley (1841–1904), jurnalist și explorator galez care a străbătut Africa Centrală de la est la vest; a explorat lacurile Victoria şi Tanganyika şi a descoperit izvoarele Nilului. (N.t.)

Partea a doua

A doua jumătate de mileniu. 526–983 e.n.

Germanii restaurează Roma

Urmașii Romei

Francii au intrat în istorie în anul 297 e.n., când și-au croit drum peste Rin în teritoriile Olandei și Belgiei din ziua de azi. Roma le-a tolerat prezența acolo, iar pe la mijlocul secolului al IV-lea, aceștia deveniseră foederati loiali ai Imperiului. Există, din această perioadă, o celebră inscripție de la Aquincum (Budapesta) care descrie simplu și frumos statutul acelor oameni: Francus ego, civis Romanus, miles in armis (Franc sunt eu, cetățean roman, soldat în armată).

Când hoardele de călăreți nomazi au devastat sud-estul Europei în secolele al IV-lea și al V-lea, geografia a fost, ca de obicei, hotărâtoare. Francii trăiau suficient de departe la nord-vest pentru a scăpa de impactul principal. Au fost de asemenea capabili să supraviețuiască declinului economic al Europei de Sud deoarece erau implicați masiv în comerțul maritim cu Britannia și Scandinavia. Îndelungata experiență cu armata romană îi învățase cum să-și întărească pozițiile construind castre și să-și abată verii rătăcitori spre ținte mai ușoare. Aşa se face că francii nu au luat parte la marea migrație. Au rămas pe teritoriile lor, unde elita lor militară vorbea de multă vreme atât latina, cât și dialectul lor germanic. Având această bază biculturală sigură cum nu mai era alta, au fost capabili să se extindă încet spre sud și vest, în ciuda haosului ce-i înconjura, până când dinastia lor regală a intrat în istorie sub numele de Merovingi.

Ce credeau Merovingii despre ei reiese limpede cercetând mormântul fondatorului dinastiei, Childeric I (mort în 482 e.n.). Când a fost descoperit în 1653, osemintele acestuia erau înveșmântate în mantaua unui comandant militar roman, și i se puseseră monede pentru viața de apoi care datau din timpul Republicii Romane. Din punctul de vedere al primului Meroving şi al celor care l-au înhumat, acesta a murit ca prinț militar al Imperiului Roman. În 486, fiul său Clovis înfrânge ultimele forțe galo-romane ce reprezentau Imperiul Roman de Apus, iar peste un deceniu se convertește la creștinism. Sfârșitul teoretic al Imperiului Roman pare să nu fi contat defel în Renania.

Când, în urma Războaielor Gotice (535–554), puterea goților a fost pe veci înfrântă (deși cu prețul slăbirii Imperiului), Merovingii au fost marii beneficiari. Au petrecut secolul al VII-lea creând ceea ce este astăzi Franța, dar, din punctul de vedere al istoriei Germaniei, lucrul principal este că nu au pierdut sau abandonat nicicând baza lor de

putere de pe ambele maluri ale Rinului, care în anul 700 e.n. nu mai era o graniță culturală reală cum fusese în anul 58 î.e.n. Își administrau imperiul franco-german cu ajutorul unor codice latine care amestecau legi tribale germanice cu legislația romană moștenită.

În 732, au devenit salvatorii civilizației occidentale. Aparent invincibilele forțe ale islamului, sub forma Califatului Omeiad, avansau vertiginos prin Spania spre Franța, însă au fost definitiv oprite în Bătălia de la Tours. Nu a fost însă un rege cel care i-a înfrânt pe musulmani, deoarece ultimii Merovingi erau, cum bine se știe, ființe slabe, iar adevărata putere o exercitau cei care îi serveau. Eroul anului 732 a fost Charles Martel, cel ce purta titlul complet neeroic de majordom al palatului (maior palatii).

Fiul lui Martel, Pepin cel Scurt, a pus în cele din urmă capăt fictivei puteri a Merovingilor, întemeind în 751 propria sa dinastie francă. Fiind un uzurpator, avea nevoie de legitimitate, rapid — iar papalitatea căuta un aliat puternic care s-o ajute să-și afirme independența față de Constantinopol. În 753, Ștefan al II-lea a fost primul papă care a întreprins o călătorie la nord de Alpi. Pepin s-a angajat în numele francilor să apere papalitatea și a dăruit papilor de la Roma pământuri prin așa-numita „donație a lui Pepin“ care a stat la baza viitorului stat pontifical. La schimb, atât Pepin, cât și cei doi fii ai săi au fost unși cu mir de papa Ștefan personal într-o ceremonie amplă desfășurată la Saint-Denis în ianuarie 754.

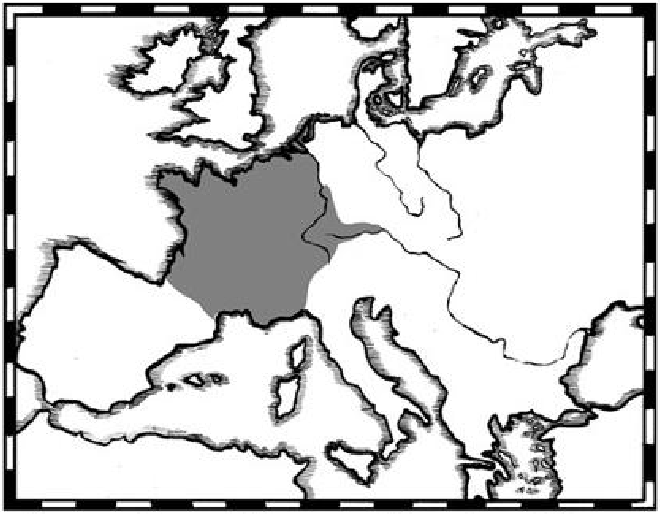

Acordul de la Saint-Denis, 754 e.n.

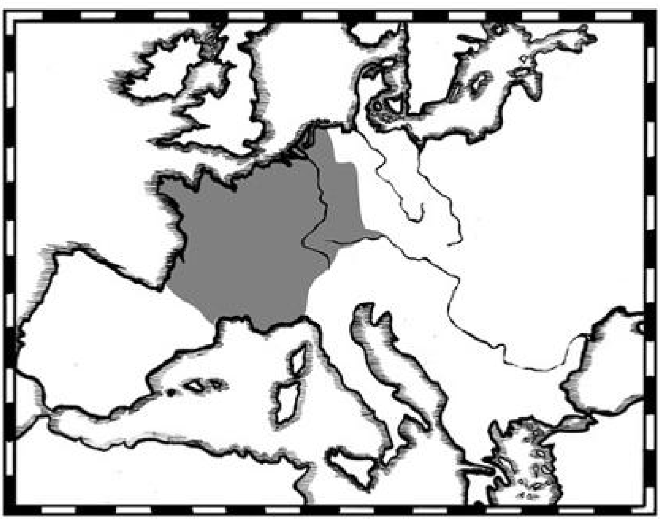
Acest acord dintre biserica romană și puterea francă a fost modelul secolelor următoare: căpeteniile războinice ofereau o parte din puterea și bogăția lor terestră Bisericii, iar Biserica le acorda un statut superior celui de simple căpetenii războinice. Acest mod de a împărți puterea a funcționat de altfel în Europa până târziu, în Spania lui Franco sau Irlanda lui De Valera.

Luminile se aprindeau din nou în Europa Occidentală. Unul dintre cei

doi băieți miruiți la Saint-Denis de papa Ștefan avea să devină atât de puternic și pentru vreme atât de îndelungată, încât până în 1971 britanicii au folosit sistemul monetar instituit de el, iar în țările slave din estul Germaniei, precum și în Ungaria, cuvântul pentru rege provine din numele său: Charlemagne — Carol cel Mare.

Marea continuitate: Galia romană și Germania, cca 160 e.n. ...

... și Regatul Francilor în 768 e.n., anul urcării pe tron a lui Carol cel Mare

O continuitate vitală pentru Europa

Amintirea lui Carol cel Mare s-a păstrat atât de vie, întrucât el a reprezentat puntea care a asigurat în cele din urmă transferul civilizației romane către lumea medievală și, prin urmare, către noi.

A moștenit un imperiu care se suprapunea aproape exact peste provinciile Galia și Germania guvernate de Roma la apogeul puterii ei, în urmă cu vreo 500 de ani.

Ca franc, provenea dintr-un grup cultural recunoscut și numit (de alții) germani, vorbind o limbă vest-germanică. Dar oricare ar fi fost limba poporului său, în ceea ce-l privește, s-a străduit neîncetat ca latina să fie predată pe cuprinsul regatului său multietnic — după manuale pe care le comanda el însuşi — ca limbă a guvernării, justiţiei și cultului.

Renașterea carolingiană a reprezentat apogeul unei continuităţi vitale, în sensul că germanii care trăiau în interiorul sau în vecinătatea limesului roman au fost fără întrerupere guvernați de elite care se ghidau după Roma. Fie că erau reprezentate de romani păgâni, foederati creștinați, reprezentanți ai dinastiei merovingiene sau franci creștini, aceste elite priveau spre Imperiul Roman ca sursă de inspiraţie în chestiuni legale, religioase și diplomatice. Întinsa regiune a Germaniei delimitată de Dunăre şi Rin a rămas mereu conectată cu Europa apuseană.

De fapt, marea dilemă cu care s-a confruntat Carol cel Mare din momentul urcării pe tron a fost una în totalitate romană: cum să procedeze cu germanii păgâni, neromanizați de la granițele dinspre răsărit ale imperiului său? Iată-i descriși aici de biograful lui Carol cel Mare, Einhard (care, evident, nu se consideră a fi unul dintre ei):

Einhard, *Vita Karoli Magni* (*Viața lui Carol cel Mare*), cca 817–836

Saxonii, precum aproape toate triburile Germanici, erau un popor sălbatic, care se rugau la idoli și îi dușmăneau pe creștini; de asemenea, nu li se părea dezonorant să încalce și să violeze toate legile divine și omenești.

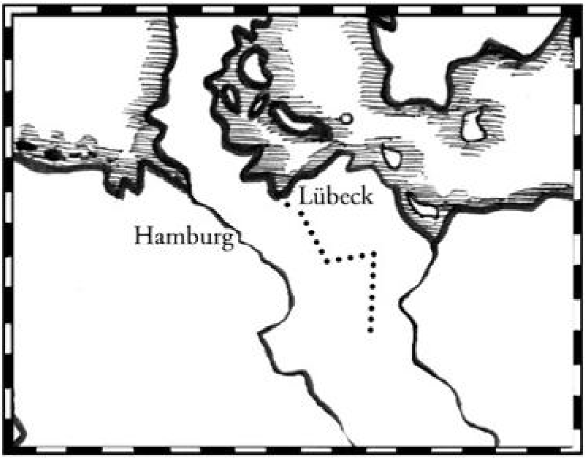
După treizeci de ani de lupte crunte, mii de execuții și sub amenințarea (emisă în 785) că refuzul botezului va fi considerat o crimă capitală, Carol cel Mare a realizat în sfârșit ceea ce romanii nu reușiseră: să-i reprime, să-i convertească și să-i stăpânească pe toți germanii, până la fluviul Elba. Era de-acum pregătit să facă pasul cel mare.

Roma restaurată şi Germania năruită?

De Crăciun, în anul 800 e.n., Carol cel Mare a fost încoronat ca împărat roman, venerat și aclamat public de către papa Leon al III-lea, devenind imperator și augustus. Pe tot continentul, încoronarea a fost privită ca o restaurare, iar capitala lui Carol cel Mare, Aachen, a primit numele de Noua Romă. Sigiliul său ne spune limpede acest lucru: Renovatio Romanii Imperii (Reînnoirea Imperiului Roman). Monedele bătute în numele lui Karolus Imp Aug au fost concepute în mod deliberat după modelul celor din zilele de mult apuse ale gloriei Romei: Carol cel Mare nu ne privește direct în ochi ca orice împărat roman din perioada imperială târzie, ci ni se înfățișează fără barbă, din profil, împodobit cu o cunună de laur:

Imperiul Roman de Apus se întorsese, iar Germania occidentală devenise centrul său de putere. Când Carol cel Mare a stabilit hotarul dintre imperiul său și păgânii de la răsărit, a folosit chiar numele roman pentru graniţa instituită: limes.

Limes Saxoniae, la începutul secolului al IX-lea. Este aproape identic cu granița dintre Germania de Est și Germania de Vest din a doua jumătate a secolului XX.

Acum, pe tronul cezarilor stătea un german, care domnea peste Europa Apuseană dintr-un oraș german. Cu toate acestea, în mod paradoxal, cultura germană se confrunta cu extincția.

Imperiul lui Carol cel Mare guverna, judeca și își venera divinitatea în latină. Știm foarte puțin despre germana pe care presupunem că împăratul o vorbea în particular, deși știm că a comandat o culegere, acum pierdută, ce reunea miturile și legendele germanilor.

Germana consemnată, cca 800 e.n.

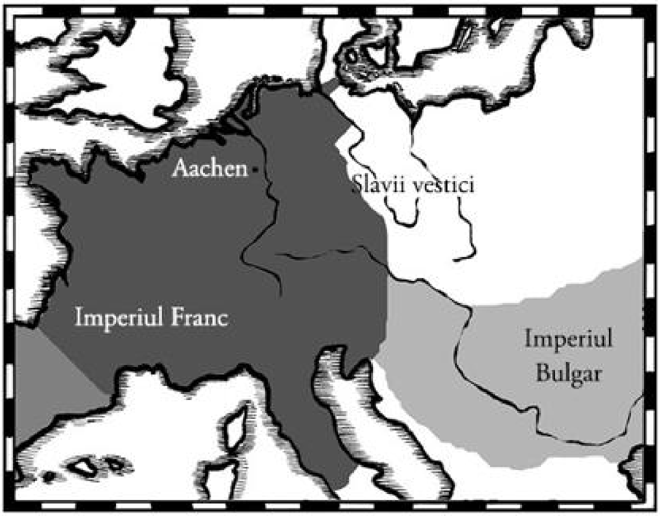
Aproape tot ce ne-a parvenit sunt cuvinte din vocabularul religios și fragmente traduse din latină, plus câteva farmece și un minunat fragment din poemul epic *Hildebrandslied* (*Cântecul lui Hildebrand*), care povestește cum soarta a hotărât ca un tată și un fiu să lupte în două armate dușmane. Cele mai relevante relicve sunt însă micile colecții de expresii uzuale (așa-numitele *glose*), consemnate — împreună cu traducerea lor latină — pe marginile textelor religioase în latină. La fel ca ghidurile moderne, aceste însemnări erau gândite ca un ajutor rapid pentru călătorul educat nevoit să poruncească ori să insulte categoriile inferioare nevorbitoare de latină: *skir minen part* (rade-mi barba); *gimer min suarda* (dă-mi sabia); *undes ars in tino naso* (fundul câinelui în nasul tău).

Cuvântul din care provine *deutsch* („german") nu avea inițial nimic de-a face cu Germania. Capelanul lui Carol cel Mare a scris în anul 786 că în Anglia slujbele bisericii erau ținute atât în latină, cât și în *theodisce* (ceea ce însemna limba poporului, în acest caz, anglo-saxona). Mai târziu, *theodisce* a fost folosit cu referire la limbile france nelatinizate, iar în cele din urmă a devenit Deutsch/Dutch.

Însă tot pe atunci, la granițele dinspre răsărit ale imperiului și-a făcut apariția pe scena europeană un nou popor: slavii. Nimeni nu știe cu siguranță când ori unde s-a produs etnogeneza slavă (istoricii patrioți ai Rusiei, Ucrainei sau Poloniei și-o revendică fiecare în parte), dar în jurul anului 800 e.n., aceștia ocupaseră teritoriile de până la Elba și chiar de dincolo de ea.

În 814, la moartea lui Carol cel Mare, regiunea pe care în anul 150 romanii o numiseră Magna Germania — Germania Mare — era împărțită între imperiul latinizat din jurul Rinului (Renania) și slavii care avansau dinspre răsărit.

Dacă imperiul multietnic și latinizat al lui Carol cel Mare ar fi rămas intact pentru câteva generații, este întru totul posibil ca civilizația franco-germană s-o fi luat pe urma verilor ei odinioară atât de puternici, goții și vandalii, ajungând între copertele prăfuite ale cărților de istorie.

Nu există loc pentru germani: Europa în anul 814 e.n.

Se naște Deutschland

În schimb, după moartea lui Carol cel Mare, lucrurile s-au transformat într-un episod lung de 30 de ani din Urzeala tronurilor: într-o sarabandă de revolte, alianțe, uzurpări, restaurații, vrajbe între familii, jurăminte solemne și tot atâtea retractări, marele imperiu s-a rupt, conturându-se hotarele Europei moderne.

În 842, doi dintre nepoții lui Carol cel Mare care se războiau — Ludovic Germanicul (care domnea la est de Rin) și Carol cel Pleșuv (stăpân peste teritoriul Franței de azi) — s-au întâlnit la Strasbourg în fruntea armatelor lor pentru a încheia o alianță împotriva celuilalt frate al lor, Lothar. Această întâlnire era atât de importantă, încât au considerat că nu era destul ca frații și sfetnicii lor (care, bineînțeles, vorbeau cu toții latina) să cadă la învoială între ei. Fiecare dintre cei doi fraţi avea nevoie ca toți susținătorii lui să audă ceea ce fusese promis. Exista însă o problemă: oamenii obișnuiți din Francia Occidentală și Francia Răsăriteană nu-și mai înțelegeau unii altora limba. Popoarele de la est și vest de Rin erau de acum realmente diferite. Unica soluție era ca Ludovic și Carol să-și formuleze acordul în latină, scribii lor să realizeze apoi traduceri ale acestuia în limba francilor din est și a celor din vest, iar la final — în ceea ce cu certitudine este una dintre marile scene ale istoriei europene —, fiecare dintre ei să citească personal, cu glas tare, textul memorandumului în limba armatei fratelui său, totul în fața tuturor. Jurămintele de la Strasbourg sunt aur pentru lingviști: într-o singură zi, franceza apare pentru prima oară ca o limbă înregistrată, iar germana obține rang de limbă a diplomației.

Jurămintele de la Strasbourg, 842 e.n.

Fiecare jurământ începe cu: „Pentru dragostea lui Dumnezeu și pentru poporul creștin..."

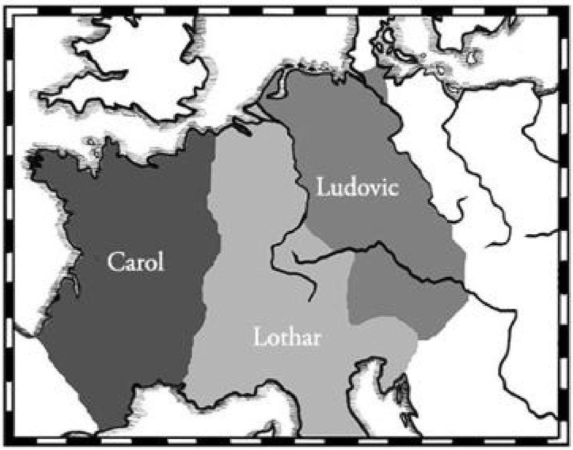
Ludovic Germanicul (adresându-se armatei lui Carol): *Pro Deo amur et pro christian poblo...*

Carol cel Pleșuv (adresându-se armatei lui Ludovic): *In godes minna ind in thes christianes folches...*

Un an mai târziu, prin Tratatul de la Verdun (843 e.n.), imperiul lui Carol cel Mare a fost împărțit între cei trei nepoți ai săi: Carol, Ludovic și Lothar.

Acum, chiar în momentul nașterii Germaniei în sens modern, dilema descrisă de Tacit a revenit neschimbată. Se vedea clar unde începea regatul lui Ludovic — de-a lungul Rinului, bineînțeles —, dar oare unde se termina exact? Nimeni nu știa. Tratatul de la Verdun îi acorda lui Ludovic tot ce este dincolo de Rin (ultra rhenum omnes). Dar acest tot se oprea oare la Elba, unde germanii înșiși se opriseră?

Sau cuprindea și regiunile de dincolo de Elba, care îi juraseră supunere lui Carol cel Mare, dar nu fuseseră niciodată cucerite de acesta?

Preluarea puterii de către saxoni

În 870 e.n., Ludovic și Carol și-au împărțit regatul lui Lothar, creând Francia Occidentală și Francia Răsăriteană, din care aveau să ia naștere Franța și, respectiv, Germania. Regatul lui Lothar s-a păstrat doar ca un nume — Lotharingia — și ca o amintire a unui regat franco-germano-roman foarte eterogen (un fel de Luxembourg uriaș întins peste mare parte din ceea ce azi sunt Olanda, Belgia, Renania, Alsacia, Elveția și nordul Italiei), care să-i ispitească pe viitori oameni de stat precum Napoleon sau pe părinții Uniunii Europene.

Elba a devenit acum pentru francii răsăriteni (le vom spune germani de acum încolo, deși nimeni nu o făcea la vremea respectivă) ceea ce Rinul fusese pentru Cezar. Era un hotar pe care erai tentat să-l treci, dar unde ceea ce conta în primul rând era să le ții piept barbarilor turbulenți. Regii carolingieni de mai târziu (876–911) și-au cheltuit aproape toată energia în campanii de-a lungul Elbei doar pentru a-i opri pe slavii păgâni să pătrundă în teritoriul lor și a-i obliga să plătească tribut. Regiunea era atât de înapoiată, încât acest tribut era adesea calculat în miere în loc de bani.

În acel moment, nordul și estul Europei au fost lovite de furtuna teribilă care a fost prima jumătate a secolului al X-lea. Coincidență ori nu, două popoare păgâne aproape supranatural de mobile au asaltat Germania exact atunci când activitatea vulcanică în regiune atinsese un vârf istoric, distrugând an de an recoltele cu nori de gaze şi cenuşă. Timp de mai multe decenii, corăbiile lungi ale vikingilor au atacat și prădat țărmurile Mării Nordului, coborând chiar și pe Rin, în timp ce călăreții maghiari întreprindeau expediţii de jaf până în inima Germaniei de sud-est. Toate acestea au subminat hotărâtor domnia ultimului rege carolingian, Ludovic Copilul (cunoscut şi ca Ludovic al III-lea, dar și Ludovic al IV-lea, ceea ce arată cât de confuză devenise situația). Germanii căutau acum cu disperare un domnitor puternic, care să se concentreze asupra Germaniei. Nu servea la nimic să ai o dinastie, oricât de prestigioasă, care își subîmpărțea încontinuu moștenirea și privea mereu cu un ochi spre gloria Romei.

În 911, când Ludovic a murit, marii seniori regionali au făcut ceva unic în Europa Occidentală: au abandonat principiul descendenței, întorcându-se la vechea practică germanică de alegere a regelui. Astfel a fost ales Conrad, duce de Franconia, care pe linie maternă era o rudă

îndepărtată a dinastiei carolingiene.

De atunci înainte, istoria tronului german a fost una a permanentei bătălii dintre regalitate și marea nobilime. Regii își doreau în mod firesc ca propriii lor fii să-i urmeze la tron; dar, ori de câte ori un rege se dovedea prea puternic ori prea slab, seniorii regionali își reaminteau principiul electivității tronului german.

Conrad a murit în 918, fără a fi capabil să-și impună voința regală; succesorul său ales a fost Henric I Păsărarul, duce de Saxonia (poreclit astfel deoarece era un vânător iscusit, iar vestea alegerii lui îl găsise, se pare, întinzând plase de prins păsări). Henric nu manifesta niciun interes față de Imperiul Roman — propriul său trib se convertise la creștinism doar cu un secol în urmă —, în schimb era teribil de interesat să asigure granițele răsăritene împotriva slavilor.

Și-a concentrat puterea proaspăt obținută asupra teritoriilor lui de baştină, pregătindu-și cu grijă atât mijloacele defensive, cât şi capacitățile ofensive și întărindu-și prestigiul. Relicve sfinte, precum Lancea lui Longinus (lancea despre care se presupune că l-a străpuns pe Isus răstignit pe cruce), au fost sistematic transferate în Saxonia; în regiunea de graniţă dinspre răsărit s-au construit noi orașe fortificate, precum Meissen, iar instituția senioriei a fost restaurată până la Elba. În privința maghiarilor, a construit cu perseverență o armată centrată pe cavalerie pentru a înfrunta hoarda lor călare și i-a învins în 933. Victoriile lui Henric l-au făcut atât de puternic, încât a fost capabil să impună nobilimii alegerea fiului său Otto ca urmaș la tron.

Pentru prima dată, Germania cuprinsă între Rin, Dunăre și Elba avea un singur domnitor, care nu era de origine francă și al cărui tată fusese rege. Germania părea să se afle pe calea regală spre a deveni o națiune.

Epoca de Argint

Problema era însă că regii germani nu puteau da uitării gloria imperială a lui Carol cel Mare. Otto cel Mare (cum a devenit cunoscut) a fost încoronat în 936 la Aachen, șezând chiar pe tronul de piatră al lui Carol cel Mare, deși nu avea niciun fel de legătură cu acesta. Dar asta semnala o intenție.

Înainte de a se gândi însă la Roma, Otto trebuia să rezolve chestiunea răsăriteană. De altfel, în timpul domniei sale a fost înregistrat pentru prima oară la nord de Alpi cuvântul teutonici; acesta a apărut în documente ale curții care făceau distincție între supușii germani ai lui Otto și sclavani. Slavii au răspuns pe măsură, punând în circulație cuvântul niemtsi (nonvorbitor, mut) ca propriul lor apelativ pentru toți germanii. S-a păstrat în fiecare limbă slavă. La aproape o mie de ani după ce Drusus fusese în chip supranatural sfătuit să se oprească acolo, Elba continua să fie marea falie dintre noi, cei care priveam spre Roma, și ei, cei diferiți (sau viceversa).

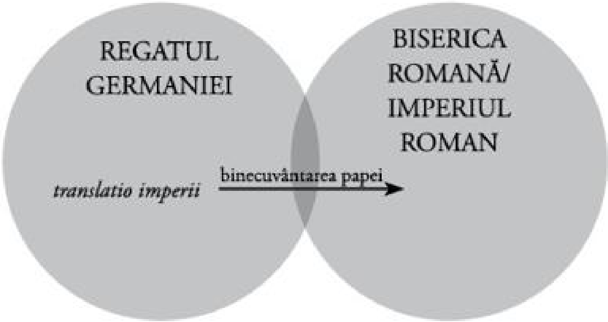
Curând, Otto și-a extins stăpânirea dincolo de Elba, întemeind în 948 două episcopii, de Havelberg și de Brandenburg. O fortăreață de pe fluviu cunoscută simplu drept marea cetate (magado burga) a devenit capitala sa politico-militaro-religioasă, Magdeburg. Teritoriul dintre râurile Elbe/Saale și Oder a fost împărțit în mărci („marcă“ era în Europa medievală termenul pentru comitatele de frontieră în care puterea regelui era limitată, ele fiind guvernate prin forță militară de margrafi semiindependenți). Împreună, aceste mărci ocupau o regiune care se suprapunea peste viitoarea Germanie de Est.

Teritorii disputate de germani și slavi în jurul anului 960

După ce i-a înfrânt definitiv pe maghiari în Bătălia de la Lechfeld (955), asigurându-și frontiera răsăriteană, Otto și-a îndreptat privirile spre distincția supremă: coroana imperială romană a lui Carol cel Mare.

Exista însă o problemă. Europa medievală era obsedată de legitimitate, fiindcă a deține un titlu legal autentic era singura contrapondere la domnia forței brute, iar Otto trebuia să-și justifice pretenția de a fi adevăratul împărat. Nu era în niciun fel înrudit cu Carol cel Mare, așa că legătura de sânge nu putea să conteze; nici nu putea pretinde că ar domni peste același imperiu precum Carol cel Mare, deoarece nu controla Francia Occidentală (Franța). Așadar, cu ce drept ar fi fost el Împăratul? Curtenii și clericii lui au venit atunci cu o idee nouă și radicală care avea să reverbereze până departe în secolele următoare: anume că ar exista o legătură profundă și misterioasă între coroana Germaniei și cea a Imperiului Roman istoric. Această viziune avea să fie cunoscută drept translatio imperii.

Astfel, Otto a devenit împărat roman în anul 962, dar problemele acestei relații au ieșit de îndată la iveală. Papa putea să îți legitimeze și să îți glorifice domnia, te putea ajuta să-ți unifici întinsul teritoriu, dar, folosindu-te de papă în acest fel, te legai să îl aperi.

Otto, care fusese atotputernic în Germania, a fost nevoit să-şi petreacă ani și ani în Italia, susținându-l pe papă cu forța armelor, în vreme ce controlul asupra propriei sale țări slăbea. Fiul său, Otto al II-lea, a fost chiar și mai centrat pe Roma, murind acolo de tânăr, în 983, și lăsându-l în urmă ca moștenitor pe Otto al III-lea, care era copil. Iar în mărcile Germaniei, popoarele de dincolo de Elba au profitat și ele de această situație.

Marea Revoltă Slavă din 983 este un punct de referință în istoria slavilor, precum anul 9 e.n. în istoria germanilor. A fost momentul prin care și-au asigurat supraviețuirea culturală. La fel cum, în anul 9 e.n., romanii au pierdut tot ce era dincolo de Rin, tot aşa germanii, în 983, au fost alungați înapoi peste Elba. În câteva decenii, polonezii și odinioară mult temuții maghiari și-au întemeiat structuri statale creștine independente, în timp ce boemii (azi, cehii), inițial subordonați polonezilor, nu au rămas nici ei mai prejos. Aceste noi regate nu plăteau tribut germanilor și aveau legăturile lor directe cu papalitatea.

Dintr-odată, Europa devenise mult mai mare. Germania se termina tot acolo unde Drusus și Germanicus se opriseră cu o mie de ani în urmă, la Elba. Acum însă, când de-a lungul frontierelor ei răsăritene se înșirau regate creștine, Germania nu mai era la marginea Europei, ci chiar în centrul ei.

Care era locul Germaniei în această nouă Europă lărgită? Să fi fost Roma cea care decidea ce se întâmplă în toată Europa, inclusiv în Germania? Sau exista o relație specială între fostul Imperiu Roman și

domnitorii germani — așa cum susținuse Otto cel Mare —, care îi făcea să fie conducătorii firești ai întregii Europe?

Partea a treia

A treia jumătate de mileniu. 983–1525 e.n.

Se dă o bătălie pentru Germania

Luptă în trei

Pentru următoarele șase secole, istoria Germaniei a pendulat permanent între regi, nobilime și biserică. Într-un fel, este vorba de același model ca în istoria Angliei sau a Franței, dar în Germania lucrurile erau complicate (a) de tradiția unei monarhii mai degrabă elective decât ereditare și (b) de înclinația fatală a regilor germani de a se crede totodată împărați ai Romei.

Rege, baroni, papă

Personajele s-au schimbat, dar motivele care îi mânau au rămas aceleași timp de secole:

TOȚI REGII: doreau ca tronul Germaniei să fie ereditar, iar ei să devină împărați romani; erau deci obligați să aibă de partea lor și nobilimea, și pe papă, dar fără să le cedeze prea mult.

TOȚI NOBILII: doreau să aleagă un rege suficient de puternic cât să asigure ordinea și să apere Germania, dar nu atât de puternic încât să desființeze sistemul electiv.

TOȚI PAPII: doreau împărați puternici care să protejeze Biserica și să aibă nevoie de ea, dar nu atât de puternici încât să controleze papalitatea.

La început, noua dinastie saliană — întemeiată de Conrad al II-lea după ce ultimul rege din dinastia ottoniană, Henric al II-lea, a murit fără urmaș — părea să dețină controlul total. Fiul lui Conrad, Henric al III-lea, i-a urmat la tron fără ca nobilii să se opună și a instalat pe rând patru papi germani obedienți. Coroana era în vârf. Dar, în 1056, Henric a comis greșeala fatală a oricărui rege medieval: a murit înainte cu unicul său fiu să ajungă adult. Cu Henric al IV-lea încă la vârsta copilăriei, jocurile se puteau face din nou.

Nobilii germani au început să tragă sfori, iar slavii de peste Elba au întreprins o ultimă încercare de revenire în masă la păgânism, ucigându-și propriul rege convertit la creştinism și asediind Hamburgul. În cele din urmă, Henric al IV-lea, care între timp ajunsese un domnitor adult, a reușit să restaureze pacea de-a lungul

frontierei de pe Elba și să ajungă la o înțelegere cu nobilimea — doar pentru a se înfrunta cu noul și tenacele papă Grigore al VII-lea, un veteran al politicii forţei din Peninsula Italică.

Grigore a văzut în situația tulbure cu care se confrunta Henric ocazia de a elibera papalitatea de tutela germană. Datorită înțelegerilor dintre Biserică și Coroană care se făceau încă de pe vremea primilor regi carolingieni, clericii ce dețineau poziții importante în ierarhia bisericească se aflau adesea în poziții înalte în slujba împăratului, dispunând de puteri lumești considerabile. Grigore a decretat că doar papa îi poate alege și învesti pe aceștia. Astfel s-a declanșat așa-numita Luptă pentru învestitură, care a devenit o amenințare majoră la adresa puterii regelui. Henric a ripostat că papa era papă doar dacă regele german/împăratul roman hotărăște așa. Grigore a scos atunci asul din mânecă. L-a excomunicat pe Henric, dezlegându-i dintr-o singură lovitură pe supușii regelui german de orice jurământ de loialitate față de acesta.

Henric al IV-lea o roagă pe Mathilde, castelana de la Canossa, să intervină pentru el la papa Grigore al VII-lea.

Puterea lui Henric asupra nobililor săi era prea slabă pentru ca el să supraviețuiască acestei situații, așa că, în disperare de cauză, a întreprins în toiul iernii o călătorie care avea să intre în iconografia Evului Mediu. În ianuarie 1077, împreună cu familia și o mică suită, cel care era regele Germaniei și totodată împăratul roman a traversat Alpii înzăpeziți spre Italia unde a petrecut trei zile desculț în fața castelului din Canossa, până ce papa Grigore a cedat și l-a reprimit în sânul Bisericii.

Însă n-a fost decât un răgaz, urmat de alte incidente: papa i-a sprijinit pe nobili să se răzvrătească din nou; Henric a invadat Italia, sfârșind prin a se război cu propriul său fiu; antipapi și antiregi erau anunțați

cu o regularitate alarmantă. În cele din urmă, ambele părți au realizat că lucrurile nu puteau continua astfel. În cadrul Concordatului de la Worms (1122), papalitatea și imperiul s-au străduit să dreagă lucrurile cu simboluri nou-inventate și indicații teatrale despre cum și de către cine aveau să fie învestiți episcopii. Câștigătorii adevărați au fost de fapt marii seniori feudali și clericii Germaniei, care au profitat de acest impas întins pe mai multe decenii pentru a-și consolida propria autonomie față de rege și papă.

Cruciada împotriva venzilor

Exista un singur lucru asupra căruia nobilii germani, regele/împăratul și papa se puteau învoi: o cruciadă. Și iată că aveau prilejul să înfăptuiască una chiar în vecini.

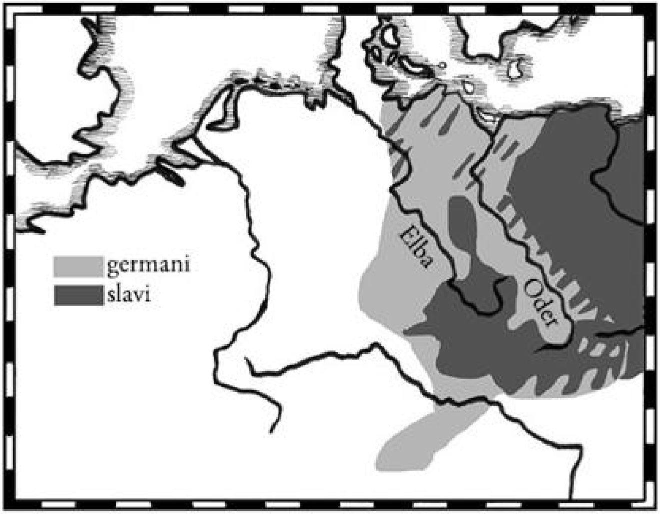
La începutul secolului al XII-lea, clima Europei se schimbase semnificativ față de anii de tristă amintire ai secolului al X-lea. Indiferent ce-am gândi noi azi despre încălzirea globală, Perioada caldă medievală sau Micul optim climatic (cca 950-1300) a reprezentat o adevărată binefacere pentru fermierii din nordul Europei, ceea ce a făcut ca populațiile din aceste regiuni să explodeze numeric. Elbia de Est (Ostelbien) — țara nimănui de dincolo de Elba, nici poloneză, nici germană, locuită de triburi slave păgâne, cunoscute sub numele colectiv de venzi — fusese dintotdeauna un loc aspru, rece și periferic, acoperit cu păduri, smârcuri și ape. Anotimpurile mai blânde au transformat aceste locuri într-un ținut interesant, din care nobilii germani începuseră deja să muște.

În 1147, papa și sfetnicul său de încredere, Bernard (Sfântul Bernard de mai târziu), abate la Clairvaux, au declarat formal Cruciada venzilor. Biserica plănuia un război total: agenții păgâni ai diavolului urmau să fie subjugați religiei creștine (contrazicând astfel doctrina curentă potrivit căreia convertirea se făcea din voință proprie), iar bătălia, după cum scria Sf. Bernard, avea să fie oprită abia când fie riturile lor, fie înseși națiunile lor aveau să fie stârpite.

Lucrurile nu s-au desfășurat însă conform planului. Păgânii au rezistat atât de vajnic, încât cruciații germani au început să accepte chiar și cel mai mic semn de convertire, cum ar fi niște cruci ridicate în grabă pe meterezele fortărețelor asediate. Observatorii papali raportau revoltați Romei că nobilii germani își urmăreau propria agendă de cucerire și obținere de tribut, fără a da curs cerințelor mai radicale ale bisericii. În loc să fie un tăvălug purificator, așa cum își imaginase Sf. Bernard, cucerirea Elbiei de Est s-a destrămat într-o serie de învoieli ad-hoc cu căpeteniile locale.

Victoria incompletă a germanilor dincolo de Elba avea să aibă urmări profunde asupra viitorului regiunii. Deși o mulțime de germani dornici de pământ s-au stabilit apoi în Elbia de Est, vechii locuitori slavi au supraviețuit, cu limba și cultura lor, răspândiți în toată regiunea. A fost un memento constant, generație după generație, că aceasta era o

regiune colonizată, luată cu forța de le cei care se aflau încă acolo și puteau într-o bună zi să riposteze.**

Colonizarea Estului, cca 1200

Chiar și azi, descendenții venzilor, cunoscuți drept sorbi, continuă să trăiască la nord de Dresda.

Coloniștii au dezvoltat — probabil din motive defensive — un mod distinctiv de a-și amplasa colibele, în cerc şi cu o singură cale de acces.

Aceste sate rotunde (Rundlinge) sunt atât de deosebite, încât orice arheolog german le poate identifica uşor urmele într-o fotografie aeriană a oricărui sat ori oraș german, spunându-vă imediat că acesta se află undeva la est de Elba. De asemenea, orice geograf german are să vă spună că, dacă numele localității în care locuiţi se termină în -in (Berlin, de exemplu), atunci cel mai probabil aceasta se află la est de Elba; iar dacă se termină în -ow sau -itz, acest lucru e aproape sigur.

Această nouă Germanie colonială avea să rămână o regiune sensibil diferită de Germania care exista deja de o mie de ani ca parte a Europei Occidentale.

Epoca de Aur

Pe moment însă lucrurile stăteau cât se poate de bine. Când Frederic I (Barbarossa) a fost ales rege în 1152, a dorit, ca toți ceilalți dinaintea sa și de după el, să obțină coroana imperială. A acceptat însă ceea ce în esență era o dublă monarhie. În timp ce el se ocupa de Imperiu în Italia și Sicilia, i-a permis vărului său, Henric Leul, care devenise puternic în Cruciada venzilor, să funcționeze de facto ca domnitor al Germaniei.

Această soluție de împărțire a puterii a funcționat. Epoca li s-a părut atât de frumoasă celor care au urmat, încât, în imaginarul german, Barbarossa a devenit ceea ce este regele Arthur pentru britanici: marele senior al unei epoci de aur, care într-o bună zi se va trezi din somnul său din munții Kyffhäuser pentru a salva Germania aflată la restriște.

Sub fiul lui Barbarossa, Henric al VI-lea, au fost atinse noi culmi ale gloriei imperiale. Cea mai cunoscută ispravă a lui Henric al VI-lea a fost capturarea în 1193 a lui Richard Inimă de Leu, căruia i-a impus să-l recunoască drept senior feudal al Angliei. Moartea sa prematură în 1197 a readus însă puterea în mâinile nobililor germani, care au bătut în cuie vechiul sistem de alegere a regilor.

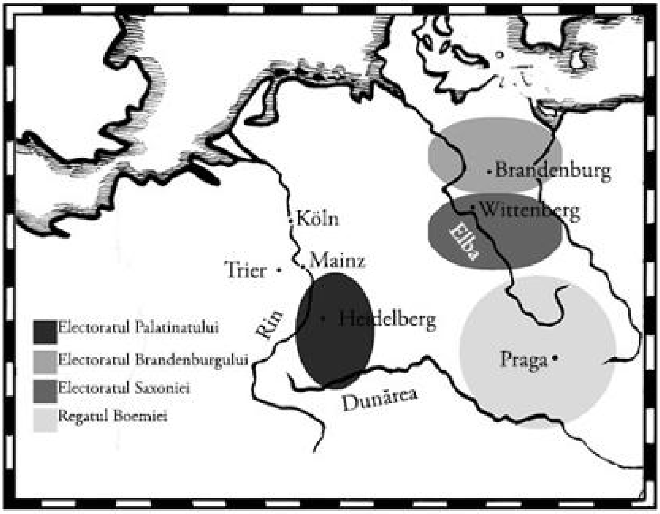

Cei șapte principi electori și blazoanele lor.
Cei trei clerici poartă tichii.

De atunci înainte, doar cei mai puternici șapte seniori și arhiepiscopi aveau dreptul la câte un vot. Cei șapte au devenit cunoscuți drept principi electori (Kurfürsten), având un rol central în istoria Germaniei în următoarea jumătate de mileniu. Trei dintre ei erau înalți reprezentanți ai clerului — arhiepiscopii de Mainz, Trier și Köln —, care aveau și rangul imperial de arhicancelar. Ceilalți patru erau puteri laice: regele Boemiei (mare paharnic), contele palatin al Rinului (mare stolnic), ducele Saxoniei (mare mareșal) și margraful de Brandenburg (mare șambelan). Cei trei electori ecleziastici își aveau cu toții episcopia în interiorul vechiului limes roman. În schimb, dintre cei patru electori laici, trei își aveau domeniile pe sau dincolo de frontierele Germaniei propriu-zise.

Frederic al II-lea, ales în unanimitate, părea să fi atins culmea puterii și gloriei. A izbutit chiar să elibereze Ierusalimul fără luptă în 1229. Devenit împărat, rege al Germaniei, Lombardiei, Siciliei, Burgundiei și Ierusalimului, era venerat drept stupor mundi — „minunea lumii“. Cu toate că era plin de titluri, puterea sa principală, la nord de Alpi, depindea de principii electori, care, în 1231, l-au obligat să iscălească la Worms Statutum in favorem principum (Statutul în favoarea principilor), prin care li se garantau privilegii și dreptul de a-și

guverna propriile ţinuturi.

Cei patru electori laici

De acum, seniorii feudali păreau a fi cei care conduceau teritoriile germane, în vreme ce împăratul rămânea doar un personaj glorios și îndepărtat. Aranjamentul părea să funcționeze, căci era, într-adevăr, vorba de o adevărată epocă de aur din istoria Germaniei. Țara era inima Europei şi era în plină dezvoltare economică, etalând capodopere de arhitectură romanică târzie şi creând sculpturi și picturi demne de cele mai înalte civilizații. În plus, aproape peste noapte, a dat naștere uneia dintre cele mai bogate și mai frumoase literaturi europene, care a înflorit în trei forme foarte diferite.

Călărețul de la Magdeburg (cca 1240): prima statuie ecvestră de sine stătătoare din Europa de la căderea Imperiului Roman.

Minnesängerii

Minnesängerii („cântăreţii iubirii“) erau menestreli care urmau exemplul remarcabil al trubadurilor francezi, producând poeme de dragoste curtenitoare, scurte şi sensibile, pline de privighetori, inimi frânte și imagini de devoțiune erotică ce friza religiozitatea (de nu chiar sacrilegiul), păstrându-şi farmecul până în zilele noastre.

Poemul epic Cântecul Nibelungilor

Vechile legende ale germanilor se amestecaseră deja cu marile evenimente istorice din timpul aşa-numitei Völkerwanderung (migraţia popoarelor), preluând personaje precum Attila și Theoderic.

În perioada de înflorire din secolele al XII-lea și al XIII-lea, toate aceste legende au primit o formă literară în ampla epopee Cântecul Nibelungilor (Nibelungenlied). Echivalentul german al Iliadei, acesta ne povestește cum invincibilul războinic Siegfried este îmblânzit de dragostea curtenească doar pentru a fi trădat de intrigile de la curte. După moartea sa, germanii sunt atrași peste Dunăre, unde sunt nimiciți de hunii lui Attila într-o ultimă secvență epopeică, fără a primi vreo consolare creștină.

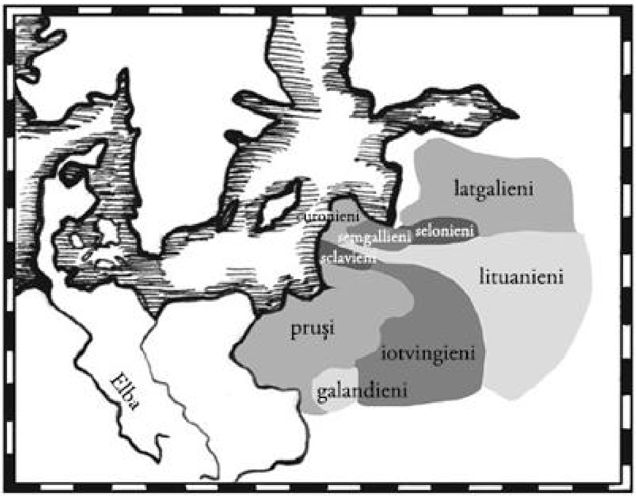
Romanul cavaleresc

Acesta derivă din ultimele versiuni franceze ale povestirilor despre regele Arthur, conținând lungi descrieri ale splendorilor vieții de la curte, dar și ale căutărilor, încercărilor și misiunilor semireligioase și semierotice întru descoperirea Graalului, Dragostei sau Purității. Cele mai cunoscute sunt cele folosite mai târziu de Richard Wagner în operele sale: *Tristan și Isolda* și *Parsifal*.

Dinamismul și încrederea Germaniei în această epocă sunt cel mai bine ilustrate de ascensiunea a două grupuri foarte diferite — deși aliate — de aventurieri: Cavalerii Teutoni și Hansa.

Cavalerii Teutoni devin prusaci

La nord de polonezii creștini trăiau prușii — în latină, pruscie. Asemenea cuvântului germani, pus în circulație cu aproape treisprezece secole în urmă, pruscie era un cuvânt latin cuprinzător ce desemna diverse triburi barbare. Aceștia erau baltici păgâni ce trăiau în regiunile dintre Gdanskul și Riga zilelor noastre și se dovediseră de necontrolat pentru tânărul regat polonez.

Triburile baltice păgâne, cca 1220

În 1226, împăratul Frederic al II-lea semnează unul dintre cele mai importante documente din istoria Europei de Nord-Est, Bula de aur de la Rimini (numită astfel fiindcă metalul sigiliilor era din aur pur).

Bula era adresată Ordinului Cavalerilor Teutoni, la origine negustori din Lübeck și Bremen care plecaseră să-i îngrijească pe cruciații răniți din Țara Sfântă. Îi invita pe aceștia să se înarmeze și să-i cucerească pe pruși. Dacă reușeau acolo unde mulți alții dăduseră greș, aveau permisiunea să devină stăpâni peste acele ținuturi, supunându-se doar împăratului.

Fiind barbari păgâni analfabeți mai degrabă decât un popor creștin, prușii nu aveau niciun fel de drepturi. De altfel, modul în care Ordinul îi descrie ne amintește de felul în care Cezar îi descrisese pe germani

cu treisprezece secole în urmă.

Din *Cronica Prusiei*, de Nicolaus von Jeroschin, cca 1320*

Deoarece Dumnezeu le era necunoscut, în rândurile lor s-a născut rătăcirea de a venera prostește orice creatură ca pe o divinitate — tunetul, stelele și luna, păsările, animalele, ba chiar și broscoii... Odrasle ale diavolului care nu cred în Dumnezeu... când au oaspeți, dau tot ce au mai bun cu putință (și aceasta este cea mai mare virtute a lor).

* *Di Kronike von Pruzinlant* este, de fapt, o traducere în versuri realizată de Nicolaus von Jeroschin, capelan al Ordinului Teuton, a lucrării *Chronikon Terrae Prussiae* a lui Peter von Dusburg, care a trăit cu aproximativ o jumătate de secol înaintea lui, fiind și el cleric al Ordinului. (*N.t.*)

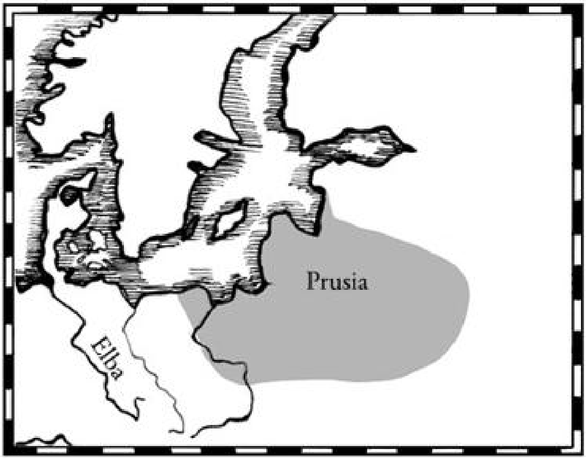
Cavalerii Teutoni au ajuns curând dincolo de teritoriile specificate în Bula de aur de la Rimini și mult mai departe decât ceruseră polonezii. În 1266, învățatul și călugărul englez Roger Bacon deplângea ambițiile lor cât se poate de lumești.

Roger Bacon se plânge, 1266

În Prusia și în țările de la granița Germaniei, templierii, ospitalierii și frații Ordinului Teuton zădărnicesc trecerea păgânilor la credința creștină prin războaiele pe care le pornesc mereu și din cauză că, de fapt, ei doresc să-i domine întru totul... Rasa păgână a fost adesea gata de a primi adevărata credință în pace după rugăciune, dar cei din Ordinul Teuton nu doresc să se întâmple aceasta, deoarece ei doresc să îi subjuge și să îi coboare în sclavie.

Rezultatul a fost Statul Cavalerilor Teutoni, o zonă puternic germanizată la est de Polonia creștinată, izolată fizic și politic de restul Germaniei. Formidabilul cartier general al Cavalerilor Teutoni de la Marienburg (astăzi Malbork, în Polonia) a devenit curând cea mai mare cetate de pe pământ. Membrii ordinlui au fost nevoiți să țină piept unor triburi păgâne adevărate, cu care s-au înfruntat până în 1413, iar nobili dornici de aventură din toată Europa le-au sărit în ajutor. În Povestirile din Canterbury (1380–1400) ale lui Chaucer, se

face referire la tipul de cavaler — parfit gentil knyght — care lupta în Pruce (Prusia). Cu timpul, însă, Cavalerii Teutoni au ajuns să fie cunoscuți chiar după numele păgânilor pe care îi subjugau, luând astfel naștere o populație nou-nouță de germani dincolo de Germania: prusacii.

Acești aventurieri în zale s-au aliat cu compatrioții lor reuniţi în cu totul necavalereasca Ligă hanseatică.

Hansa: legendele pieței libere

Hansa germană era o ligă a oraşelor comerciale care avea două centre de gravitaţie: Kölnul, care se ocupa de comerțul cu Anglia și Țările de Jos, şi Lübeckul, care controla schimburile comerciale din Marea Baltică.

În ținuturile baltice, legătura dintre Hansă și Ordinul Cavalerilor Teutoni era ombilicală, iar marele maestru al Ordinului era unicul ne-negustor care participa la întrunirile Hansei.

Împreună, negustorii Hansei și cavalerii colonizatori dețineau monopolul asupra accesului la bogățiile îndepărtatelor și sălbaticelor țări de frontieră din nord-estul Europei: blănuri, chihlimbar, catran, cantități nelimitate de hering din Marea Baltică, minereu suedez și cherestea rusească după care tânjea Europa Occidentală în plină înflorire. Aceasta a fost ultima interfață a lumii cunoscute dintre o economie monetară modernă și triburi de vânători-culegători păgâni și analfabeți: aici, negustorii vicleni ai Hansei, protejaţi de frica pe care o inspira necruțătorul Ordin al Cavalerilor Teutoni, puteau să dea lovitura.

Hansa a devenit într-atât de bogată, încât putea să împrumute, să mituiască și să determine chiar și state mari precum Anglia lui Henric al IV-lea să-i ofere facilități fiscale, monopoluri și enclave cvasisuverane. Negustorii Hansei erau numiţi de englezi Easterlings, iar numele acesta (contras sub forma sterling) a ajuns să desemneze moneda britanică: lira sterlină.

Dacă te puneai rău cu Hansa, aceasta era în stare să facă uz de forță brută într-un fel la care corporațiile moderne nu pot decât să viseze. În 1368, Hansa a declarat război Norvegiei și Danemarcei și a câștigat. Niciun organism nestatal nu a dispus vreodată de o putere asemănătoare în Europa.

Triumful electorilor

Ordinul Teuton și Hansa aveau și ei, firește, dușmanii lor. Dar au avut parte de o dezvoltare extraordinară la marginea nordică a Europei, fiindcă statele care ar fi putut să le amenințe au fost lovite de unul dintre cei mai crunți invadatori din sud-est: hoardele mongole conduse de Batu-Han, nepotul lui Genghis-Han.

În 1241, după ce traumatizaseră Rusia (pentru totdeauna, așa cum spun unii istorici), au traversat șesurile Europei de Est până la aproximativ 60 de kilometri de actuala graniță germano-polonă. Acolo, în Bătălia de la Legnica, au nimicit o oaste polono-germano-cehă, pornind apoi spre sud împotriva Ungariei.

Europenii de la nord de Alpi aveau sentimentul că venise sfârșitul lumii. În 1250, când a murit Frederic al II-lea, Germania se afla într-o stare de totală anarhie, cu pretendenți la tron care promiteau orice oricui ar fi fost gata să-i sprijine. În 1257, Richard, fratele lui Henric al III-lea al Angliei, a fost ales în urma unei ample campanii de mituire. Acest senior englez vorbitor de franceză și-a vizitat regatul german doar de câteva ori, fără a trece vreodată dincolo de Rin, murind în 1272 ca prizonier al baronilor anglo-normanzi. În acea perioadă, titlul regal german devenise un fel de glumă, iar tronul imperial nu mai fusese ocupat de decenii.

Principii electori, neschimbați în puterea lor, au ales apoi ca rege un bărbat pe care presupuneau că aveau să-l poată controla după bunul lor plac — un nobil german mai în vârstă, care nici măcar nu era atât de avut încât să fie el însuși elector. Numele său era Rudolf, conte de Habsburg, și avea deja 55 de ani. Astfel, într-un mod complet nespectaculos, își făcea intrarea în istorie o familie al cărei nume avea să fie sinonim cu un imperiu și ai cărei urmași aveau să-și pună amprenta asupra istoriei europene până în 1918.

Rudolf a surprins pe toată lumea anihilându-l pe principalul său dușman, Ottokar al II-lea al Boemiei, în una dintre înfruntările clasice ale cavaleriei Evului Mediu, Bătălia de la Marchfeld din 1278. Dar Rudolf nu a ajuns niciodată împărat, iar electorii l-au refuzat pe fiul său ca urmaș la tron — ei continuau să fie adevărata putere în Germania și nu aveau nicio intenție să aleagă un rege care ar fi putut să guverneze cu adevărat. Habsburgii sosiseră, dar se aflau încă pe tușă.

Electorii erau de-acum atât de siguri de poziția lor în raport cu celelalte centre ale puterii (regele și papalitatea), încât au fost gata să rupă legătura dintre Imperiu și papalitate. În 1338, au hotărât că orice rege al Germaniei ales de ei devenea în mod automat împărat — cu sau fără voia papei. Electorii declaraseră încă dinainte că voturile lor (pe care de obicei le vindeau contra unor sume considerabile de bani) erau chiar instrumente ale voinței divine.

Carol al IV-lea, care făcuse datorii uriașe ca să cumpere acele voturi, a încercat să facă ordine în haos cu Bula de Aur de la Nürnberg (1356), care curând avea să fie cunoscută doar ca Bula de Aur, deoarece a reprezentat constituția Sfântului Imperiu Roman până la dizolvarea acestuia în 1806. Aparent, era vorba doar de gloria împăratului, stabilind un scenariu splendid pentru încoronare — regele Boemiei va sosi călare, iar alături, marele paharnic, va purta în mâini o cană de argint sau un pocal având greutatea de douăsprezece mărci*** —, însă ceea ce era scris cu litere mai mici transfera întreaga putere legală electorilor:

Din Bula de Aur, 1356

Nimic din cele recunoscute acum ori ce vor fi recunoscute în viitor de noi ori de urmașii noștri regi și împărații romani... nu va putea, sub niciun chip, să se abată de la libertățile, jurisdicția, drepturile, onorurile sau dominioanele principilor electori ecleziaști sau seculari...

Puterea regală și imperială era de-acum într-atât de redusă, încât sub Wenceslaus (1378–1400), fiul incompetent al lui Carol al IV-lea, Germania s-a cufundat din nou în haos din pricina nobililor care se războiau între ei. În 1402, Rupert al II-lea a fost ultimul rege german care a încercat să obțină tronul imperial prin forța armelor: a rămas însă fără bani la jumătatea drumului peste Alpi, iar armata sa invadatoare s-a risipit în ceață.

La începutul secolului al XV-lea, un regat centralizat după model francez sau englez părea cu neputință în Germania; viitorul promitea mai degrabă câteva regate complet independente și o figură imperială pur formală. Ceea ce a schimbat din nou echilibrul de putere a fost lupta neterminată de pe Elba.

Secolul al XV-lea: umbra Estului

La începutul secolului al XV-lea, puterile germane păreau să dețină controlul atât asupra teritoriilor străbătute de Elba, cât și asupra țărmurilor Mării Baltice. Cavalerii Teutoni păreau invincibili în nord; Praga, reședința regelui Boemiei, primul dintre electori, făcea parte din scena politică a Germaniei ca un centru la fel de puternic precum Kölnul. Dar, în acel moment, și-au făcut simțită prezența slavii.

Unii susțin că șansa lor a fost Moartea Neagră, epidemia de ciumă din anii 1348–49, responsabilă de moartea unui mare număr de coloniști germani, care locuiau în orașe fortificate arhipline. Oricum ar fi fost, dominația germană părea dintr-odată amenințată.

În 1410, noul regat unit al Poloniei și Lituaniei a sfărâmat definitiv puterea Cavalerilor Teutoni în Bătălia de la Tannenberg. Printre cei care au luptat alături de polonezi și lituanieni se afla și cehul Jan Žižka (Jan Chiorul). După o haltă la Agincourt, unde se dusese în ajutorul lui Henric al V-lea al Angliei, Žižka a devenit conducătorul unei revolte ce a reprezentat o reală amenințare la adresa supremației germane: mişcarea husită a cehilor din Boemia, desfășurată sub stindardul reformatorului Jan Hus.

Hus atacase privilegiile clericilor romano-catolici, fiind considerat un precursor al Reformei protestante, dar era vorba la vremea aceea și de lupta încă neterminată dintre slavi și germani pentru controlul asupra Elbei (căreia cehii îi spuneau și încă îi spun Labe). Din cauza lui Hus, Praga a devenit atât de neospitalieră pentru mii de profesori și studenți germani, încât aceștia au plecat en masse, cufundând celebra universitate a orașului în obscuritate. După ce Hus a fost ars pe rug, susținătorii săi revoltați, conduși de Jan Žižka, s-au răsculat în 1419. Fiind fierari iscusiți, luptătorii lui au adoptat de timpuriu artileria de câmp. Într-o epocă în care atât caii, cât și cavalerii aveau o reținere firească față de armele de foc, carele lor mobile echipate cu tunuri au făcut ravagii în rândul cavaleriei grele a aristocrației germane. Au învins patru campanii imperiale, au invadat și jefuit în repetate rânduri Saxonia și Franconia, ajungând chiar până la țărmul Balticii unde (potrivit legendei) și-ar fi umplut ploștile cu apă de mare, pentru a arăta că ei și nu germanii erau acum stăpâni acolo.

Până la urmă, husiții s-au divizat și au început să lupte unii împotriva celorlalți, dându-le germanilor posibilitatea să-și revină. Războaiele s-

au încheiat în 1436, cu un compromis care le permitea husiților moderați să-și practice cultul în felul lor. Însă pentru trei dintre cei patru principi electori laici — regele Boemiei, margraful de Brandenburg și ducele de Saxonia-Wittenberg — această nouă ripostă a slavilor reprezentase o amenințare letală pentru teritoriile lor.

De data aceasta, nevoia de stabilitate s-a dovedit a fi mai mare decât teama de un împărat puternic. Așa că, atunci când împăratul Sigismund a murit în 1437, au aprobat în unanimitate întronarea ginerelui acestuia, habsburgul Albert al II-lea, care a fost urmat de nepotul său de frate, Frederic al III-lea. De atunci înainte, regele german — în teorie, ales — şi împăratul roman avea să fie, în fapt, un Habsburg. Revenirea în forţă a slavilor a redat puterea tronului regal și imperial, dând Germaniei ceva ce semăna cu o dinastie domnitoare.

Atunci când Columb a pornit pe mare, vestul și sudul Germaniei erau indiscutabil parte a Europei Occidentale, la fel ca Franța ori Italia. Elba însă continua să reprezinte o zonă de frontieră colonială puternic disputată de germani și slavi, iar evoluțiile nu erau în niciun caz certe.

Germania de Vest, care existase timp de 1 400 de ani, și Elbia de Est, veche doar de câteva secole, nu se uneau. Dimpotrivă, ruptura devenea tot mai palpabilă. Natura colonială nesigură a Elbiei de Est a dat naștere unui tip de nobil unic în felul său, numit iuncher (Junker).

Iuncherii și lumea lor

Cuvântul *Junker* a însemnat inițial „tânăr domn/stăpân" (*junger Herr)*, fiindcă cei dispuși să-și pună viața în joc într-o expediție armată în teritoriile ostile ale Elbiei de Est erau membri tineri ai familiilor nobiliare germane. Iuncherii nu erau o clasă, ci o castă, o elită de războinici care trăiau izolați într-o fortăreață dintr-o regiune sumbră, adesea pustie, mai ales după ce Perioada caldă medievală a fost înlocuită de Mica glaciațiune medievală. Trăind ca *Gutsherrn* (moșieri), într-un sistem propriu Elbiei de Est, domneau practic nestingheriți peste populații alcătuite nu doar din oameni săraci și primitivi, ci adesea și din străini educați și credincioși (polonezi, baltici, ruși). Lucrurile au stat așa în Prusia de Est din timpuri străvechi. Cum slavii nu au fost niciodată complet cuceriți, nenobilii germani care s-au aciuat în acest peisaj colonial depindeau și ei de aristocratul militar, iuncherul, pentru a-i apăra — la fel ca, de pildă, albii săraci din Sudul Americii —, dezvoltând cunoscutul servilism loial față de stăpân amestecat cu disprețul temător față de subclasa străinilor.

În secolul al XV-lea, iuncherii nu se defineau pe ei înşişi ca fiind germani, cum de altfel nu o făceau nici ceilalți. Dar acest lucru avea să se schimbe, iar în creuzetul acelei schimbări, acel tip fundamental diferit de Germanie care era Elbia de Est avea să-și găsească propria ideologie.

Reforma

În ajunul Sărbătorii Tuturor Sfinților**** din anul 1517, în orașul universitar Wittenberg de pe Elba, un cunoscut teolog și călugăr local, care avusese de curând o revelație copleșitoare în timp ce ședea la privată (după cum a relatat el însuși), a bătut în cuie pe uşa bisericii castelului o serie de revendicări adresate puterii papale de la Roma. Numele său era Martin Luther, iar cele 95 de Teze afișate sunt considerate a fi certificatul de naștere al Reformei Protestante. După cum îi spune și numele, a fost mai întâi un protest la adresa anumitor uzanțe ale Bisericii, având în vedere o reformă a ei.

Gândirea lui Luther se bazează pe două principii. Primul, sola scriptura (numai Scriptura), exprima revendicarea fundamentală de a curăța Biserica de tot ce nu se baza pe Biblie. Nu era nimic nou în această revendicare. Sfântul Augustin însuși putea fi (și adesea a fost) citat în acest sens. Iar teologul care a supervizat doctoratul lui Luther predica îndepărtarea — în stil de stat islamic — a tuturor imaginilor din locurile de rugăciune, oricât de frumoase sau de vechi ar fi fost. Al doilea pilon al gândirii lui Luther a fost revelația pe care o avusese în privată — sola fide (numai credința). Un principiu într-adevăr radical. Luther susținea că nu putem obține mântuirea spovedindu-ne unui preot și făcând penitență şi nici măcar săvârşind nenumărate fapte bune. Mântuirea este un dar pe care nu îl putem câștiga, ci vine direct de la Dumnezeu, în clipa mistică în care uităm de toate cele lumești,

renunțăm la Rațiune, cocota diavolului, și ne lăsăm conduși de adevărata credință.

Împreună, cele două principii au dezechilibrat balanța de putere dintre Biserică și Stat care definea Europa Occidentală din anul 754, de la înțelegerea făcută de papalitate cu tatăl lui Carol cel Mare. Acum, acest raport a fost contestat și s-au conturat, pas cu pas, regiuni care au rămas loiale romano-catolicismului și regiuni în care s-au dezvoltat diverse forme ale protestantismului (care adesea aveau prea puțin în comun, în afara faptului că respingeau autoritatea papală). Dar să nu confundăm cauza cu efectul. Ceea ce a dat o greutate atât de mare acțiunii lui Luther nu era de ordin teologic, ci politic, deoarece în 1517, vechiul joc dintre principii electori, papalitate și coroana germană/imperială se desfășura într-o stare de extremă agitație.

Habsburgul Maximilian I (care a domnit între 1493 și 1519) nu a fost doar împărat al Sfântului Imperiu Romano-German, ci a domnit și peste Spania, Olanda, Luxemburg, mari părți ale Franței și Italiei sudice, precum și peste o bună parte din Lumea Nouă. Iar dimensiunile și bogăția acelei Lumi Noi erau tot mai clare. Maximilian era hotărât ca nepotul său, Carol (1500–1558), să-i urmeze ca domnitor peste toate acestea. Dar alți regi europeni se străduiau din răsputeri să împiedice realizarea acestui plan care, practic, însemna ca el să dețină hegemonia asupra întregii lumi: Francisc I al Franței și Henric al VIII-lea al Angliei s-au declarat candidați la tronul Germaniei. Electorii știau că de data aceasta puteau să se aștepte la concesii și sume importante din partea Habsburgilor.

În această atmosferă de calcule febrile, Albrecht de Hohenzollern, proaspăt duce de Brandenburg, a împrumutat sume uriașe de la familia de bancheri Fugger din Augsburg, pentru a cumpăra episcopatul de Mainz. În acest fel, a devenit unul dintre cei șapte electori, asigurându-și o parte din mitele substanțiale care cu siguranță aveau să se ofere. Întâmplarea a făcut ca papa Leon al X-lea, care trebuia să aprobe ridicarea proaspătului episcop la rangul de cardinal, ajunsese și el dator vândut la bancherii Fugger, după ce cheltuise sume uriaşe pentru a-i angaja pe Rafael, Leonardo și Michelangelo ca să înfrumusețeze Roma. Iar Leon voia chiar mai mult: să construiască o nouă bazilică a Sfântului Petru. Așa se face că în 1516, Leon, Albrecht și familia Fugger au făcut o înțelegere. Leon avea să confirme rangul lui Albrecht, iar cei doi aveau să-și împartă în mod egal veniturile dintr-o nouă şi profitabilă schemă de făcut bani.

Un faimos predicator, Johannes Tetzel, a fost angajat să călătorească prin țările lui Albrecht pentru a vinde atotputernicele certificate

curățătoare de păcate cunoscute sub numele de Indulgențe pentru Bazilica Sf. Petru. Acestea aveau darul, după cum se spunea, să-i ierte pe păcătoși de pedeapsa de a petrece o vreme în focul purificator al purgatoriului înainte de a ajunge în rai. Un reprezentant al băncii Fugger îl însoțea pe Tetzel peste tot, ținând socoteala banilor. În 1517, echipa de comis-voiajori a sosit cu surle și trâmbițe pe teritoriile lui Albrecht — dintre care unul se afla chiar lângă Wittenberg pe Elba, unde propovăduia Luther.

Luther a fost îngrozit văzându-i pe enoriașii lui saxoni cum se îngrămădesc spre Brandenburg să cumpere noile indulgențe. Fiindcă studiase şi dreptul, nu doar teologia, și-a întocmit atacul cu multă grijă — în latină, firește —, amestecând formule teologice pline de pietate cu înțepături de-a dreptul vulgare (susțin că sufletul își ia zborul din purgatoriu de îndată ce se aude clinchetul banilor în cutie). Niciuna dintre Cele 95 de Teze nu spune explicit că purgatoriul este o invenție, că vânzarea de indulgențe este o schemă frauduloasă din care se câștigă bani sau că papalitatea în sine este coruptă. Dar toate acestea erau subînţelese pentru cine avea urechi să audă.

Dintr-odată, apăruse un propagandist și făurar de cuvinte capabil să poarte o dezbatere în latină cu cei mai învățați teologi, dar și să vorbească precum oamenii de rând despre porci și bășini, despre muieri și vin, și ai cărui acoliți foloseau noul mediu al tiparului pentru a-i răspândi cuvintele cu o viteză nemaivăzută.

Dacă există un fir roșu pe care îl putem regăsi în cele 95 de teze, acesta se referă la bani. În multe dintre teze sunt amintiți textual, iar în multe altele apar metafore despre bogăție, comori, venituri, plăți, datorii și pedepse. Limba lui Luther era în concordanță cu timpurile, căci uriașul său impact nu avea, de fapt, nimic de-a face cu teologia. Atât ca persoană, cât și prin scrierile sale, a devenit o armă convenabilă în străvechea luptă prin care se hotăra cine stăpânea cu adevărat — și, prin urmare, cine încasa — în Germania.

Reforma devine politică

În iunie 1519, electorii au decis că nu puteau rezista sumelor uriașe cu care Carol, susținut de banca Fugger, îi mituia, aşa ca l-au ales rege al Germaniei cu numele de Carol al V-lea.

Viața și faptele lui Carol cel Mare (Köln, 1521), îl înfățișează pe acesta înmânându-i puterea lui Carol al V-lea.

Înainte de asta, îl forțaseră să semneze așa-numita Capitulație electorală, prin care garanta că, sub el, Germania va fi condusă de germani, că nicio armată străină nu va fi staționată acolo. Dar situația era pe muchie de cuțit, deoarece Carol domnea peste un imperiu în care soarele nu apune niciodată (expresia a apărut pentru a descrie imperiul său, nu Imperiul Britanic de mai târziu). Exista de data aceasta un rege/împărat care dispunea de puterea și bogăția ce i-ar fi permis să devină un nou Carol cel Mare. Cine știa dacă acesta, odată ajuns împărat, avea să-și respecte cuvântul dat principilor germani?

Pentru a se pune la adăpost de un domnitor cu asemenea resurse, nobilimea germană trebuia să-și ia precauţii suplimentare. Au fost obligați să se asigure de sprijinul germanilor nenobili, pretinzând că acționau în numele națiunii. Aceasta a fost o idee avansată, înregistrată pentru prima oară în Germania după 1450 și oficializată în 1512, când Maximilian s-a referit la regatul său cu numele de Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană (Heiliges Römisches Reich Teutscher Nation).

Luther a fost omul care a preluat această idee și a dus-o mai departe. În jurul anului 1520, începuse epocala sa traducere a Bibliei în germană. Rimele și ritmurile sale, preluate în mod conștient din vorbirea oamenilor de rând, sunt fără egal. Nici chiar Biblia în engleză de pe vremea regelui Iacob nu se poate compara cu ea. Luther și-a pus apoi pana în slujba unei legende naționale de victimizare istorică.

Din *Către nobilimea creștină de națiune germană* (1520)

Împărații Frederic I și al II-lea, precum și mulți alți împărați germani au fost la vremea lor atât de dureros respinși și oprimați de papi... Prin urmare, e timpul să ne ridicăm, frați germani, și să ne temem de Dumnezeu mai tare decât de om, încât să nu ajungem părtași ai acelor biete suflete care s-au pierdut prin stăpânirea rea și diavolească a celor de la Roma.

Luther și susținătorii lui au apelat la Germania lui Tacit, redescoperită de curând, pentru a se defini ca germanii descriși în ea — adică iubitori ai libertăților simple și ai virtuților bărbătești, opusul în plan moral al Romei degenerate şi iubitoare de lux. Luther însuși, un cleric educat, s-a arătat bucuros de înrudirea cu căpetenia păgână care dăduse o lovitură devastatoare Romei în anul 9 e.n.: În cronici —

spune Luther în una dintre așa-numitele Tischreden (Discuţii la masă) —, citim despre un oarecare principe cherusc, un bărbat din Harz pe nume Hermann, care i-a zdrobit pe romani, omorând 21 000 dintre ei. Ei bine, iată că acum Luther, cheruscul din Harz, distruge Roma!

Perspectiva de a slăbi legăturile cu Roma, de a ține banii acasă, de a avea controlul asupra propriei Biserici și de-a parcela toate acele pământuri ecleziastice îi ispitea, evident, pe principii germani, la fel cum l-a ispitit și pe Henric al VIII-lea al Angliei.

> Frederic, electorul Saxoniei, și ceilalți principi care îl sprijineau pe Luther și-au dat seama cât de avantajos era să preia controlul asupra Bisericii și pământurilor ei. Își sporeau pe această cale propria putere în defavoarea papei și împăratului — și astfel s-a născut luteranismul.
>
> John Hirst, *Cea mai scurtă istorie a Europei*

Dar pentru conducătorii Germaniei exista și un risc. Oare fundamentalismul lui Luther nu avea să-i radicalizeze pe propriii lor supuși, încurajându-i să nege orice autoritate lumească?

Luther avea să se ocupe și de această problemă. În 1522, a refuzat să sprijine o revoltă a nobililor săraci, deși era condusă de oameni care se considerau a fi adepții lui. A descoperit pasaje biblice care, pretindea el, spuneau că orice conducător exista cu voia Domnului. Cum oamenii aveau acum o linie directă cu Dumnezeu și nu puteau fi salvați decât prin credință, poporul putea și trebuia să lase politica pe de-a întregul în seama autorităților lumești. Adevăratul creștin — a scris el în Von weltlicher Obrigkeit (Despre autoritatea lumească, 1522) — se supune de bunăvoie legii sabiei, plătește birul, îi respectă pe cei ce cârmuiesc, slujește, ajută și face tot ce poate pentru a sprijini guvernarea.

Doi ani mai târziu, țăranii s-au răsculat în număr mare, așteptând ca Luther să îi sprijine. În schimb, acesta a continuat să apere forțele legii și ordinii — oricare ar fi fost ele și oricât de necruțătoare s-ar fi arătat. În Wider die Mordischen und Reubischen Rotten der Bawren (Împotriva haitelor ucigașe și prădătoare ale țăranilor, 1525), scria că răsculaţii erau ucigași, tâlhari și hulitori lipsiți de credință, sperjuri și nesupuși, pe care până și căpeteniile păgâne au dreptul și puterea de a-i pedepsi… Aceştia trebuie să fie zdrobiți, strangulați, înjunghiaţi, pe

ascuns sau în văzul tuturor, de către oricine poate, exact cum cineva trebuie să omoare un câine turbat.

Țăranii au fost, așadar, masacrați cu miile, sub privirile pastorilor reformatori gata să încurajeze și să binecuvânteze trupele princiare. Reforma — și perspectiva de a pune mâna pe tot bănetul și pământul Bisericii — era de acum un instrument sigur pentru domnitorii Germaniei.

Primii care au făcut pasul spre protestantism au fost cei aflați la cea mai mare depărtare de Roma: Cavalerii Teutoni. Marele lor maestru, Albrecht von Brandenburg-Ansbach, care îl cunoscuse pe Luther personal, s-a declarat a nu mai fi conducătorul unui ordin catolic, supus papei și împăratului, ci conducătorul protestant, cu puteri depline, al ducatului Prusiei, supus formal doar al regelui Poloniei.

Hotărârea a fost pecetluită în 10 aprilie 1525, devenind cea mai importantă dată din istoria Germaniei cuprinsă între 800 și 1866. În acea colonie ciudată departe de Elba și departe chiar și de Polonia, unde păgâni adevărați trăiseră până cu un secol în urmă, exista acum, pentru prima oară după cucerirea saxonilor de către Carol cel Mare, un regat german care refuza orice obligație de vasalitate față de Biserică, de împărat sau de Roma.

Prusia și Reforma politică s-au născut în același timp, reprezentând o amenințare directă la adresa marelui continuum occidental.

Într-un ţinut rural și colonizat, spaimele și dușmăniile repovestite de cei bătrâni celor tineri se perpetuează secole de-a rândul. În sudul profund al Irlandei, în anii 1980, un catolic irlandez mi-a arătat cu vădită amărăciune o casă mare protestantă ce se înălța pe pământul care, pretindea el, aparținea de drept familiei sale. Suna de parcă ar fi vorbit despre un furt sau o fraudă petrecută de curând, pe vremea tatălui său, să zicem. Dar casa cu pricina era acolo de la mijlocul secolului al XVIII-lea. (N.a.)

Marcă: unitate de măsură a greutății, echivalentă cu circa 250 g, folosită mai ales pentru a cântări aurul sau argintul. (N.t.)

În calendarul romano-catolic, Sărbătoarea Tuturor Sfinților se celebrează la 1 noiembrie. (N.t.)

Partea a patra

A patra jumătate de mileniu. 1525–prezent

Germania merge pe două căi

Impas

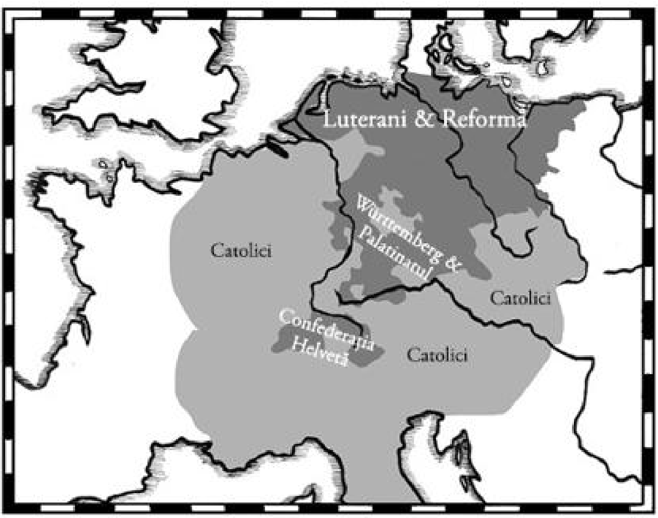
Alții au urmat exemplul Prusiei, iar proaspeții principi protestanți au întemeiat Liga de la Schmalkalden (1531), care avea propria ei armată permanentă și căreia nu i se puteau alătura decât domnitori luterani. Ideea unei Germanii ne-romane, totalmente germană, câștiga teren. Dar Liga îl mai avea de înfruntat pe cel mai puternic domnitor de pe pământ.

Împăratul Carol al V-lea în tabloul pe care i l-a comandat lui Tițian după victoria de la Mühlberg. În realitate, avea dureri atât de mari din pricina gutei, că a trebuit să fie purtat pe câmpul de bătălie într-o lectică.

În 1543, Carol al V-lea triumfase în războaiele împotriva Franței, iar valul atacurilor otomane asupra Europei se retrăsese. Prin urmare, Carol nu era dispus la niciun compromis. În 1547, pentru prima oară după anul 16 e.n., trupe de infanterie străine, echipate și bine antrenate — temuții tercios spanioli — au traversat Dunărea și au pătruns adânc în teritoriul german sub flamurile Imperiului Roman și ale religiei acestuia, hotărâte să cucerească. Lupta decisivă s-a purtat pe Elba, la Mühlberg. O dată în plus, un împărat roman ieșea victorios dintr-o luptă pe acele maluri, încălecând Germania.

Oricât de mult s-ar fi dușmănit între ei, marii seniori ai Germaniei nu vedeau cu ochi buni perspectiva de a mai pierde ceva din privilegiile lor. Prin urmare, au bătut palma, protestanți și catolici, și i-au comunicat lui Carol că preferau să ceară ajutorul Franței decât să se lase conduși de un împărat absolutist. Carol s-a învoit în cele din urmă, încheind Pacea de la Augsburg (1555), care stabilea că fiecare domnitor german, mare ori mic, avea dreptul să-şi hotărască religia: cuius regio, eius religio (al cui e ţinutul, a lui e religia). La prima vedere, rezultatul a fost haotic, dar ascundea o veche istorie.

Germania după Pacea de la Augsburg, 1555

Teritoriile Germaniei care au rămas fidele Romei aparținuseră în 768 e.n. regatului francilor. Nu tot regatul a rămas catolic — deși în Württemberg și Palatinat, care teoretic erau calvine, o parte considerabilă a populației era în continuare catolică —, dar imaginea de ansamblu nu l-ar fi surprins pe Carol cel Mare și nici chiar pe Marc Aureliu: revolta împotriva Romei venea din nord și est. Marea falie

europeană nu se schimbase. Dar locul Europei în lume și, prin urmare, al Germaniei, era altul.

Germania nu mai este în centru

După Copernic, călugărul originar din Prusia devenit astronom, Pământul nu mai era centrul universului; după Columb, Europa nu mai era centrul lumii. Viitorul aparținea celor șapte mări.

Germania, neocupând vreun loc pe noile rute comerciale transoceanice, s-a văzut dintr-odată scoasă în afara luptei pentru supremație care acum se dădea între Habsburgi și Elisabeta I a Angliei. Iar între timp, forțele protestantismului și catolicismului ajunseseră la un asemenea echilibru în Germania, încât, timp de o jumătate de secol, niciuna dintre tabere nu a încălcat pacea.

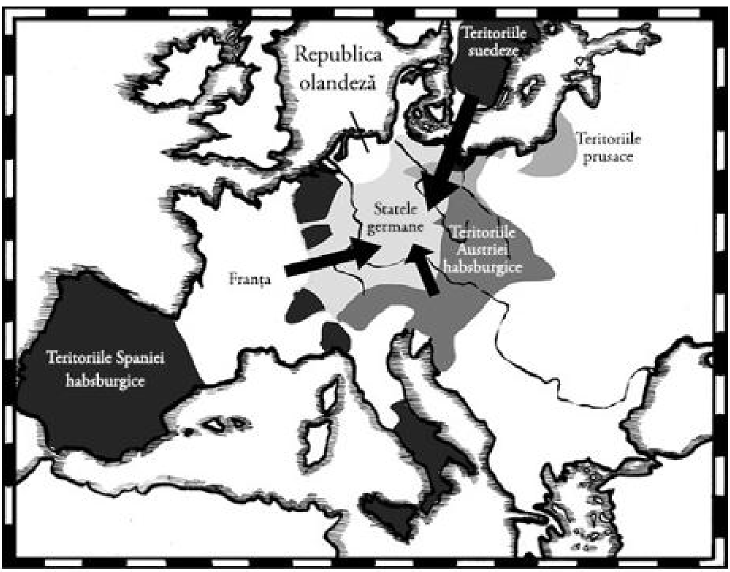
În cele din urmă, Habsburgii au fost cei care şi-au văzut poziţia slăbită, după înfrângerea catastrofală a Armadei în 1588. Cu toate bogățiile aduse din Peru și Mexic, Filip al II-lea al Spaniei nu a mai fost în stare să-și plătească datoriile în 1595. Iar tensiunile s-au accentuat atunci când şi germanii protestanți, și cei catolici au simțit că în aer plutește schimbarea.

Lucrurile s-au precipitat în 1618, când noul rege al Boemiei și viitor împărat roman, Ferdinand de Habsburg, un catolic înfocat, a încercat să anuleze înțelegerea pe care unul dintre predecesorii săi o făcuse cu protestanții din Boemia. În una dintre scenele memorabile ale istoriei europene, consilierii săi de vază au fost aruncați afară pe fereastră — defenestrați — din Castelul Pragăi, și astfel a început Războiul de 30 de Ani (1618–1648).

Apocalipsa

Inițial, Războiul de 30 de Ani a reprezentat doar o nouă rundă în vechea luptă legată de chestiunea unei puteri imperiale care să guverneze cu adevărat peste întreaga Germanie. De data aceasta, lupta s-a dus în termenii noi ai unei confruntări dintre catolici și protestanți — la început.

Pe la 1630, forțele imperiale conduse de Tilly și Wallenstein — generali originari din Olanda şi, respectiv, Boemia — erau pe cale să câștige. Tot atunci însă Suedia protestantă și Franța catolică au început să se teamă de o Germanie aflată sub un control imperial total. Regimul catolic de la Paris i-a subvenționat pe luteranii suedezi să intervină împotriva imperiului catolic. Regele suedez Gustav al II-lea Adolf, primul comandant care a folosit puterea de foc a unei infanterii foarte bine instruite, a obținut o victorie covârșitoare la Breitenfeld în 1631, instruindu-și apoi armatele să facă Bavaria una cu pământul. Când acesta a fost ucis în anul următor în Bătălia de la Lützen, francezii s-au implicat direct în conflict.

Câmpul de luptă al Europei, 1618–48

Din acel moment, lupta s-a dat între Bourbonii francezi și Habsburgii spanioli, regatele germane mici și neunite fiind simpli pioni sau câmpuri de luptă ale națiunilor centralizate și puternice. O întreagă generație a renunțat prin urmare la negoț și chiar la cultivarea pământului și creșterea animalelor, știind că, în orice moment, o armată mare și înfometată ar putea trece prin zonă, lăsând în urmă prăpăd și moarte.

Situația Germaniei în 1648, în momentul încheierii Păcii Westfalice nu poate fi descrisă decât în termeni biblici. Gândindu-ne la Siria de azi, am putea să ne facem o idee. Cel puțin o treime din populație pierise, în unele regiuni proporția fiind chiar mai mare. În 1631, Magdeburg de pe Elba — orașul preferat al lui Otto cel Mare — avea peste 20 000 de locuitori; în 1649, nu mai erau decât 450, restul fiind măcelăriți pe străzi. Chiar și azi, vechiul cântec de leagăn german Maikäfer flieg (Zboară gărgăriță) ne spune că tata e la război, mama e în Pomerania, iar Pomerania a ars, dar puțini sunt cei care știu că versurile sunt o reminiscență a Războiului de 30 de Ani. În vreme ce versiunea engleză a cântecului, Ladybird, ladybird, fly away home, vorbește doar despre o casă care a luat foc.

Gravură din *Les Grandes Misères de la Guerre* de Jacques Callot (1633)

Haosul de după război a fost atât de mare, încât nimeni nu mai știa cu exactitate câte stătulețe ajunseseră să ia ființă: cam 1 800 conform unor estimări. Apoi mai erau cele vreo 50 de orașe libere, fără a mai vorbi despre cele vreo 60 de principate ecleziastice. Nu există hartă care să ne lămurească cât de cât.

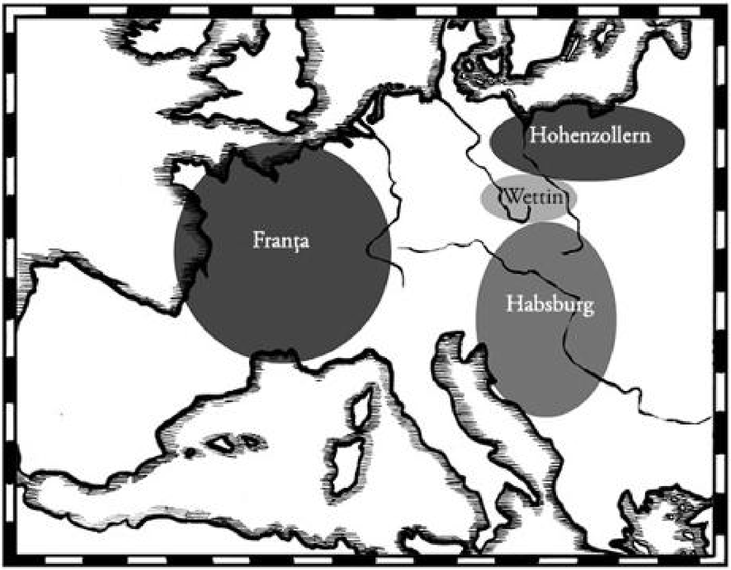
Ce avea să se aleagă de această națiune eșuată, rămasă fără speranță? Răspunsul — la bine și la rău — se afla în Est.

Fuga spre Est

După Războiul de 30 de Ani, Europa avea un nou pretendent la hegemonie. Dacă astăzi raportul dintre populațiile diverselor națiuni ale Europei ar fi egal cu cel din 1660, Franţa ar avea acum peste 200 de milioane de locuitori. Unită de atunci într-o mare națiune, Franţa a fost condusă timp de 72 de ani extraordinari (1643–1715) de Regele Soare, Ludovic al XIV-lea. Orice se afla în vecinătatea Franței era acoperit de uriașa ei umbră, iar nenumăratele stătulețe din vestul și sudul Germaniei se aflau într-adevăr foarte aproape.

Trei mari dinastii germane au fost mai norocoase. Acestea erau ramura austriacă a Habsburgilor, familia Wettinilor din Saxonia și Hohenzollernii, nou-veniții care ajunseseră margrafi de Brandenburg abia în 1415. Cu toții se bucurau de neprețuitul avantaj al distanței fizice și al unor state-tampon între teritoriile lor de bază și colosul francez de dincolo de Rin. Geografia hotăra iarăşi destinul.

Friedrich Wilhelm din casa Hohenzollern, proaspătul domnitor al Brandenburgului și Prusiei (cele două se uniseră în 1618), era formal vasal al coroanei poloneze; polonezii, suedezii și rușii considerau Prusia un potențial aliat minor, deși util în războaiele pe care le purtau între ei. Profitând inteligent de disputele dintre ei, Friedrich Wilhelm a reușit să-și obțină suveranitatea în 1657 și a început cu discreție să se ocupe de construirea unei armate profesioniste. Când până atunci invincibilii suedezi l-au atacat, a uimit întreaga Europă, învingându-i în mica, dar spectaculoasa bătălie de la Fehrbellin, lângă Berlin, din data de 18 iunie 1675. Marele Elector (Großer Kurfürst), cum avea să fie numit de atunci încolo, devenise de acum o adevărată putere: în calitatea sa de duce al Prusiei, era un domnitor independent față de Sfântul Imperiu Roman; ca margraf de Brandenburg, era unul dintre principii electori din cadrul Imperiului.

Dinastiile norocoase ale Germaniei

În același timp, Habsburgii austrieci atingeau noi culmi ale gloriei militare. Mai întâi, au alcătuit o coaliție care i-a alungat pe turci de la porțile Vienei în 1683; apoi, în 1697, prințul Eugeniu de Savoia a nimicit armata otomană la Zenta, câștigând dintr-o lovitură Regatul Ungariei, care era mult mai întins decât Ungaria din ziua de azi.

August cel Puternic, domnitorul din familia Wettin al Saxoniei, bărbatul care era capabil să îndoaie o potcoavă cu mâna și despre care se spune că ar fi avut 300 de copii, și-a îndreptat și el atenția spre est. S-a proclamat în 1697 rege la Poloniei, convertindu-se la catolicism, mituind aristocrația poloneză și obținând sprijinul lui Petru cel Mare al Rusiei.

În vreme ce principii electori din est înfloreau, vestul divizat se străduia să-și unească forțele. Cele două ramuri ale familiei Wittelsbach controlau Bavaria și Renania-Palatinat. S-au alăturat electorilor de Trier, Mainz și Köln pentru a forma împreună cu Franța o alianță, nu doar pentru a asigura pacea și ordinea în Germania, ci și pentru creștinătate (pour la Chrétienté). Această nouă uniune a fost cunoscută sub numele de Prima Ligă a Rinului (Erster Rheinbund). Vestul și sudul Germaniei își uneau forțele în afara oricărei legături cu estul.

Problema era că Franța, fiind atât de puternică, a transformat Liga

într-un instrument al politicii franceze. În acest fel, istoria din vremea lui Carol cel Mare sau a romanilor se repeta (prefațând situația de pe vremea ocupației americane de după 1945), iar întrebarea care se punea era dacă Germania putea aparține cu adevărat Occidentului, dar să rămână în același timp și cu adevărat germană?

Iar dacă statele de la Rin păreau a se afla prea mult sub influență franceză, Saxonia, Brandenburgul, Prusia și Austria erau cu siguranță prea legate de Est. Toate își aveau centrele de putere dincolo de Elba și Dunăre. Cum putea vreunul dintre ele să pretindă a fi urmaș al lui Carol cel Mare? Unde se afla deci adevărata Germanie?

Problema a devenit chiar mai presantă pe măsură ce soarele Franței se ridica tot mai sus.

Secolul francez

Secolul al XVIII-lea în Europa a aparținut Franței. Peste tot în Germania se înălțau palate scumpe ce imitau Versailles-ul, în ale căror încăperi aurite familiile domnitoare germane, fiecare cu cercul ei de curteni lingușitori, au început să vorbească franceza. Pe la mijlocul secolului al XVIII-lea, această modă se generalizase atât de mult, încât germana era pe cale să devină ca engleza după 1066: o limbă germanică având un vocabular preponderent romanic, impus de sus în jos. Iată aici și câteva dintre cele mai evidente împrumuturi: Champignon, Kostüm, Parfüm, Polizei, Toilette, Omelett, Serviette, Etikette, Charme, Salon, Eleganz, Kompliment, Promenade, Sofa, Balkon, Onkel, Tante, Armee.

Friedrich cel Mare (1712–1786), rege al Prusiei, considera că germana era o limbă semibarbară, în care nici măcar un geniu literar nu putea realiza ceva decent. Prin urmare, a hotărât ca franceza să fie limba oficială la Academia de Artă a Prusiei, iar palatul său de recreere de lângă Berlin a primit și el un nume francez: Sans Souci.

Franțuzirea Germaniei: Sans Souci

Germanii patrioți căutau cu disperare o alternativă. O nouă generație de scriitori se îndrăgostise de Shakespeare, adora natura, disprețuia raționalismul francez, declarând că emoțiile erau unicul mod de cunoaștere. Simțământ e totul! a scris cel mai mare dintre ei, Johann Wolfgang Goethe (1749–1832).

Geniul tutelar

Pentru germani, Goethe este Shakespeare, Keats și Dickens laolaltă. În 1773, când avea 24 de ani, impetuoasa lui tragedie shakespeariană *Götz von Berlichingen* a spulberat regulile franceze ale artei dramatice. Un an mai târziu, a desființat gustul literar „iluminist“ cu povestea romantică a unui suicid, care a devenit bestseller european, *Suferințele tânărului Werther* a fost cartea preferată a lui Napoleon, iar în *Frankenstein* de Mary Shelley, monstrul învață ce este umanitatea citind tocmai acest roman. Cultul „romantic“ al sentimentului însuflețește lirica de tinerețe a lui Goethe, ce nu are egal prin frumusețea versurilor sale pătrunse de dor și aspirații panteiste, iar baladele sale sunt printre puținele opere culte care chiar sună ca niște vechi și stranii cântece populare. Mai târziu, a inventat în mai mică sau mare măsură atât nuvela, cât și romanul clasic. Deasupra tuturor se înalță opera vieții sale, impresionantul *Faust*, povestea unui intelectual ajuns la jumătatea vieții care își vinde sufletul diavolului în schimbul tinereții, sexului și puterii. La începutul secolului XX, tânărul Franz Kafka observa că scriitorii germani continuau să fie striviți de măreția copleșitoare a lui Goethe; chiar și în ziua de azi germanii educați își condimentează conversația cu citate din el.

Cultura germană își revenise și avea să schimbe regulile pentru totdeauna. Universalismul — ideea că aceleași norme culturale se aplică tuturor și oriunde — a fost denunțat ca o acoperire pentru dominația franceză. S-a susținut în schimb că fiecare popor are calea sa culturală proprie și unică. Iar unii au ajuns chiar să creadă că, elitele Germaniei fiind franțuzite, singurul loc în care adevărata germanitate continua să existe era poporul (das Volk) încă necorupt, cu vechile sale basme și povestiri. Frații Grimm sunt doar cei mai cunoscuți dintre cei care proclamau că autenticitatea se găsea îngropată în trecutul țării și al limbii, în mit și poveste. Acest concept continuă să fie atât de răspândit până azi, încât mulți uită că acesta s-a născut pentru a salva cultura germană aparent îngenuncheată de puterea franceză.

Această căutare frenetică a unei identități cu adevărat germane ne ajută să înțelegem de ce Prusia a devenit în acel moment locul în care s-au concentrat o mulțime de patrioți.

Statul iuncherilor

A fost o evoluție puțin probabilă. În 1750, Prusia nu avea doar o curte la fel de franțuzită ca multe altele — şi poate chiar mai mult decât altele —, dar și o reputație de stat militarist acaparator.

De la tatăl său Friedrich Wilhelm I, un personaj adesea brutal și înspăimântător, Friedrich cel Mare moștenise un aparat birocratic eficient și o armată într-atât de disproporționat de mare, încât Voltaire, care a trăit o vreme la curtea lui Friedrich, a simțit nevoia să remarce: alte state au armată; în Prusia, armata are un stat. Dar, pe lângă toate acestea, Friedrich moștenise de la tatăl său și trauma de a fi fost forțat să asiste personal la decapitarea celui mai bun prieten și presupus iubit al său. Aşa se face că un om cu evidente tendințe psihopate (propriul său nepot de frate și urmaș, Friedrich Wilhelm al II-lea, avea să-l numească un adevărat flagel al lui Dumnezeu, scuipat din Iad pe Pământ de mânia Domnului) ajunge la comanda celei mai eficiente armate a Europei.

Rădăcinile puterii militare a Prusiei se trag din înțelegerea pe care tatăl lui Friedrich o făcuse cu iuncherii. Aceștia erau mult mai săraci decât majoritatea celorlalți aristocrați europeni, căci titlul de von îl moșteneau toți urmașii iuncherilor pe linie bărbătească, dar pământurile, adesea de foarte slabă calitate, erau încredințate doar unui singur fiu. Legile interziceau, de asemenea, ca pământurile să fie vândute unui neiuncher, dar asta însemna și că nu puteau fi ipotecate pentru a le aduce îmbunătățiri. De aici a rezultat un număr uriaș de bărbați tineri și mândri, crescuți pentru a deveni soldați în respectul unor reguli semicoloniale, dar care literalmente nu aveau un ban în buzunar. Dețineau însă cu toții prețiosul von în numele lor — acel ceva pe care banii nu îl puteau cumpăra. În pofida unor uriașe diferențe de bogăție și statut între ei, prusacii von continuau să se recunoască unul pe altul ca făcând parte dintr-o singură castă, cei mai mulți fiind mai degrabă gata să moară decât să renunțe la această apartenență.

Acești tineri ajungeau ofițeri de toată lauda. Gata să iasă în bătaia tunurilor și să-și conducă oamenii pe câmpul de luptă pentru monarhia prusacă, cu condiția ca toată lumea, inclusiv regele, să le considere casta ca fiind una privilegiată. Friedrich și-a respectat cuvântul în această privință: deși a abolit iobăgia pe pământurile

statului, a permis ca ea să fie păstrată pe moșiile iuncherilor, iar pe toată perioada domniei sale s-a îngrijit personal ca numai nobili cu ascendența de rigoare să devină ofițeri ai armatei sale. Această înțelegere dintre coroană și iuncheri a făcut ca Prusia lui Friedrich să fie unică.

În 1740, când a preluat tronul, Friedrich și-a folosit armata supradimensionată pentru a-și însuși provincia Silezia de la austrieci, dând semnalul unei bătălii de 125 ani de pentru Germania între Austria și Prusia, două puteri est-europene. Această bătălie s-a dus aproape în totalitate pe sau în jurul Elbei, de la Mollwitz, în 1741, până la Königgrätz, în 1866.

Austria a fost pe cale să câștige când a reușit să formeze o mare coaliție cu Franța și Rusia împotriva Prusiei în timpul Războiului de 7 Ani (1756–63). La începutul acelui război, cei mai mulți germani gândeau despre Prusia la fel cum grecii antici gândeau despre Sparta: că era o țară aspră populată de soldați nemiloși. Dar așa cum Sparta a devenit salvatoarea Greciei la Termopile, Prusia a dobândit un prestigiu uriaș, ajungând chiar să fie venerată în Germania după ce a înfrânt o numeroasă armată franceză la Rossbach, în 1757.

În disperarea lor, mulți germani nu au putut să reziste tentaţiei unei puteri germane, oricât de puțin atrăgătoare, care era cu adevărat în stare să înfrunte hegemonul Europei. Cultul lui Friedrich cel Mare s-a răspândit dincolo de granițele Prusiei, chiar dacă el însuși nu era defel preocupat de toate acestea, continuând să prefere tot ceea ce era franțuzesc.

Mitul invincibilității militare prusace datează din timpul Războiului de 7 Ani. Istoricii și generalii pruso-germani de mai târziu au susținut că Prusia își învinsese toți rivalii mulțumită soldaților și ofițerilor iuncheri care erau foarte disciplinați și gata să moară pentru regele lor cunoscut pentru puterea și voința sa neînfricată. În realitate, Friedrich a fost bătut de mai multe ori de ruși și/sau austrieci; după o înfrângere totală la Kunersdorf (1759), el însuși scria de pe câmpul de luptă (bineînțeles, în franceză) pentru a da de știre celor de la Berlin că totul era pierdut: Nu voi supraviețui pieirii patriei. Pe veci adio!

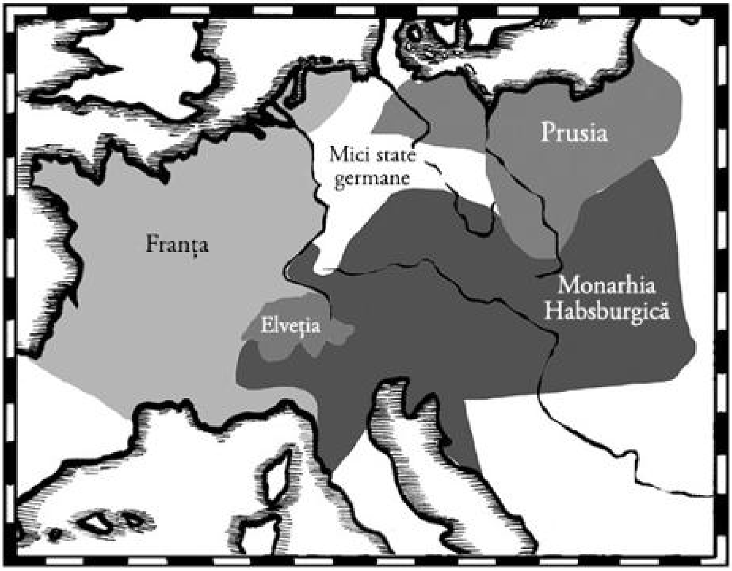

Cultul morții pentru Prusia în rândul iuncherilor: Friedrich cel Mare (al doilea din dreapta) deplânge moartea unui tânăr favorit la Zorndorf (1758).

Prusia a supraviețuit doar fiindcă Marea Britanie, angajată într-un război global împotriva Franței, a oferit subvenții enorme Berlinului și fiindcă Elisabeta a Rusiei (care îl ura pe Friedrich) a murit, fiind urmată la tron de Petru al III-lea (care îl adora). Friedrich însuși a numit această întorsătură miracolul Casei de Brandenburg, dar glorificatorii de mai târziu ai armatei prusace au uitat în mod convenabil cât de miraculoasă a fost salvarea Prusiei și cât de puțin a avut de-a face cu invincibilitatea militară.

Friedrich a ajuns apoi la un numitor comun cu vechii săi inamici, Rusia și Austria, în împărțirea cinică a Poloniei (1772–1795). După aceea, timp de mai bine de un secol, negarea existenței Poloniei a fost una dintre preocupările care i-a împiedicat atât pe prusaci, cât și pe ruși să sară unii la beregata celorlalţi.

Pe măsură ce secolul al XVIII-lea se apropia de sfârșit, Germania de Vest era presată între Franța, puterea de dincolo de Rin, și cele două puteri absolutiste din Est, Austria și Prusia, ale căror identităţi nu ţineau cont de nicio definiție istorică a Germaniei, ambele domnind peste numeroase popoare nongermanice și ambele învecinându-se acum cu Rusia.

Vestul înghesuit: Germania la 1800

Pentru a crea o contrapondere, era nevoie ca vestul Germaniei să se organizeze în sfârșit, iar unii au și încercat acest lucru. Printre ei, Karl von Dalberg (1744–1817), arhiepiscop și principe-elector al străvechiului oraș roman Mainz. A susținut ideea unei așa-numite a Treia Germanii (sau Trias), care presupunea unificarea statelor germane mai mici pentru a crea o alternativă atât la Prusia, cât și la Austria.

Pentru un timp, Dalberg a devenit chiar principe-primat al Confederației Rinului, ce reunea toate statele Germaniei de Vest, dar circumstanțele au fost de așa natură, încât întreaga idee a ajuns să fie discreditată. Deoarece, așa cum Cezar inventase Germania în anul 58 î.e.n., a Treia Germanie luase ființă prin hotărârea omului pe care mulți îl considerau noul Cezar: Napoleon Bonaparte.

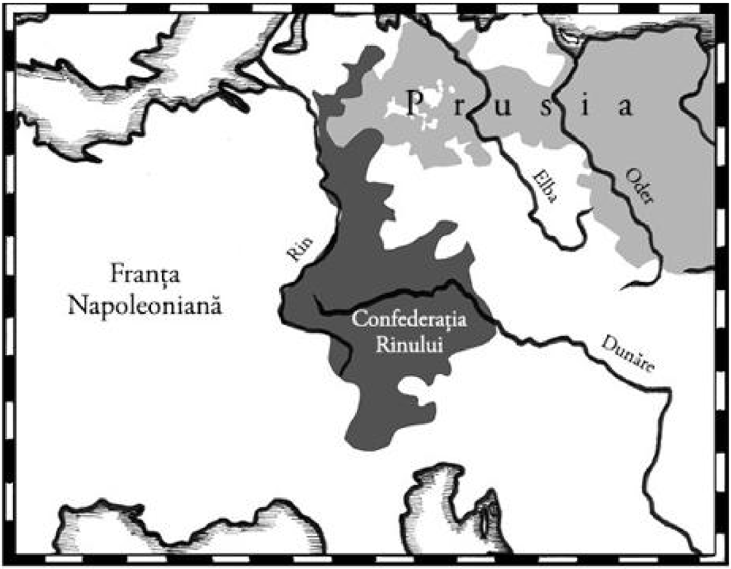
Ultima vâlvătaie a Franței

În timpul războaielor ce au urmat Revoluției Franceze din 1789, cea mai mare parte a Europei a încercat, fără succes, să distrugă noua Franță antimonarhică, republicană.

Prusia a fost una dintre primele monarhii ale Europei care a rupt rândurile și a făcut o înțelegere cu Franța revoluționară după ce armata ei așa-zis invincibilă compusă din soldați-iuncheri s-a dovedit extrem de fragilă la Valmy (1792). Prin Tratatul de la Basel (1795), Prusia recunoștea în secret Franța ca unica putere la vest de Rin (unde Prusia avea un minuscul interes dinastic în Clèves, începând din 1615), în schimbul promisiunii franceze de a-i ceda posesiuni pe malul de est.

Această pace, încheiată în mod unilateral, a reprezentat o ruptură deschisă cu Sfântul Imperiu Roman condus de austrieci. Prusia se străduia să-și afirme supremația într-o Germanie de Nord neutră și independentă. Aceasta explică și de ce, în 1804, o misiune de principi catolici renani l-a primit pe prim-consulul Bonaparte când acesta a vizitat Aachenul pe urmele lui Carol cel Mare, numindu-l primul dintre cezarii noștri care a traversat Rinul pentru a-i alunga pe barbari. Era o aluzie nedisimulată că, în ochii catolicilor renani, francezii erau eliberatori și nu cuceritori.

Curând, Napoleon a făcut ca a Treia Germanie să devină realitate. Eroul revoluției, ajungând între timp împărat, i-a zdrobit pe ruși și austrieci la Austerlitz în 1805, devenind domnitor atotputernic asupra Europei. Prusia îi permisese să-i traverseze teritoriul, iar acum, când Napoleon era pe cale să dizolve Sfântul Imperiu Roman, spera să obțină de la el în mod oficial domnia asupra Germaniei de Nord. Napoleon l-a forțat într-adevăr pe împăratul austriac Francisc al II-lea să abdice, punând capăt Sfântului Imperiu Roman. Dar în locul acestuia, spre necazul prusacilor, a declarat Bavaria, Württembergul și Saxonia regate independente, egale cu Prusia însăși. Și, ca să pună gaz pe foc, a creat Confederația Rinului.

Napoleon pune frâu Prusiei: Confederația Rinului, 1806

> Napoleon îi citise pe clasici și multă istorie; dacă avea un erou, un bărbat a cărui concepție despre Imperiu îi dicta orice mișcare, acesta era Carol cel Mare, iar zenitul puterii sale a însemnat impunerea în Europa a noului său imperiu continental, cu regatul medieval al Lotharingiei în centrul său.
>
> Alan Forrest

Au fost mulți cei care în Germania au primit cu brațele deschise dominația franceză și reformele napoleoniene pe care le aducea, precum sfârșitul vechilor privilegii aristocratice și egalitate în fața legii, chiar și pentru evrei. Goethe însuși s-a numărat printre ei: a purtat cu mândrie la légion d'honneur ce-i fusese dată personal de cel pe care îl numea mon Empereur.

Dar o Germanie de Vest unită însemna sfârșitul planurilor Prusiei de a obține hegemonia în nord. Berlinul a fost cuprins de febra războiului. Iuncheri înfocați își ascuțeau săbiile pe treptele ambasadei Franței. Friedrich Wilhelm al III-lea s-a încrezut în mitul armatei prusace, în promisiunea ajutorului rusesc și în faptul că se apropia iarna când a sperat că un atac al francezilor în acel an era de acum imposibil. Iar în 26 septembrie 1806, i-a transmis lui Napoleon un ultimatum: să dizolve Confederația Rinului.

Ce a urmat ar fi trebuit să salveze Germania de Prusia pentru totdeauna. Napoleon a atacat când rușii încă nu erau pregătiţi, înainte de începerea ploilor de toamnă. În 14 octombrie 1806, în pofida celor 100 000 de oameni aruncați în luptă împotriva celor 80 000 ai lui Napoleon, armata prusacă a fost nimicită în bătăliile gemene de la Jena și Auerstedt.

Regina Luise a Prusiei către copiii ei, după Jena

Într-o singură zi, soarta a distrus edificiul pe care oameni de seamă s-au străduit să-l înalțe timp de două secole. Nu mai există stat prusac, nu mai există armată prusacă, nu mai există onoare națională [...]

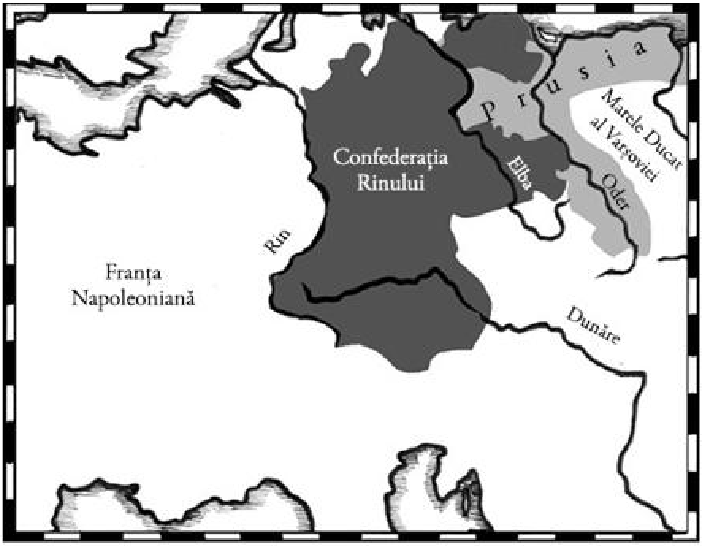
Spre deosebire de Austria, care a fost de mai multe ori învinsă de Napoleon, dar a ripostat de fiecare dată, Prusia s-a prăbușit pur și simplu. Părea că Voltaire avusese dreptate: fără armată, Prusia nu mai era nimic. Napoleon a intrat nestingherit în Berlin, în vreme ce Prusia continua să spere în salvarea promisă de ruși. Dar, după ce și aceştia au fost înfrânți la Friedland, în apropiere de Kaliningradul de azi (Königsbergul prusac), în iunie 1807, totul s-a terminat pentru prusaci. Napoleon s-a întâlnit cu țarul Aleksandru I pe o ambarcațiune special construită, la mijlocul râului Neman, pe vechea graniță dintre Prusia de Est și Lituania, lăsându-l pe Friedrich Wilhelm al III-lea să aștepte pe mal, în ploaie, învelit într-o manta rusească, înconjurat de ofițeri ruși.

Napoleon ar fi vrut să desființeze complet coroana prusacă, dar era dornic de a încheia pace cu țarul, sperând chiar să-și unească prin căsătorie dinastiile, așa că nu putea arăta prea mult dispreț față de monarhiile existente. În cele din urmă, a fost de acord ca Prusia să supraviețuiască, dar numai ca un soi de satrapie a Rusiei la est de Elba.

Prin Tratatul de la Tilsit (1807), Prusia a pierdut aproape toate teritoriile de la vest de Elba, întorcându-se la ceea ce fusese în 1525, când a început totul — o mică putere dincolo de ceea ce Cezar ori Carol cel Mare consideraseră a fi granița naturală a Europei de Vest. Chiar și la est de Elba fusese ciuntită, fiind nevoită să cedeze teritorii dușmanului și vecinului detestat, Saxonia. Ba mai rău, a fost forțată să renunțe la cea mai mare parte din teritoriul său polonez, asistând la

revenirea polonezilor ca popor de sine stătător sub forma Marelui Ducat al Varșoviei.

În jurul anului 1808, Confederația Rinului depășise granițele numelui său, întinzându-se dincolo de Elba, cuprinzând ceea ce Augustus numise odinioară Germania.

Prusia încolțită: Confederația Rinului și Marele Ducat al Varșoviei, 1812

În final, nu propriul ei eroism a salvat Prusia — condamnând, în consecinţă, Germania —, ci calculele fatal greșite ale Austriei.

Curând, natura esențialmente militară a guvernării napoleoniene, cu șirul ei nesfârșit de biruri, recrutări obligatorii și interzicerea comerțului lucrativ al regiunii Rinului cu insulele britanice, a secătuit entuziasmul Germaniei de Vest față de supremația franceză. Dar, divizată cum era, aceasta nu avea nicio șansă să se elibereze de jugul francez. Prusia, la rândul ei, stătea smerită deoparte: i-a rămas loială lui Napoleon în timpul războiului anglo-austriac împotriva Franței din 1809; i-a permis, obedientă, să folosească teritoriul prusac ca bază pentru invazia Rusiei din 1812; a refuzat propunerile Austriei de a forma o alianță antifranceză împreună cu Rusia în 1812. Chiar și după ce catastrofala retragere a lui Napoleon de la Moscova a distrus la grande armée, iar rușii ajunseseră la granița Prusiei de Est, regele, precaut, a rămas de partea lui Napoleon, fiind gata chiar să-l judece pe generalul prusac Yorck von Wartenburg care, în 30 decembrie 1812,

declarase în mod unilateral neutralitatea corpului său de armată. Pe scurt, Prusia nu s-a revoltat fățiș împotriva lui Napoleon până ce n-a devenit clar că acesta era înfrânt, iar rușii erau aproape. Ceea ce nu este tocmai subiect de legendă eroică.

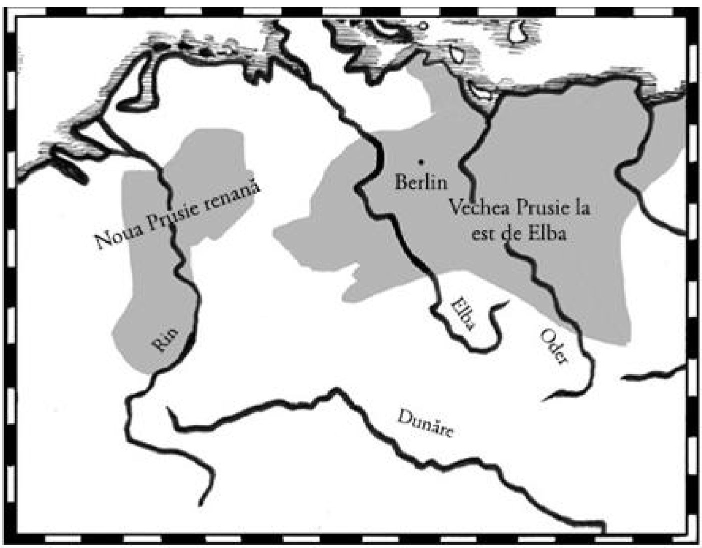
Dar acum intervine marele eșec al Habsburgilor. Asemenea altor împărați dinaintea lui, Francisc I al Austriei și-a îndreptat în mod fatal atenția mai mult asupra intereselor sale nongermane. Dintr-odată, el și marele său ministru de externe Metternich au hotărât că se temeau mai tare de Rusia decât de Franța. În una dintre cele mai proaste alegeri ale istoriei, Habsburgii, care luptaseră atâta timp împotriva lui Napoleon în vreme ce Hohenzollernii prusaci stătuseră cu capul plecat, au șovăit în a se alătura atacului împotriva unui Bonaparte care se clătina, pentru ca Rusia să nu fie adevăratul câștigător. Chiar dacă, în cele din urmă, Austria s-a alăturat coaliției la timp pentru a participa la titanica Bătălie de la Leipzig (1813), în care fiecare tabără a pierdut mai mulți oameni decât armata britanică în prima zi a ofensivei de pe Somme din 1916, Habsburgii au pierdut la capitolul patriotism. Germania era acum eliberată de sub dominația franceză, dar Austria părea să fi jucat un rol minor în acea eliberare.

Cu ideea unei a Treia Germanii discreditată ca vehicul al dominației franceze și cu o Austrie care își făcuse atât de greșit calculele, Prusia era acum în măsură să se erijeze, în pofida oricăror evidențe, în calitate de conducător natural al Germaniei.

Prusia, îmbuibată

După înfrângerea lui Napoleon în 1814, Marea Britanie și Rusia s-au învrăjbit chiar mai repede decât America și Rusia după 1945. Marele beneficiar în acest caz a fost Prusia.

La Congresul de la Viena din 1814, prusacii au cerut întreaga Saxonie drept răsplată pentru faptul că s-au ridicat (chiar dacă foarte târziu) împotriva lui Napoleon. Rușii, văzând în ei doar niște clienți, le-au susținut cererile. Austriecii i-au refuzat, iar britanicii au fost de acord cu ei. La doar șase luni după abdicarea lui Napoleon și exilul său pe insula Elba, Marea Britanie a încheiat o alianță cu Franța și Austria pentru a înfrunta Rusia și Prusia, chiar prin război dacă era cazul. Rusia a dat înapoi, așa că Prusia n-a avut încotro decât să o urmeze și să accepte premiul de consolare pe care britanicii i-l ofereau: jumătate din Saxonia plus o halcă mare din Renania.

Uriașa nesăbuință a Marii Britanii: Prusia primește Renania (1814)

Fiindcă Londra avea un plan global. O putere germană moderată ca întindere primea un teritoriu important pe ambele maluri ale Rinului pentru a deveni un gardian împotriva tendințelor expansioniste viitoare ale Franței. Nimeni — nici Bavaria, nici Austria, nici Prusia —

nu a dorit această misiune, căci te punea direct în linia focului. În plus, prusacilor nu prea le surâdea ideea de a fi nevoiți să asimileze un teritoriu nou, pe de-a întregul catolic, cu tradiții sociale și legale complet diferite. Dar pe moment, fiindcă era singurul lucru care li se oferea, l-au luat.

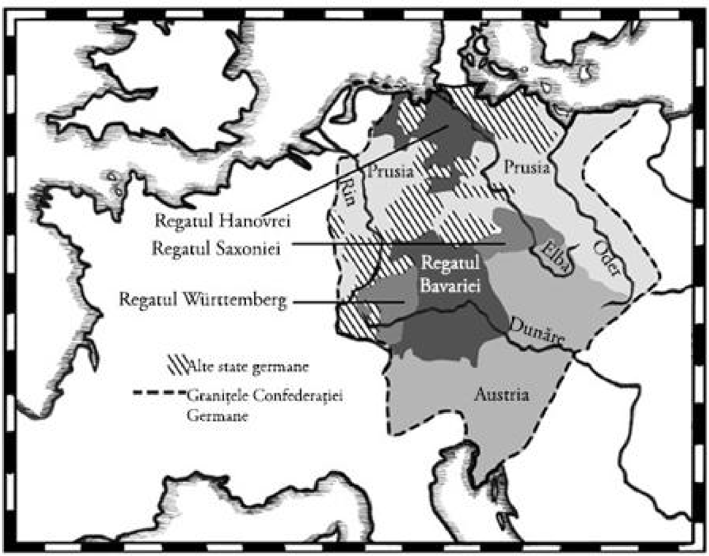
Locuitorii de pe malurile Rinului nu au fost consultați. Dar ceea ce Prusia a considerat la început a fi un premiu de consolare era, probabil, din punct de vedere comercial și industrial cea mai avansată regiune a lumii după Marea Britanie.

Apoi, în 1815, Prusia a avut și mai mult noroc. Revenit din exil, cu Rusia, Austria, Prusia și Marea Britanie unite împotriva lui, Napoleon a considerat că unica lui șansă era să se bată cu una sau două dintre aceste puteri. Căutând un loc de înfruntare în nord, a ales să dea piept mai întâi cu britanicii și prusacii. Astfel, gloria de a-l fi învins pe Napoleon pentru totdeauna la Waterloo le-a revenit ducelui de Wellington, comandantul britanicilor, și mareșalului prusac Blücher. Istoricii britanici și germani de mai târziu aveau să se adâncească în controverse aprige cu privire la cel care a câștigat cu adevărat bătălia, dar la vremea aceea nimeni nu și-a bătut capul cu această întrebare. Prusia era acum favorita britanicilor. Aceștia au râs încântați când Blücher, adus la Londra pentru a fi sărbătorit ca unul dintre coautorii victoriei, dând cu ochii de fantastica bogăție etalată acolo, a exclamat: Ce oraș minunat pentru a fi jefuit!

Germania după Waterloo: o țară în iarnă

După Waterloo, puterile victorioase ale Congresului de la Viena doreau, toate, să dea ceasul înapoi, la anii dinaintea Revoluției Franceze. În Franța, aceasta ar fi însemnat în mod clar restaurarea monarhiei, dar Sfântul Imperiu Roman murise neplâns de nimeni în 1806. În locul său a fost instituită o variantă modernă simplificată, Confederația Germană (Deutscher Bund), sub președinția Austriei.

Nu era cu adevărat germană și nu era nici o confederație adevărată, dacă prin aceasta înțelegem o uniune ai cărei membri sunt egali. Printre cei 38 de membri se numărau regii Danemarcei și Olandei (în calitatea lor de duci ereditari de Holstein și, respectiv, Luxembourg), regele Prusiei și împăratul Austriei, cele două puteri dominante care stăpâneau mari teritorii din afara confederaţiei.

Confederația Germană după Waterloo (1815)

Pentru următorii cincizeci de ani, politica germană a fost determinată de rivalitatea dintre Prusia și Austria și de incapacitatea statelor mai

mici de a găsi un interes comun pentru a renunța la străvechiul particularism (cum îl numeau) și a făuri o uniune efectivă.

Singurul lucru care unea coroana prusacă și pe cea austriacă, unindu-le totodată pe amândouă cu toți ceilalți regi și principi ai Europei, era aversiunea față de naționalismul german. În acea epocă, naționalismul era considerat a fi progresist și liberal în plan politic, deoarece pretindea ca un popor (definit din punct de vedere etnic) să aibă dreptul să se conducă el însuși și să nu fie guvernat de oricine s-ar fi întâmplat să moștenească tronul. Firește că domnitorii ereditari de oriunde din Europa detestau naționalismul și se temeau de el.

La început, rivalitatea dintre Prusia și Austria a fost deghizată de acest interes comun. Împreună cu puternicul lor vecin, Rusia, au creat Sfânta Alianță (26 septembrie 1815) pentru a întări autocrația în Europa. Apoi au condus statele mai mici ale Confederației în uriașa menghină a Decretelor de la Carlsbad (1819), potrivit cărora orice etalare de sentimente liberale/naționale — chiar și de către un club sportiv sau în vreo prelegere universitară — era considerată a fi instigatoare, demagogică și ilegală.

O atmosferă ridicolă de conformism politic, birocratic și social s-a pogorât asupra întregii Germanii, memorabil descrisă în ciclul de poezii Germania, o poveste de iarnă, de Heinrich Heine (1797–1856). Aici, poetul, care se întoarce însuflețit de gânduri romantice în patria pe care o părăsise, se confruntă cu realitatea soldaților prusaci care conduc Renania:

Aceiaşi vechi pedanţi cu grai de lemn,

O naţiune a cărei fiece mişcare

Se face doar în unghiuri drepte

Şi feţe împietrite în vechea aroganță.

În această Germanie, mobilitatea socială era inexistentă; pozițiile înalte în guvern sau în armată erau rezervate aristocraților; iar activitatea politică era interzisă cu desăvârșire. Singurul loc în care puteai să faci totuși carieră erau universitățile, dedicându-te studiului limbilor, istoriei, teologiei, muzicii, științelor — ocupații ce nu aveau aplicații politice. Astfel a luat naștere cultul clasei de mijloc pentru interioritate (Innerlichkeit) și educaţie culturală (Bildung); iar universitățile germane, fiind unicul loc de afirmare a ambițiilor

sociale, au devenit rapid adevărate minuni ale lumii. Discuțiile politice adevărate fiind excluse, filosofii universităților germane au devenit maeștri în conceperea unor noțiuni abstracte de libertate, obligație, apartenență și altele de același fel. De departe cel mai influent dintre acești gânditori a fost G.W.F. Hegel (1770–1831), care și astăzi continuă să fie intens studiat.

Hegel

Hegel și-a învăluit gândirea într-un *păienjeniș de cuvinte atât de absurd și lipsit de înțeles* (Schopenhauer), încât adesea este aproape cu neputință să afli ce vrea să spună cu adevărat. De bază este însă concepția sa *dialectică* asupra istoriei. Aceasta ne spune că ideile se află întotdeauna într-un conflict deschis sau ascuns; aceste conflicte determină schimbarea nu printr-o evoluție lentă, ci în mari salturi neașteptate, ale căror rezultate nu pot fi defel prezise (de ex., ascensiunea lui Napoleon după Revoluția Franceză). Iată într-adevăr niște idei radicale, iar auditoriul lui a fost electrizat. Hegel însă nu considera că acesta ar fi un proces întâmplător: credea că *spiritul universal (der Weltgeist)* conducea întotdeauna lucrurile în direcția desăvârșirii *Statului Rațional*. Acesta nu exista încă, spunea el, dar sugera că Prusia — în realitate cel mai represiv și militarizat stat din vestul Europei — era foarte aproape de el. Influența lui Hegel asupra gândirii germane din secolul al XIX-lea și asupra unor gânditori de azi, este nebănuit de toxică.

Hegel: rădăcina răului?

Dacă doreai să spui ori să scrii, ca să nu mai vorbim să întreprinzi ceva critic la adresa stării de lucruri din biata și oprimata Germanie,

aveai doar o singură opțiune: să pleci. Marea Britanie, atelierul lumii, avea o nevoie nelimitată de forță de muncă, granițe absolut necontrolate, nicio îngrădire a libertății ori vreo înregistrare a locului de reședință și politica de a nu extrăda pe nimeni, indiferent de motive. Londra a devenit destinația preferată a exilului german, fie că era vorba de cei care căutau azil politic, fie că erau simpli migranți economici.

Din ziarul *The Penny Satirist*, 14 martie 1840: „O ploaie de germani nevoiași sau vreme proastă pentru John Bull" (personificarea Angliei)

De acolo puteai pleca și mai departe, spre și mai libera Americă, aşa cum au făcut mulți. Visul libertății anglo-americane a devenit o aspirație naturală a germanilor în căutare disperată a unei alternative la statele polițienești susținute de ruși care erau Prusia și Austria.

Aliatul natural al Angliei

Dar, în loc să se refugieze în Anglia, unii dintre germani au căutat să aibă o relație specială cu ea.

Liberalismul anglo-saxon din secolul al XIX-lea

Prestigiul și puterea Marii Britanii atinseseră culmi nebănuite. Liberalii de pretutindeni au conchis că domnia legii constituționale, o guvernare neopresivă, comerțul liber, prosperitatea crescândă și libertatea personală aproape nelimitată nu erau doar calea specifică urmată de Marea Britanie (și America), ci, de fapt, calea naturală a lumii înseși. Toate țările aveau să urmeze modelul anglo-saxon, poate injectându-le o mică doză de persuasiune militară, unde era cu adevărat necesar. Ultimii propovăduitori în viață ai acestei ideologii sunt neoconservatorii americani precum Dick Cheney, arhitectul Războaielor din Golf.

Domeniul nou-nouț al cercetării lingvistice scosese la iveală faptul că existau grupe distincte de limbi în Europa. Cum engleza aparținea în mod clar grupului germanic, s-a susținut că existase dintotdeauna o afinitate atemporală între germani și englezi. În primele trei pătrimi ale secolului al XIX-lea, era un lucru obișnuit ca englezii și germanii să se considere veri. Aceasta i-a făcut pe unii germani să creadă că libertatea anglo-saxonă era, de fapt, o veche idee germanică, și nu una străină și impusă precum cele pe care francezii (și, desigur, romanii) încercaseră să le aplice Germaniei.

Hegel însuși reflecta asupra posibilităţii ca Istoria Universală să se manifeste pe viitor sub forma principiului nordic al popoarelor germanice, dând naştere unui Imperiu al Germanilor (Reich der Germanen), alcătuit din navigatori și coloniști, prin care înțelegea o alianță post-Waterloo a Germaniei protestante — condusă, firește, de Prusia — cu Anglia.

Acesta nu era doar visul unui filosof. L-a obsedat pe unul dintre germanii cei mai influenți în plan politic la vremea aceea. Albert de

Saxa-Coburg, prinț consort al reginei Victoria a Marii Britanii (ea însăși provenind, bineînțeles, dintr-o familie germană), s-a străduit din răsputeri să pună în aplicare ceea ce s-a numit Planul Coburg. Susținut de regele Leopold al Belgiei, Albert si consilierii săi germani au propus ca Prusia să se reformeze după modelul constituțional britanic, apoi să unifice întreaga Germanie, care în acest fel ar fi devenit (cum s-a exprimat Victoria) un aliat cât se poate de util al Marii Britanii.

Planul Coburg al prințului Albert

Revoluția ratată de la 1848–49

În 1848, sosise timpul schimbării. Recoltele fuseseră proaste peste tot, iar Europa era cuprinsă de un val de revoluții. Pentru Germania, sursa cea mai apropiată de inspirație a fost revoluția din Franța, dar atunci când demonstranții s-au adunat la Mannheim, pe Rin, pentru a-și face cunoscute revendicările, acestea se bazau, în schimb, pe manifeste anglo-americane (mai mult americane decât engleze).

> **Revoluționarii germani cereau:**
> 1) Miliții armate cu ofițeri liber aleși.
> 2) Libertatea necondiționată a presei.
> 3) Tribunale cu jurați după modelul englez.
> 4) Înființarea imediată a unui parlament pangerman.
> 5) O Declarație a drepturilor omului pentru cetățeni.
> 6) Constituție consfințită de cetățeni.
>
> *Revendicările din Martie*, 27 februarie 1848

În 18 martie 1848, 300 de demonstranți au fost uciși în lupta cu armata pe străzile Berlinului (Piața 18 Martie din fața Porții Brandenburgice a fost botezată astfel pentru a comemora acest eveniment). După măcel, Friedrich Wilhelm al IV-lea a cedat, și-a plecat capul în fața revoluționarilor căzuți, a adoptat în mod public steagul lor negru-roșu-galben și a promis că din acel moment Prusia se va dizolva în Germania.

Revoluționarii liberal-naţionalişti păreau să fi câștigat. Prusia avea acum un rege aparent liberal și un parlament ales (Landtag). Între timp, la Frankfurt, se reunea un parlament mai cuprinzător, pangerman (Reichstag) pentru a discuta forma unificării Germaniei. Avea să fie o Germanie Mare (incluzând Austria și condusă de aceasta) sau o Germanie Mică (excluzând Austria și condusă de Prusia)?

Nu avea să fie nici una, nici cealaltă. În momentul în care Parlamentul de la Frankfurt i-a oferit coroana întregii Germanii lui Friedrich Wilhelm al IV-lea la 3 aprilie 1849, situația se schimbase, iar acesta a refuzat-o plin de dispreț. Fiindcă Austria și Prusia aveau un as în

mânecă: Rusia. Știau că puteau apela la armatele țarului compuse din țărani loiali, neatinși de ideile liberale. Revoluția axată pe ideile vestului din 1848/49 a fost înăbușită, iar autocrațiile Germaniei și-au recăpătat puterile depline mulțumită sănătății robuste a despotismului rus.

Chestiunea care se punea acum era cine va guverna Germania — Prusia ori Austria? Bineînțeles, cu acordul Rusiei. Prusia s-a mișcat rapid, încercând să atragă principalele două regate nord-germane, Saxonia și Hanovra, în Uniunea de la Erfurt (Erfurter Union). Dar Austria s-a dovedit gata de ripostă. Ambele tabere au sunat mobilizarea. Atotputernicul țar Nicolae a sprijinit statu-quoul. Iar Prusia a fost nevoită să accepte umilința Tratatului de la Olmütz (29 noiembrie 1850), prin care Confederația Germană din 1815 era restaurată sub aceeași președinție a Austriei.

Vestul dezlănţuit

În 1850, starea de lucruri în Germania revenise acolo unde fusese în 1815: Austria și Prusia pe poziții, în remiză, cu Rusia deasupra lor. Exilații germani — pe motive fie economice, fie politice — continuau să se refugieze în Anglia. Un anume azilant politic s-a stabilit în acea vreme la Londra pentru a-și scrie acolo cărțile, cu scopul (după cum el însuși a declarat) nu doar de a înțelege lumea, ci și de-a o schimba.

Karl Marx

Marx și-a făcut un renume ca jurnalist radical, plin de spirit, băutor și duelist, precum și ca editor de ziar. În *Manifestul Comunist*, el și conaționalul său renan, Friedrich Engels, au preluat doctrina lui Hegel a progresului prin antagonism și au proclamat că adevărata bătălie care stă la baza întregii evoluții istorice este cea dintre clasele sociale. Această *luptă de clasă* avea să continue până când *statul rațional* — idee preluată de Marx de la Hegel — avea să fie înlocuit cu *dictatura proletariatului*. Atunci, toate conflictele vor înceta, adevărata libertate (opusă celei bazate pe așa-numitul model anglo-saxon) va fi instaurată în toată lumea, iar istoria se va încheia. Mai târziu, Marx nu avea să se mai considere un polemist, ci un om de știință, asemenea lui Darwin, pe care îl admira mult, deoarece, spunea Marx, *oferise luptei de clasă un fundament extras din științele naturale*. Vasta sa operă *Capitalul* își propunea să aducă dovada științifică pentru colapsul inevitabil și violent al capitalismului. Atitudinea mesianică din toată această poveste despre *inevitabilitate, istorie, adevărata libertate, luptă* și așa mai departe este cât se poate de limpede și, așa cum adesea se întâmplă cu gândirea mesianică, cea a lui Marx a fost intens folosită pentru a justifica despoți și ucigași îngrozitori. Poate cel mai bine ar fi să ne gândim la Marx ca la un jurnalist de înaltă clasă care a avut adesea observații covârșitor de relevante despre trecutul imediat și despre prezent, dar complet greșite în ceea ce privește viitorul.

Apoi însă a intervenit o schimbare considerabilă în balanța de putere europeană. În 1853, termenul de Puteri Vestice (Westmächte) a intrat în vocabularul limbii germane. Franța și Marea Britanie se uniseră pentru a se opune expansiunii rusești în Marea Neagră cu ocazia Războiului Crimeii (1853–56), pe care îl vedeau ca pe un conflict ideologic între liberalism și absolutism. Armatele țarului au fost învinse pe propriul lor teritoriu, puterea și prestigiul Rusiei primind o lovitură epocală. Imediat după aceea, Marea Britanie a înăbușit marea revoltă indiană, Răscoala şipailor (1857). Cu englezii victorioși pe toate fronturile și cu americanii încă neafectați de Războiul Civil, viitorul, la sfârșitul anilor 1850, părea să aparțină anglo-saxonilor.

În Germania, anglofilia atinsese noi culmi, impulsionată de logodna din 1856 a fiicei reginei Victoria și a prințului Albert (pe care o chema tot Victoria) cu Friedrich, al doilea pe linia succesiunii la tronul Prusiei. La vremea aceea, un iuncher jurist și politican relativ necunoscut, Otto von Bismarck, îi scria dezgustat unui prieten:

Bismarck tună împotriva anglicizării, 1856:

Stupidă este această admirație a germanului de rând pentru lorzi și guinee, această anglomanie a parlamentului, a ziarelor, a sportivilor, a moșierilor și a judecătorilor. Chiar și acum, orice berlinez se simte onorat dacă un jocheu englez adevărat îi vorbește și îi dă ocazia să scoată pe gură câtva frânturi stâlcite din engleza Reginei. Cât va mai dura până ce prima doamnă a acestei țări va fi o englezoaică?

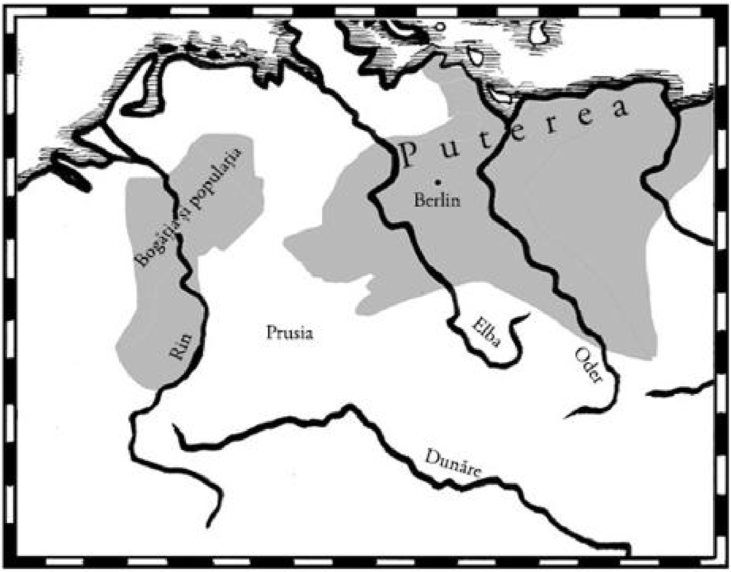
Scrisoare către Leopold von Genlach, 8 aprilie 1856

Dacă Berlinul era anglofil, Renania condusă de prusaci (din 1815) era şi mai anglofilă. Săptămânalul Asociației Naționale (Nationalverein), cu sediul la Köln, vedea viitorul într-o nouă hegemonie transoceanică anglo-americano-germană care nu avea nimic de-a face cu vechea axă Prusia-Rusia.

> Rasa germanică este sortită să conducă lumea. Este o rasă privilegiată fizic și mental, aflată deasupra celorlalte, iar jumătate de Pământ îi este practic supusă. Anglia, America și Germania: acestea sunt cele trei ramuri ale puternicului copac germanic.
>
> *Wochen-Blatt des Nationalvereins,* 7 septembrie 1865

Renania privea spre vest. Influența rusească pălea, iar Prusia, care timp de cincizeci de ani nu fusese mai mult decât un client al Rusiei, nu se mai simțea invincibilă. Tensiunile dintre vechea Prusie, de la est de Elba, și noua sa colonie renană au izbucnit acum fățiș.

La baza conflictului au stat banii. Renania producea cea mai mare parte din avuția Prusiei; curtea de la Berlin decidea unde se foloseau veniturile din impozite. Dar cum dezvoltarea industrială a dus la o creștere considerabilă a populației, tot mai mulți membri ai Parlamentului Prusiei și tot mai mulți din banii adunați la Berlin proveneau din această regiune orientată spre vest. Lupta pentru putere s-a axat asupra fondurilor pentru armata prusacă. Una dintre puținele pârghii de care Parlamentul Prusiei mai dispunea după înăbușirea liberalismului în 1849 era aceea că putea să aprobe ori să refuze bugetul de stat. Parlamentarii renani și cei liberali dintre berlinezi insistau acum că vor vota pentru majorarea finanțării armatei, dacă aceasta devenea o miliție a poporului, cu ofițeri numiți de parlament. Ceea ce era egal cu aruncarea anatemei asupra regelui și iuncherilor.

În 1862, presiunea liberală devenise atât de puternică, încât Wilhelm I s-a gândit în mod serios să abdice în favoarea fiului său. În acest fel, mult-iubitul ginere al reginei Victoria, Friedrich, care era cunoscut ca reformator, avea să ajungă pe tronul Prusiei. Clica reacționară din jurul lui Wilhelm a văzut în asta sfârșitul. Drept care i-au propus să mai facă o încercare și să numească un iuncher adevărat din Elbia de Est pentru a-i cuminți pe parlamentarii orientați spre vest. Și aveau un candidat pregătit.

Intră în scenă Cancelarul de Fier

Otto von Bismarck, ca orice iuncher, era hotărât să păstreze vechea Prusie regală. Pe de o parte, succesul său s-a bazat pur și simplu pe faptul că a urmărit neînduplecat realizarea acestei unice ambiții. Pe de altă parte, știa că valul de naționalism liberal nu putea fi decât canalizat, nu combătut. În iunie 1862, la Londra, înainte chiar să preia frâiele Prusiei, i-a relatat cu precizie lui Benjamin Disraeli, viitor prim-ministru al Marii Britanii, cum avea de gând să procedeze. Uimit de francheţea cu care vorbea Bismarck (ceea ce li se întâmpla adesea celor care îl întâlneau), Disraeli a notat totul în jurnalul său și i-a avertizat pe austrieci: Aveți grijă cu acest om; este serios în ceea ce spune.

Bismarck o spune pe față, iunie 1862

Curând voi fi obligat să preiau conducerea guvernului prusac... De îndată ce armata va ajunge în acea poziție în care să inspire respect, am să fac uz de primul pretext care se ivește pentru a declara război Austriei, am să dizolv Confederația Germană, am să supun statele mai mici și am să realizez unitatea Germaniei sub conducerea Prusiei.

Sub conducerea Prusiei, acestea au fost cuvintele esențiale. Bismarck plănuia să ofere Germaniei ceva ce aducea a unitate națională, dar în realitate era dominația Prusiei. Miza pe faptul că mulți germani erau de-acum atât de dornici de unitate, încât, aranjând în mod inteligent lucrurile în vitrină, unii dintre ei nici măcar nu vor observa ori nu le va păsa că, de fapt, Prusia regală era cea care preluase puterea.

Curând, avea să aibă și șansa de a-i convinge pe naționaliștii germani că Prusia, nu Vestul era adevăratul lor prieten. La sfârșitul anului 1863, Danemarca părea pe punctul de a îngloba total ducatele gemene Schleswig și Holstein, care erau supuse coroanei daneze, dar a căror populație vorbea preponderent germana. Confederația Germană a încercat o invazie cu ajutorul trupelor din Hanovra și Saxonia, dar fără succes. În timpul perioadei ce a urmat, Marea Britanie a anunțat cu surle și trâmbițe că va sprijini Danemarca în cazul în care atacul va

fi reluat.

Un val de mânie patriotică a cuprins Germania. De ce oare englezii, care susțineau cauza națională a grecilor și italienilor, nu făceau același lucru și pentru rudele lor germane? Bismarck a folosit ocazia pentru a demasca bluful britanicilor și pentru a-i implica totodată pe austrieci într-o acțiune comună menită să rezolve disputa. S-a oferit să intervină cu armata prusacă, chipurile în numele Confederației Germane. Austria n-a avut încotro; ori susținea planul, ori renunța la conducerea Germaniei. Danezii au fost bătuți rapid, iar mult-promisul ajutor din partea marinei britanice n-a venit niciodată.

Bismarck pariase corect presupunând că cea mai bogată națiune de pe Pământ nu era pregătită de luptă. După 1864, multor naționaliști germani le-a pierit admirația pentru Anglia, pe care au început în schimb să o vadă ca pe un leu bătrân, decadent și meschin, preocupat doar de propriul cont bancar.

Slăbiciunea Marii Britanii din 1864, satirizată în revista *Kladderadatsch*

(Prim-ministrul britanic John Russell, îmbrăcat într-o piele de leu, speră să își înspăimânte inamicul cu un răget.)

Deși se folosise în mod inteligent de pasiunea național-liberală, Bismarck nu izbutise defel s-o îmblânzească. Conflictul parlamentar de la Berlin legat de finanțarea și/sau reformarea armatei prusace s-a

întețit. În iunie 1865, chiar în parlament, un Bismarck furios l-a provocat la duel pe marele lider liberal, dr. Rudolf Virchow, părintele biologiei celulare. Se spune că Virchow, conștient că nu avea nicio șansă împotriva iuncherului dezlănțuit nici cu pistolul, nici cu spada, și-a ales drept armă doi cârnaţi Bratwurst, din care unul urma să fie otrăvit. Duelul nu a avut niciodată loc, dar lucrurile nu puteau continua așa, iar Bismarck o știa prea bine. Sosise timpul să pună în aplicare planul pe care i-l schițase cu atâta îndrăzneală lui Disraeli în 1862.

Prusia înfrânge Germania

Bismarck și-a trimis trupele în Holstein***** în 9 iunie 1866. Planul său nu se baza pe mitica invincibilitate a armatei prusace. În schimb, s-a asigurat că balanța diplomatică era perfect echilibrată. Când lupta a început, în 16 iunie, Rusia și Franța au rămas neutre, în vreme ce Italia a atacat posesiunile austriece din Veneto. Așadar, lucru esenţial, Habsburgii erau confruntați cu războiul pe două fronturi.

Austria avea de partea ei cea mai mare parte a Germaniei — inclusiv toate celelalte regate de sine stătătoare: Bavaria, Hanovra, Saxonia și Württemberg. Dar, spre deosebire de Prusia, acestea nu făcuseră planuri de război, așa că nu erau defel pregătite. Cu toate acestea, au intrat în luptă. În 27 iunie, armatele Hanovrei i-au bătut pe prusaci la Langensalza: armata prusacă se angajase în luptă în grabă și era depășită numeric, așa că a pierdut, cum era de așteptat. Dar situația depindea, de fapt, de Austria.

În mod fatal, ca atât de mulți alți împărați germani ai Imperiului romano-german dinaintea lor, Habsburgii austrieci nu au fost în stare să-și vadă prioritățile și să pună poziția lor din interiorul Germaniei deasupra celorlalte interese. Ar fi trebuit să-i lase pe italieni să câștige Veneția și să înfrunte Prusia cu toată forța. În schimb, și-au împărțit trupele exact în două. Când a avut loc bătălia decisivă de la Königgrätz (azi, Hradec Králové, în Republica Cehă), din 3 iulie 1866, doar jumătate din forțele Austriei erau acolo, așa încât numeric erau egali.

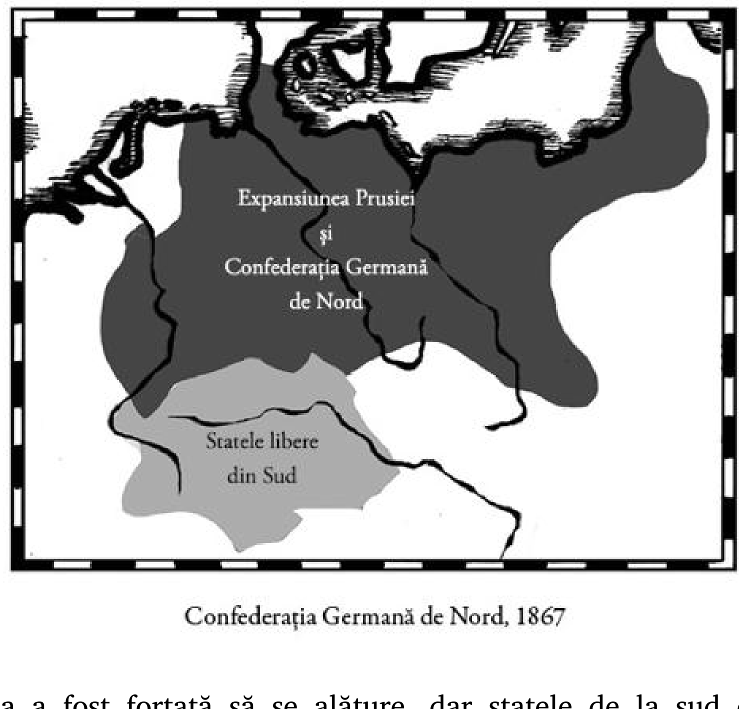
Dar nu și în privința armamentului. Mulțumită bogăției generate de Renania, prusacii se modernizaseră, dotându-se cu puști cu încărcare prin chiulasă, în timp ce austriecii se gândiseră să o facă, dar dăduseră înapoi din cauza costurilor prea mari. Ca orice altă armată din Europa, foloseau armele încărcate prin țeavă. Infanteriștii prusaci puteau să tragă focuri repetate stând în genunchi sau culcați, ca orice armată modernă; austriecii erau însă obligați să stea în picioare și să-și încarce armele ajutându-se de vergea, așa cum se întâmplase cu o jumătate de secol înainte, la Waterloo. Nu trebuie să fii vreun geniu militar să câștigi o luptă între armate numeric egale, dacă raportul de focuri ale infanteriei tale este de 4 la 1. Austriecii au fost pur și simplu secerați și puși pe fugă.

Sub conducerea bavarezilor, statele germane din sud au continuat să

lupte împotriva prusacilor, dar, cu Austria scoasă din joc, nu mai exista nicio speranță. Ducatele Schleswig, Holstein, Hessen-Kassel, Frankfurt și Nassau au fost anexate Prusiei. În Hanovra, care rezistase mai mult, dinastia Welfilor, cea mai veche a Europei, a fost detronată. Regatul a fost redus la statutul de provincie a Prusiei, iar marile sale rezerve de aur au fost furate — deci o cucerire, pur şi simplu.

Întreaga Germanie era acum la mâna Prusiei. Regele dorea să pornească împotriva Vienei. Armata era de partea lui. Bismarck însă nu-și dorise nicicând mai mult din Germania decât ceea ce putea fi „prusificat“ în siguranță, așa că a oprit ofensiva. Era timpul ca Prusia să-și digere uriașele câștiguri teritoriale.

A fost creată Confederația Germană de Nord (Norddeutscher Bund), pentru a oferi o acoperire constituțională hegemoniei de facto a Prusiei. Formal, era vorba de un stat federal cu membri individuali și alegeri libere, dar regele Prusiei avea să fie mereu conducătorul, iar cancelarul Prusiei avea să fie întotdeauna și cancelarul Confederației. Peste 80 de procente din populație și din teritoriu erau acum sub dominație prusacă.

Confederația Germană de Nord, 1867

Saxonia a fost forțată să se alăture, dar statele de la sud de râul Main — Bavaria, Württemberg, Baden și Hessen-Darmstadt — au rămas libere. Bismarck a organizat atunci alegeri pentru Parlamentul

Vamal (Zollparlament), cu sediul la Berlin. Se aștepta ca sentimentul popular național să se facă simțit, forțându-i pe conducătorii statelor încă libere să accepte uniunea sub Prusia. Însă avea să fie dezamăgit: toate cele patru electorate din sud-vest au votat în mod decisiv pentru candidați antiprusaci. Pentru ei, diferența dintre unitate și prusificare era clară. Ceea ce nu e greu de înțeles, având în vedere că doar cu doi ani în urmă luptaseră împotriva Prusiei.

Dar jocurile nu erau încă făcute. Pentru a-și desăvârși marele plan din 1862 (de a supune statele mici), Bismarck avea nevoie ca Franța să atace Prusia. Doar în acest fel avea să poată poza ca apărător al Germaniei de Vest, și nu ca abilul ei cuceritor.

În degringolada ultimilor săi ani de domnie, un Napoleon al III-lea îmbătrânit și infirm i-a făcut pe plac. În 13 iulie 1870, banditismul iuncherului combinat cu înțelegerea practicilor moderne au dat naștere unei fiare nou-nouțe: războiul dus prin intermediul mass-mediei. Bismarck însuși a intervenit în textul unei note diplomatice altfel cu totul obișnuite — depeșa de la Ems —, întorcând lucrurile din condei în așa fel încât să dea impresia că regele Prusiei, Wilhelm I, l-ar fi insultat pe ambasadorul Franței. A publicat apoi acea telegramă chiar de ziua Căderii Bastiliei, pentru a aduce ofensa maximă opiniei publice franceze. Napoleon al III-lea a întrevăzut aici șansa lui de a-și recâștiga popularitatea printre francezi. Asigurat de generalii săi că armata era pregătită, a declarat război.

Necunoscând planul lui Bismarck, lumea a intrat în joc, luând totul drept un atac nejustificat al francezilor. La o săptămână de la izbucnirea ostilităților, Karl Marx a declarat că războiul fusese pus la cale de francezi, iar Germania (nu doar Prusia) ducea un război de apărare împotriva agresiunii bonapartiste. Cei mai mulți se așteptau la o perioadă de lupte îndelungate pe pământ german, cu armata de profesioniști ai Franței ieșind probabil victorioasă din înfruntarea cu recruții prusaci. La Londra, lumea cânta Die Wacht am Rhein (Straja de pe Rin)******, iar Austria își freca mâinile la gândul răzbunării pentru înfrângerea din 1866, după ce Prusia avea să fie bătută.

Nimeni nu știa că Bismarck și statul-major prusac condus de Helmuth von Moltke plănuiseră de ani de zile acest război. Grijuliu, Bismarck se asigurase de neutralitatea Rusiei, astfel încât să nu fie nevoiți să trimită trupe înspre est; Moltke a folosit sistemul de căi ferate pentru a deplasa trupele spre front mai repede decât și-ar fi închipuit cineva că este posibil, iar mulţumită artileriei furnizate de Krupp — tunuri de oțel cu încărcare prin chiulasă (fabricate în regiunile industriale pe care Marea Britanie le oferise Prusiei în 1815, ignorând consecințele

fatale ale acestei decizii) —, prusacii dispuneau de o tehnologie militară semnificativ îmbunătățită. Depășiți ca pregătire, depășiți ca număr și depășiți ca armament, francezii nu au avut nicio șansă.

Contemporanilor situația li s-a părut uimitoare. Un val de febră naționalistă a cuprins Germania în timp ce umbra seculară a hegemoniei franceze era spulberată. Parisul însuși a fost asediat, iar în euforia sau megalomania ei, armata prusacă a insistat, împotriva rezistenței inițiale a lui Bismarck, să preia din punct de vedere militar Alsacia și Lorena. Acestea aparțineau francezilor de mai multe generații, iar majoritatea populației (judecând după felul în care au votat în următorii douăzeci de ani) ar fi fost mulțumită să rămână la francezi chiar dacă cei mai mulți vorbeau un dialect german. Anexarea celor două provincii avea să se dovedească a fi o piedică permanentă în relațiile franco-germane.

Regatele sudice ale Germaniei, ale căror contingente se treziseră luând parte la această uimitoare victorie, au început să-și negocieze intrarea în Confederația Germană de Nord — desigur, cu clauze care să le protejeze autonomia. Dintr-odată, în 10 decembrie 1870, Confederația Germană de Nord a declarat că era acum un Imperiu, având-ul drept împărat pe regele Prusiei. Bismarck le-a dat de înțeles în mod clar celor din sud-vest că nu mai exista posibilitatea de a da înapoi.

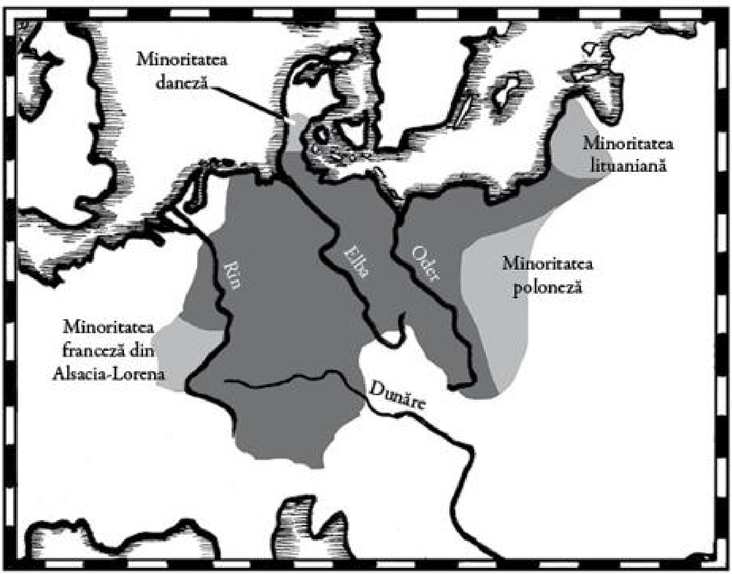
În dimineața zilei de 18 ianuarie 1871, în Sala Oglinzilor de la Versailles, și-au făcut apariția Bismarck și Wilhelm I, extrem de prost-dispuși, după ce stătuseră încuiați toată noaptea certându-se amarnic în legătură cu numele pe care îl va primi Wilhelm, Împărat German ori Împărat al Germaniei. Marele duce de Baden a rezolvat problema simplu, strigând din răsputeri Trăiască Împăratul Wilhelm. În termeni strict legali, această zi nu a avut o semnificație mai mare decât ziua în care a căzut Zidul Berlinului, însă istoria nu lucrează în termeni strict legali. Al Doilea Imperiu German devenise acum o realitate.

Sud-vestul Germaniei, care fusese parte constitutivă a Europei Occidentale din anul 100 e.n., se afla acum în mâinile unei puteri de dincolo de Elba și care exista doar de trei secole și jumătate. Centrul de greutate în Europa se mutase în mod dramatic spre răsărit. Disraeli a realizat pe loc că acesta era un eveniment politic mai important chiar decât Revoluția Franceză din secolul trecut.

Noua paradigmă

Noul Imperiu German a luat naștere într-o copleşitoare atmosferă de victorie, iar economia sa, hrănită cu care de aur pur adus din Franța ocupată, a înflorit pe loc. De la bun început însă, a fost limpede că Imperiul era un animal ciudat.

Lăsa pe afară opt milioane de oameni care până în 1871 se consideraseră germani — în Austria, Boemia și Moravia —, dar cuprindea trei milioane de polonezi, precum și minorități importante de danezi și francezi proaspăt cuceriți din Schleswig-Holstein și, respectiv, Alsacia-Lorena, care nu aveau nicio intenție să devină germani.

Imperiul German între 1871 și 1914, cu minoritățile sale

Nicio Germanie, chiar imaginară, nu arătase vreodată așa. În următorii ani, observatorii străini au continuat să o numească Prusia-Germania ori simplu Prusia.

Acest imperiu părea gândit să nu poată fi condus de nimeni altcineva decât de Bismarck. Pe lângă Reichstagul imperial de la Berlin, exista

în fiecare stat un Landtag propriu (chiar și la Berlin). Cum însă Prusia era acum atât de întinsă, Landtagul prusac de la Berlin se ocupa, de fapt, de chestiunile de zi cu zi a două treimi din Imperiu. Prusia avea un sistem electoral unic pe trei niveluri, ponderea votului unui cetățean depinzând de impozitele pe care le plătea. În circumscripțiile rurale ale Elbiei de Est, care în general erau alcătuite din câteva mari moșii, o clasă de mijloc aproape inexistentă și o mulțime de țărani ascultători, iuncherii proprietari de pământuri alegeau nesmintit membri ai propriului lor partid, Konservative Partei.

Reichstagul, aflat pe aceeași stradă cu Landtagul berlinez, era ales pe baza votului universal al bărbaților. Dar membrii săi nu-l puteau demite pe cancelar; doar împăratul putea s-o facă. Atâta timp cât Bismarck se bucura de încrederea împăratului Wilhelm, tot ceea ce puteau să facă parlamentarii era să refuze legile ori bugetele lui, declanșând noi alegeri. Dacă se întâmpla asta, Bismarck însuși dădea de înțeles că ar putea să-și activeze samuraii iuncheri cu fețe brăzdate de cicatrici și mujicii instruiți militărește.

> Când dezbaterile se încheie și urmează să aibă loc votul..., se deschide o ușă, iar în sală pășește prințul Bismarck, în uniformă de cuirasier, purtând o pereche de cizme uriașe și o sabie enormă care zdrăngăne lovindu-se de pardoseală. Parlamentul e copleșit și se poartă ca și cum oamenii săi de stat cu alură milităroasă ar avea în spate un regiment de soldați gata să impună ascultare din vârful baionetei.
>
> Henry Vizetelly, *Berlin under the New Empire*, Londra, 1878

Bismarck a reușit să salveze aparențele democratice, deoarece în Reichstag exista un mare partid care îi era loial doar lui. Acesta era Partidul Național-Liberal, al cărui centru de putere se afla în Prusia și în statele protestante mai mici. După 1871, acesta a reprezentat o forță în istoria politică a Germaniei.

Național-liberalii se desprinseseră din vechii liberali după războiul din 1866, dezvoltându-şi propria lor gândire față de liberalismul victorian. Credeau, firește, în Progres și Libertate, dar într-un mod cu totul inedit. Pentru ei, progresul nu însemna mai multă libertate individuală neîngrădită. Adevărata libertate a omenirii (așa cum o proclamase Hegel) consta în a aparține unui stat care funcționa lin, precum noul

Imperiu Pruso-German. Firește că nu era încă perfect, dar succesul în război și afaceri era dovada darwiniană că se afla pe direcția cea bună. Prin urmare (spunea logica național-liberală), Bismarck trebuia sprijinit până la capăt.

În această alianță dintre noul Imperiu al lui Bismarck și ideologia progresului ce se naște din conflict vedem pentru prima oară, în formă embrionară, marii piloni pe care se sprijină dictaturile moderne avansate:

Zeul Progresului dă greș

În scurtă vreme, Bismarck a declarat război influenţei sociale şi politice a Bisericii Catolice în ceea ce a devenit cunoscut sub numele de Kulturkampf (Lupta între culturi). Școlile au fost scoase de sub controlul Bisericii, s-a permis căsătoria civilă, iar preoților li s-a interzis să se angajeze în orice iniţiativă care putea fi considerată opoziție politică.

Observatorii străini nu știau ce să înțeleagă: să începi în mod gratuit o luptă cu Germania sudică proaspăt anexată și cu minoritatea poloneză din Prusia era un mod ciudat de a uni noul imperiu. Dar Bismarck nu căuta unirea. El dorea prusificarea, iar aliații săi vitali, național-liberalii, doreau progresul. Lupta împotriva Bisericii Catolice era o cale sigură de a uni aceste obiective politice.

Curând însă acest nou și ciudat proiect imperial a ajuns în stare de ruină. Creșterea economică impetuoasă fusese susținută cu aurul furat de la francezi; de îndată ce această sursă a secat, a urmat o prăbușire la fel de abruptă. Au trecut 40 de ani până când bursa de la Berlin a atins maximul de la sfârșitul anului 1872. Experiența s-a întipărit în germană drept Epoca Întemeietorilor (Gründerjahre) — mai puțin cu referire la întemeietorii noului imperiu, cât la fondatorii unor firme dubioase, speculative. În vreme ce economia șchiopăta, populația catolică și Biserica rezistau Kulturkampf-ului. Represiunea devenise atât de aspră, că înșiși conservatorii prusaci au refuzat să o mai susțină. În final, tot ceea ce a reușit Bismarck a fost să pună umărul la întărirea noului vehicul politic al catolicilor, Partidul de Centru (Deutsche Zentrumspartei), care timp de două decenii a fost cel mai mare partid reprezentat în Reichstag. Între timp, socialiștii germani se uniseră și ei, în 1875, sub un stindard marxist, iar ideea lor de Progres — care avea să ducă la mileniul Revoluției Mondiale — a început să înregistreze succese electorale.

Bismarck a luat atunci în considerare un nou război pentru a-și întări guvernarea. În 1875, s-a folosit de presa îmblânzită pentru a da de înțeles că la orizont se întrevedea o nouă lovitură împotriva Franței. Însă prin această așa-numită Criză a războiului la orizont (Krieg-in-Sicht-Krise), imposibilul a devenit posibil: Marea Britanie și Rusia au luat măsuri să se alieze cu Franța ca să lupte cu Prusia-Germania. Bismarck a fost nevoit să dea înapoi rapid, susținând furios că

englezoaica — soția prințului moștenitor — divulgase planurile lui reginei Victoria.

Nimic nu mergea cum trebuie pentru Prusia-Germania. Apoi lucrurile s-a înrăutățit.

Bismarck condamnă Germania la dispariție

Din 1876, sud-estul Europei, aflat încă sub ocupație otomană, a fost cuprins de febra unui naționalism panslav. Rusia a atacat cu succes Imperiul Otoman în 1877, iar acum poza în protector al slavilor de pretutindeni. Acest lucru era potențial nefavorabil Imperiului Austro-Ungar al Habsburgilor, care ajunsese foarte aproape de colaps după ce fusese înfrânt de Prusia în 1866. Iar dacă polonezii, slovenii, sârbii, croații și cehii s-ar fi răsculat acum, cu sprijinul Rusiei, asta ar fi însemnat sfârșitul Imperiului. Minoritatea germană aflată la putere ar fi dorit cu siguranță să se refugieze în noul Imperiu German, iar toată Germania ar fi cerut cu siguranță să fie lăsați să vină.

Pentru Bismarck, asta ar fi fost un dezastru. Nu dorise nicicând o Germanie unită, ci o Germanie prusacă. Dacă opt milioane de catolici germani erau primiți în Imperiu — dacă Viena se alătura unor orașe precum München și Stuttgart, ca să contrabalanseze Berlinul, având în plus un rege Habsburg de partea lor —, jocul Prusiei s-ar fi sfârșit. Pentru ca Prusia să conducă în continuare Germania, era necesar ca imperiul multinațional austro-ungar să fie ținut în viață cu orice preț. După cum îi mărturisea Bismarck lui Disraeli în 17 iunie 1878, în privința Austriei sunt legat de mâini și de picioare.

Așa că Bismarck a făcut o întoarcere de 180 de grade care a uluit lumea: a sistat Kulturkampf-ul, a rupt relațiile cu liberalii, a abandonat comerțul liber în favoarea protecționismului, iar în octombrie 1879 a semnat o alianță defensivă antirusă cu cel mai vechi dușman al său: arhicatolica Austrie.

Dubla Alianță din 1879 a fost o alegere teribilă pentru Germania. Nu

exista nici cel mai mic semn că Rusia ar intenționa să atace Germania, în timp ce fricțiunile dintre Rusia și Austro-Ungaria în Balcani erau cât se poate de reale. Iar acum, dacă Habsburgii reușeau să-i incite pe ruși să facă primul pas, ar fi avut întreaga putere a unei Germanii unite pentru a-i susține în aventurile lor de dincolo de Dunăre.

În 1815 și 1850, Viena își dorise două lucruri aparent ireconciabile: pe de o parte să rămână un imperiu dinastic vast, doar parțial german, iar pe de alta, să stabilească toată politica germană. Ei bine, în 1879, a primit toate acestea. Pentru tabăra care fusese doborâtă în 1866 de Prusia era o revenire spectaculoasă. Niciun om de stat german întreg la minte nu ar fi încuviințat un asemenea lucru.

Şi totuşi, Bismarck nu era nebun. Dar nu era nici cu adevărat german. Era prusac. Și, pentru a asigura domnia Prusiei asupra Germaniei, a făurit alianța militară cu Austria, fiind pe deplin conștient că, dintr-o prostie oarecare din Balcani (cuvintele îi aparţin), Germania va fi condamnată la război cu Rusia.

Vechile regate și ducate ale Germaniei orientate spre vest se confruntau acum cu perspectiva de a fi târâte într-un conflict balcanic — dintre germanii din est și slavi — care pe ei nu îi privea defel.

Se lasă negura

Schimbarea de curs a lui Bismarck din 1879 a fost atât de drastică, încât istoricii vorbesc despre a doua întemeiere a Imperiului. Aceasta a creat confuzie în rândul unei părți din populația Germaniei — mai exact, în rândul celor care se defineau drept germani protestanți. Aceștia trăiau mai ales în nord și est, dar erau răspândiți și în alte regiuni, ai căror conducători îl susținuseră pe Luther, ori în orașe care deveniseră bastioane ale administrației prusace. Kulturkampf-ul sponsorizat de stat împotriva catolicilor îi radicalizase — dar în 1879, s-au trezit dați la o parte de Bismarck în favoarea unor înțelegeri cu catolicii și conservatorii. Acești susţinători înverșunați ai Progresului au făcut atunci din statutul lor de germani protestanţi un fel de religie a germanității (Deutschtum) pure, fără elemente străine. Anticatolicismul era o a doua natură pentru ei, dar trăsătura cu adevărat fatală a acestei mișcări era un nou tip de antisemitism.

Marele teoretician al acestuia a fost istoricul oficial al statului prusac, Heinrich von Treitschke, guru al național-liberalilor, care se bucura de un prestigiu uriaș și ale cărui discursuri ca un răpăit de tobă, cum avea să le numească un observator american, adesea captivau întregul Reichstag. Articolul lui Treitschke din 1879, Perspectivele noastre (Unsere Aussichten), mai bine cunoscut sub forma sa prescurtată din 1880, Cuvânt despre evreii noștri (Ein Wort über unser Judentum), este documentul întemeietor al antisemitismului politic modern. De acum înainte, a-i urî pe evrei nu mai însemna doar a-i urî pe evrei pur și simplu, ci era o ideologie bine conturată, diferită de orice altă formă de rasism.

Pentru Treitschke, evreii erau nenorocirea noastră. Se aflau într-o relație profundă și misterioasă cu englezii (împotriva cărora perorase îndelung și cu furie). Asemenea englezilor, erau ființe degenerate și lașe, cu mentalitate mai degrabă de tarabagii decât de eroi, care însă — contrar oricărei idei de real Progres! — conduceau lumea. Scopul final al englezilor şi evreilor era modernitatea nemiloasă, globalizantă, lipsită de cultură şi motivată de bani. Națiuni mai sănătoase, dar mai simple, precum germanii, erau plastilină în mâinile lor. Orice antisemit de la Treitschke încoace s-a raliat la această teorie a conspirației: Kaizerul Wilhelm al II-lea vorbea despre Juda-England la fel cum antisemiții moderni vorbesc despre Jew York.

Treitschke a adăugat un accent prusac pentru cititorii săi. Din pântecele neobosit al Poloniei, spunea el, sosește an de an un roi de tineri și ambițioși negustori ambulanți evrei, ai căror copii și nepoți vor domina presa și bursele Germaniei. În acest fel, reușea să lege în mod eficace teama de modernitatea presupus anglo-saxonă/iudee cu vechea teamă și desconsiderare colonială a Prusiei față de Polonia. Evreii erau zugrăviți fie ca englezi internaționaliști bogaţi, fie ca imigranți polonezi săraci, care făceau copii mulţi.

De acum înainte, protestanții radicali aveau să-i pună pe evrei alături de Biserica Catolică în chip de organisme străine din interiorul pruso-germanității. Și s-a născut chemarea: Fără evrei și fără Roma, construi-vom catedrala Germaniei (Ohne Juda, ohne Rom, bauen wir Germanias Dom).

Nici pentru vechea aristocrație a iuncherilor nu era loc în această nouă catedrală germană. Tânărul și zelosul bibliotecar dr. Otto Böckel și-a câștigat locul din Reichstag chiar de la Partidul Conservator al iuncherilor cu sloganul: Evreul, iuncherul și papistașul sunt toți o apă și un pământ (Jude, Junker und Pfaffen gehören in einen Topf). Aliații săi au compilat un celebru almanah, numit Semi-Gotha, care înșira toate familiile aristocrate chipurile „pătate“ cu sânge evreiesc.

Acest nou tip de antisemitism era o mișcare socială radicală. Susținea că adevărata germanitate are nevoie de o nouă aristocrație a rasei, și nu a familiei. Conducători ai unor partide precum Partidul Popular Antisemit (Antisemitische Volkspartei), Partidul Antisemit Social-German (Deutschsoziale Antisemitische Partei), Partidul Reformist German (Deutsche Reformpartei), Uniunea Pan-Germană (Alldeutscher Verband) aveau obiceiul să-şi atribuie titluri nobiliare false, iar în jurul anului 1908, un asemenea fals aristocrat, Lanz „von“ Liebenfels, arborase deja la castelul său steagul cu svastică. Protestantismul Național (cum obișnuiesc istoricii să-l numească) aluneca uneori de-a dreptul în păgânism germanic.

Viziunea național-protestantă, 1902

Credința triburilor germanice este creștinismul Reformei. Creștinismul protestant este o credință care nu strivește firea germană, acea fire atât de plină de putere și rezistență, ci mai degrabă o dezvăluie... Protestantismul este stânca pe care este construită cultura triburilor germane, a rasei germanice. Protestantismul este fundamentul puterii ei politice, al virtuților ei morale, a științei ei neînfricate și victorioase.

C. Werkshagen, *Der Protestantismus am Ende des XIX. Jahrhundert in Wort und Bild*, Berlin, 1902

În 1893, candidații care își făcuseră din antisemitism platforma lor electorală (jumătate dintre ei se numeau chiar antisemiți pe buletinele de vot) au câștigat șaisprezece locuri în Reichstag, cu toții reprezentând zone rurale protestante din Prusia, Saxonia și Hessen. Ceea ce a urmat este o lecție pentru orice țară cu o minoritate radicală zgomotoasă.

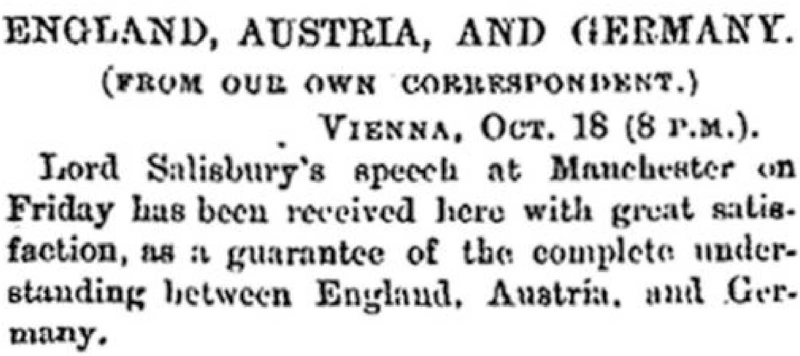
Cele șaisprezece locuri în sine nu însemnau mare lucru. Dar Partidul Conservator (Deutschkonservative Partei), aripa politică a iuncherilor prusaci, intra în panică la orice intruziune în baza ei de putere. Drept urmare, ca să nu rămână în urma timpurilor, atunci când au elaborat Programul Tivoli (1892), conservatorii au inclus în politica oficială a partidului combaterea influenței adesea obraznice și corozive a evreilor asupra vieții noastre naționale. Antisemitismul declarat devenise de acum respectabil la cel mai înalt nivel.

Teama/ ura față de Juda-England ca motor al modernității
+
Teama/ura față de „pântecele neobosit“ al Poloniei
+
Obsesia pentru unitatea germană sub un conducător ne-regal
+
Viziunea radicală a unei ierarhii sociale bazate pe rasă, nu pe clasă
=
Precursorii dinainte de 1914 ai ideologiei naziste

Bismarck dă frâu liber anglofobiei

Chiar atunci când se năștea această mișcare, Bismarck mai spera totuși ca un evreu britanic să salveze Imperiul Prusac de Rusia.

Era convins că, în Benjamin Disraeli, Marea Britanie avea în sfârșit un conducător adevărat, adică pe cineva capabil să înfrunte Rusia. O grandioasă viziune plutea în fața ochilor săi: o alianță germano-britanică globală. Iar conservatorii britanici au înțeles despre ce era vorba.

ENGLAND, AUSTRIA, AND GERMANY.
(FROM OUR OWN CORRESPONDENT.)
VIENNA, OCT. 18 (8 P.M.).
Lord Salisbury's speech at Manchester on Friday has been received here with great satisfaction, as a guarantee of the complete understanding between England, Austria, and Germany.

The Times, 19 octombrie 1879 (Lordul Salisbury, viitor prim-ministru, era la vremea aceea ministru de externe). *******

Era o cerere în căsătorie născută dintr-o logică geopolitică. Rusia amenința Marea Britanie în India, amenința Austria în Balcani şi amenința Prusia în regiunea baltică. Împreună, cele trei puteau să o doboare în orice loc de pe planetă.

Dar apoi, în alegerile generale din aprilie 1880, britanicii au șocat pe toată lumea (inclusiv pe regina Victoria), respingându-l pe Disraeli și dând puterea liberalului William Gladstone, care îl detesta pe Bismarck și, la rândul său, era detestat de Bismarck.

Planurile lui Bismarck se năruiseră. În ziua în care rezultatele alegerilor din Marea Britanie au fost anunțate, și-a trimis în mare grabă reprezentanții la Sankt Petersburg într-o încercare disperată de limitare a pagubelor. Și a trecut în mod deliberat la o politică anglofobă. Ceea ce a convenit măcar anumitor național-liberali, care de mai multă vreme doreau colonii. Până atunci, Bismarck îi refuzase în mod constant de teama unor încurcături ce ar fi afectat tabla de șah europeană pe care o concepuse.

În mod semnificativ, chiar înainte de alegerile din 1884 pentru Reichstag, Bismarck nu este înfățișat ca soldat prusac, ci ca marinar imperial, sosit să-și facă loc în teritoriile lui John Bull (Anglia).

De data asta, a spus da. Pentru că acum tensiunile cu englezii erau exact ceea ce-şi dorea. La vremea alegerilor, aceste tensiuni aveau să le facă viața grea celor care manifestaseră oricât de vagi simpatii probritanice — cum erau prințul moștenitor și noua opoziție liberală unită. Bismarck i-a explicat chiar el această tactică țarului, care a fost uimit de atâta viclenie politică. Prin urmare, Bismarck a dat frâu liber expansiunii coloniale germane, asigurându-se ca primele sale colonii, din Africa și Pacificul de Sud, să fie chiar în regiuni pe care britanicii le considerau a fi ale lor.

Și mai era ceva. Bismarck spera ca Franța și Rusia să renunțe la planurile lor revanșarde legate de Alsacia-Lorena și Balcani pentru a se alătura noii mișcări geopolitice, în defavoarea Marii Britanii.

Soluția la care spera Bismarck: Germania se alătură Franței și Rusiei pentru a sâcâi leul britanic (Gladstone)

Bismarck a înregistrat un adevărat triumf la alegerile pentru Reichstag din 1884. Dar nimic nu putea sta în calea logicii care apropia Franța de Rusia. În anii 1885–86, francezii au revenit asupra ideii de revanșă împotriva germanilor, în vreme ce atenția rușilor s-a îndreptat din nou asupra Balcanilor, amenințând Austria. Între timp, prețul campaniei anglofobe a lui Bismarck crescuse. Marina Regală Britanică și Marina Statelor Unite și-au unit în mod spontan forțele împotriva expansiunii germane din Pacificul de Sud: în 1889, pe insula Samoa, s-a ajuns foarte aproape de un conflict armat. Aceasta a fost sământa acelei relații speciale dintre SUA și Regatul Unit.

Nu exista defel vreo legătură între ambițiile Rusiei țariste în Balcani și dorința Franței republicane de a se răzbuna pentru pierderile din 1870. Cum însă Bismarck se legase de Austro-Ungaria prin Dubla Alianță din 1879, Franța și Rusia au început să aibă un evident interes comun.

În 1887, de Anul Nou, constelația care avea să ducă la Primul Război Mondial era deja vizibilă. Waldersee, posibilul urmaș al lui Moltke în fruntea armatei prusace, nota în jurnalul său că războiul cu Franța era de acum inevitabil și că ar putea să se transforme într-un război mondial (Weltkrieg). Drept care a început să plănuiască un război pe două fronturi atât împotriva Franței, cât și a Rusiei.

Între timp, Bismarck trăgea disperat sfori pentru a evita războiul. Știa că victoriile Prusiei împotriva Danemarcei în 1864, a Austriei în 1866 și a Franței în 1870 depinseseră de conjunctura diplomatică pe care o crease. Pentru ca Prusia să poată domni peste Germania, nu putea să rupă alianța formată în 1879 cu Austria, așa că a încercat să aplice stratagema unei înțelegeri secrete cu Rusia, Tratatul de reasigurare din 1887, prin care Germania se angaja să rămână neutră în cazul în care Austria ar ataca Rusia. Era cu desăvârșire conștient că acest lucru nu avea să se întâmple niciodată: tratatul a fost doar o încercare de a tulbura apele în caz de război și de a ține Rusia departe de noi timp de șase până la opt săptămâni (după cum nota chiar fiul lui Bismarck, pe atunci ministru de externe), până ce Franța va fi înfrântă.

Însă statul-major prusac ajunsese să-și creadă propria propagandă. Războaiele, ziceau ei, se câștigă cu geniul militar prusac și puterea voinței. Cei mai mulți tineri diplomați prusaci au luat de bun acest mit, susținând cu inima deschisă confruntarea finală cu Rusia. Pasajul de mai jos nu aparține vreunui personaj excentric care înșiră plin de convingere ceea ce crede, ci viitorului cancelar imperial care îi scrie de la Ambasada din Sankt Petersburg numărului doi din Ministerul de Externe de la Berlin într-un moment în care războiul părea probabil:

Conducătorii Prusiei rearanjează Estul Europei, decembrie 1887

Va trebui să îi secătuim pe ruși în așa măsură, încât să nu mai fie capabili să stea în picioare în următorii douăzeci și cinci de ani. Trebuie să blocăm resursele Rusiei pentru anii ce vor veni, devastându-i câmpiile bogate în cernoziom, bombardându-i orașele de pe țărm, distrugându-i industria și comerțul pe cât posibil. În final, trebuie să alungăm Rusia de la cele două mări — Baltica și Marea Neagră — pe care se întemeiază poziția ei în lume. Nu îmi pot imagina o Rusie cu adevărat și permanent slăbită dacă nu cedează acele teritorii care se află la vest de linia ce pornește din Golful Onega, trece prin Podișul Valdai și ajunge la Nipru. O asemenea pace ar putea fi impusă — dacă nu cumva în Rusia se produce o prăbușire internă totală în caz de război, ceea ce e greu de prevăzut — numai dacă noi ne-am poziționa pe malurile Volgăi... Ar trebui să folosim ocazia oferită de război pentru a-i alunga pe polonezi *en masse* din provinciile noastre poloneze... [Apoi continuă, descriind un nou stat-tampon polonezo-ucrainean, cu scopul ca Germania să divizeze și să conducă populația locală, învrăjbindu-i pe catolici împotriva ortodocșilor].

Bernhard von Bülow către Friedrich von Holstein,
10 decembrie 1887

Doar insistența lăcrimoasă a lui Wilhelm I asupra frăției sale regale cu țarul a împiedicat un război în Europa la momentul acela. Wilhelm a murit în 1888 și a fost urmat în sfârșit de Friedrich al III-lea, marea speranță a liberalilor — care însă era deja extrem de bolnav. La sfârșitul anului celor trei kaizeri, a murit și el, iar pe tron a urcat tânărul, militărosul și belicosul kaizer Wilhelm al II-lea.

Bismarck era atotputernic atâta timp cât se bucura de încrederea împăratului, singura persoană care îl putea demite. Se înfruntase de pe poziții de forță cu toate partidele din Reichstag și nu fusese loial niciunuia, așa că nu se putea aștepta la vreo susținere din partea lor în cazul în care ar fi căzut în dizgrație. Cartea pe care o juca era aceea de a-l amenința pe împărat cu demisia. Însă, în 1890, tânărul și temperamentalul Wilhelm al II-lea, hotărât să guverneze ca un monarh adevărat, a marșat la bluful lui Bismarck și l-a lăsat să plece. De acum nu mai exista niciun civil în Germania care ar fi îndrăznit să pună la îndoială, cu atât mai puţin să se opună planurilor statului-

major prusac.

Germania după Bismarck: înfloritoare, dar divizată

Bismarck nu mai era, dar lăsase în urmă o Germanie în pragul boomului industrial.

Zidurile tarifare pe care le-a ridicat după 1880 au oferit industriei interne protecție în fața concurenței din afară. Un exemplu în acest sens este investiția masivă a statului în căile ferate (în anul 1913, Căile Ferate Prusace erau cel mai mare angajator din lume), de care nu au beneficiat decât firmele germane. Această relație strânsă dintre politica statului și industria privată a dat firmelor germane un sentiment de siguranță, contribuind la acea viziune pe termen lung care, după cum au menționat observatorii străini, era complet diferită de modelul de afaceri anglo-american.

[1] For example, one Rhenish ironworks makes it a rule, whatever its profits, not to pay a higher dividend than 5 per cent. The rest goes into a reserve fund, and a fund for the purchase of fresh and improved plant and machinery.

Din Made in Germany (1896) de Ernest Edwin Williams********

Ceea ce făcea ca reinvestirea capitalului să fie atât de atractivă era forța de muncă bine educată, dar săracă. Numărul celor care știau să scrie și să citească în Germania era semnificativ mai mare decât în Franța sau Marea Britanie, iar clasa muncitoare era obișnuită cu disciplina militară și salarii mici. Un comentator american din 1902 scria pe atunci așa cum ar scrie azi cineva care ne-ar explica succesul Chinei:

> Probabil că niciun muncitor din lumea civilizată nu ar schimba locul cu unul german. Cu greu ai putea găsi angajați care să câștige bani mai puțini pentru atât de multe ore lucrate, care să primească mâncare mai proastă și să trăiască în locuințe mai înghesuite; și cu siguranță nu există muncitori care să ofere mai mult timp și energie guvernului lor, care în schimb îi îngrădește cu o multitudine nesfârșită de reguli și reglementări, tăindu-le dreptul de a se exprima liber... Un dulgher de pe un șantier naval primește aproximativ 90 de cenți pentru 11 ore de muncă. În America, un dulgher primește în general 2,50 până la 3 dolari pentru 8 ore de muncă.
>
> R.S. Baker, *Seen in Germany*, New York, 1902

O economie bazată pe salarii mici, consum intern scăzut, sprijinită de stat și protejată prin tarife vamale impuse importurilor are nevoie de o economie bogată bazată pe consum, fără bariere tarifare, pentru a-i cumpăra exporturile. În anii 1890, acea mare piață de desfacere era Marea Britanie. Relațiile comerciale de acest fel sunt însă expuse fricțiunilor, cum se întâmplă azi între China și SUA. Pentru britanici, menţiunea Fabricat în Germania era deja un fel de avertisment dătător de fiori asupra unei amenințări economice, iar în acea primă epocă a sufragiului universal, sentimentele populare începeau să conteze pentru felul în care se comportau națiunile.

O altă problemă a unei economii bazate pe salarii mici și pe export este și aceea că propria clasă muncitoare, lipsită de speranța că o parte din avuția națională i-ar reveni în vreun fel, se poate radicaliza. În anii 1890, Germania a devenit marele bastion al socialismului. Programul de la Erfurt (1891) al Partidului Social-Democrat își propusese să unească muncitorii pentru o luptă marxistă care era necesară potrivit legilor naturii (naturnotwendig). Iar partidul a început să înregistreze succese electorale importante. Peste tot în lume, revoluționarii priveau spre Germania ca la țara de unde cât de curând avea să pornească mileniul comunist.

THE ALIEN PAUPER QUESTION.

FOREIGN PRODUCE—"MADE IN GERMANY."

Problema străinului sărac

Modul clasic al guvernelor de a mulțumi clasa muncitoare este acela de a-i furniza mâncare ieftină. Pentru Germania industrială în plină dezvoltare și axată pe export, soluția la îndemână era de a importa cereale ieftine din America sau Rusia. Și, fiindcă industriașii germani erau oameni perfect sănătoși la minte, exact asta au încercat să facă.

Doar că nu le-a ieșit. Fiindcă, oricât de bogați ar fi fost acum, încă nu conduceau lucrurile. La putere erau iuncherii prusaci din Elbia de Est, mulțumită faptului că dominau parlamentul prusac și dețineau poziții importante în serviciile civile și armată.

Iuncherii din Elbia de Est, în continuare la conducere

Cancelarul — ori însuși kaizerul — care ar fi încercat să schimbe ceva în privința beneficiilor sectorului rural risca să aibă parte de o opoziție bine coordonată și foarte vocală... Sistemul electoral pe trei niveluri accentua diferența dintre est și vest, mărind distanța emoțională dintre vestul progresist, comercial, urban și majoritar catolic și „stepa asiatică“ a Elbiei de Est prusace.

Cristopher Clarke, *Iron Kingdom*, pp. 561–563

Folosindu-se de influența lor politică, iuncherii refuzau pur și simplu să permită importul de alimente ieftine, de teamă că acesta va afecta propriile lor averi. Astfel ajungem la dualismul fatal care se află la baza Germaniei imperiale.

Imposibila țară dublă

La sfârșitul secolului al XIX-lea, se părea că doar hazardul va hotărî dacă marea civilizație a secolului XX va deveni cea germană ori cea engleză. Germania dispunea de cele mai avansate tehnologii: chiar și Marina Regală Britanică folosea de acum blindajul protector patentat de Krupp. De la Rin la Nipru, de la Marea Baltică la Marea Neagră, germana era limba comerțului, a învățaților și a științei. Cumva însă, urmașii lui Bismarck au reușit să o dea în bară.

Diplomația germană de după 1897 pare atât de irațională, încât mari istorici au analizat ani de zile documentele originale, pentru ca în final să se ia cu mâinile de cap și să recurgă la explicaţii de tip psihologic.

> Politica externă și de securitate a Imperiului German era deja mai mult decât împovărată de inamiciția Franței și Rusiei. Dar prin programul de înarmare navală, Germania și-a făcut un nou potențial dușman în Anglia. În termenii unei politici externe calculate, acest lucru este de neînțeles din punct de vedere rațional.
>
> Thomas Nipperdey, *Deutsche Geschichte 1866–1918*

Există însă o explicație perfect rațională de îndată ce dăm uitării mitul prusac că Germania s-ar fi unificat la 1871. Nu s-a unificat.

Mitul prusac:
Ein Reich, ein Volk, ein Gott.
(Un Imperiu, un Popor, un Dumnezeu)

De fapt, întregul sistem financiar imperial german era o mașinărie gigantică de a strânge bogăția din Germania sud-vestică, liberală și catolică și de a o transfera vechii elite a iuncherilor prusaci din Elbia de Est, ce data dinainte de 1815. Impozitele plătite de industriașii germani din Vest și pâinea cumpărată la preț supraevaluat de către muncitorii industriali din Vest finanțau latifundiile și posturile din armată ale iuncherilor din Est, care altminteri îi disprețuiau pe toți.

Din 1898, aceste două Germanii, cu istoriile lor, structurile lor sociale, economiile și aranjamentele lor religioase complet diferite, ajunseseră să promoveze politici externe separate.

	GERMANIA	ELBIA DE EST
ECONOMIE	Înfloritoare, încrezătoare, axată pe export. Numărul unu la nivel mondial în tehnologiile celei de-a Doua Revoluții	Șovăitoare. Iuncherii revendică protecție împotriva importului de grâu. Populația de limbă germană fuge din Est (Ostflucht)

	Industriale: în 1913, 50% dintre dispozitivele electromagnetice purtau mențiunea Fabricat în Germania.	pentru o viață mai bună în Vest.
POLITICĂ (în toate alegerile dintre 1890 și 1912)	Partidul de Centru al catolicilor — întotdeauna cel mai votat partid.	Partidul Conservator al iuncherilor — întotdeauna cel mai votat partid.
CEA MAI MARE TEAMĂ	Anglo-saxonii. Englezii geloși au încheiat o alianță antigermană cu SUA; puterea navală anglo-saxonă ar putea să nimicească peste noapte flota germană, exporturile și coloniile.	Slavii. Polonizarea Elbiei de Est pe măsură ce germanii pleacă; Rusia la granițe, tot mai puternică din punct de vedere demografic și industrial.
LOGICA MILITARĂ	Construirea unei flote atât de puternice, încât Marea Britanie să fie nevoită să accepte Germania ca lider al lumii (ori să fie învinsă).	Folosirea tuturor forțelor armate germane pentru a învinge Rusia înainte de a fi prea târziu.
GRUPUL SOCIAL DOMINANT	Burghezi înstăriți, obosiți să-și tot scoată pălăria în fața iuncherilor prusaci.	Iuncheri rurali care stau agățați de poziții înalte în armată și stat.
VIZIUNE ASUPRA VIITORULUI	Imperial, industrial, colonial, luminos, aproape frenetic. Dacă lucrurile sunt conduse cum trebuie, nu de o coterie de iuncheri înapoiați, următorul secol va fi al Germaniei!	Sortit pieirii. Un mare iuncher prusac explicând de ce nu plantează copaci de-a lungul unei alei spre conacul său: „La ce bun? Peste o sută de ani, totul are să fie al rușilor“.
RELIGIE	Catolici și protestanți, convieţuind paşnic, deși căsătoriile interconfesionale încă	Populația germană (în descreștere) aproape în întregime protestantă. Minoritatea poloneză

	sunt rare.	(în creștere) în întregime catolică.

Omul aflat la cârmă, kaizerul pe jumătate englez, Wilhelm al II-lea, era expresia perfectă a acestei diviziuni. În calitate de rege al Prusiei, își iubea armata și se temea atât de tare de slavi, încât era tot mai înclinat să vadă evoluţiile din Europa de Est în termenii unei viitoare lupte rasiale********. Dar, ca împărat german, sprijinea construirea unei flote mari, aflate sub comanda lui directă și despre care toată lumea știa că era îndreptată împotriva Angliei.

Când agenții de publicitate ai amiralului Tirpitz și-au început turneele prin Germania în 1897, sprijiniți de însuşi kaizerul și înzestrați cu cea mai recentă tehnologie (proiectând unele dintre primele filme din lume), milioane de oameni s-au îndrăgostit de ideea unei flote puternice. Motivul subiacent era simplu: o marină imperială ar fi, în fapt, opusul armatei prusace.

	Depinde de	Apără	Condusă de	Răspunde în fața	Îndreptată împotriva
MARINA	noile industrii	comerţul şi coloniile	tehnocraţi moderni	Imperiului	Angliei
ARMATA	recruţii rurali	graniţele terestre	iuncheri tradiţionalişti	Prusiei	Rusiei

Aşa se explică faptul că marina imperială a avut un surprinzător efect unificator. Liberalii, catolicii, național-liberalii, pangermanii și, în cele din urmă, chiar și socialiștii și-au putut dovedi patriotismul sprijinind flota și votând totodată împotriva guvernării iuncherilor prusaci. Procedând în acest fel, aveau să redistribuie și o parte din impozitele lor, luându-le de la armată pentru a fi cheltuite în oțelăriile, laboratoarele și șantierele navale ale Germaniei de Vest.

Astfel, mișcarea pro-flotă a devenit „autobuzul de campanie“ pentru tot ceea ce era modern, radical și antiiuncher, atât de la dreapta, cât și de la stânga eșichierului politic.

> Interesele maritime și ambițiile agricole se vor ciocni din nou... Contradicția dintre susținătorii industriei și agrarieni se va ascuți... În final însă, ca răspuns la presiunea realităților sociale, direcția industrială va ieși victorioasă.
>
> August von Heeringen, 1900

Acestea par a fi fraze extrase dintr-o analiză a unui profesor marxist care îi expediază pe iuncherii rurali la coșul de gunoi al istoriei, dar căpitanul (mai târziu, amiralul) von Heeringen a fost în realitate conducătorul oficiului de propagandă al marinei imperiale germane.

În 26 martie 1898, prima mare Lege cu privire la flotă a fost votată în Reichstag, iar din acea zi, Imperiul Pruso-German și-a pecetluit soarta, pregătindu-se pentru două războaie complet diferite și contradictorii. Marinarii toastau în cinstea zilei în care Am pornit împotriva Angliei (cum spunea cântecul din 1911); armata se gândea doar la o victorie rapidă împotriva Franței, urmată de un asalt total asupra Rusiei. În aprilie 1904, Marea Britanie și Franța și-au îngropat neînţelegerile şi au semnat Antanta Cordială, rezolvându-și disputele coloniale din Africa și Asia de Sud-Est. Curând, generalii lor aveau să-și spună cuvântul. Cu toate acestea însă, Planul Schlieffen, programul incredibil de amănunțit al statului-major prusac pentru o cucerire rapidă a Franței premergătoare marelui atac asupra Rusiei, a rămas complet neschimbat.

Chiar și în acel moment, părea că o adevărată alianță militară între Rusia și Marea Britanie, între care se instaurase o stare de ostilitate de la Războiul Crimeii, era de-a dreptul imposibilă. O diplomație

germană rațională ar fi putut să-i manipuleze pe unul împotriva celuilalt în continuare. Dar cu Prusia pornită împotriva Rusiei și cu Germania împotriva Angliei, neavând pe nimeni capabil să controleze acest imperiu bicefal, imposibila alianță dintre Londra și Moscova s-a realizat în 1908.

Iraționalitatea militaro-diplomatică în urma căreia s-a ajuns la Marele Război nu a fost consecința unificării Germaniei, ci a neunificării ei sub Prusia.

Puterea mondială sau declinul

Din 1908, când se comemorau zece ani de la moartea lui Bismarck, guvernul regal prusac al iuncherilor nu se confrunta doar cu o coaliție externă — în mod logic invincibilă — alcătuită din Marea Britanie, Franța și Rusia, ci și cu o stare de asediu intern.

La stânga spectrului politic, social-democrații înregistrau succese semnificative în alegeri, așteptând încrezători mileniul socialismului, despre care toată lumea, inclusiv Lenin, credea că va fi instaurat de Germania.

Rosa Luxemburg, fruntașă a socialismului german, în jur de 1910. Notă pentru analiștii culturali moderni: fiind o persoană radicală, pentru această fotografie își ridicase cu îndrăzneală într-un loc public voaleta pe care, ca femeie respectabilă, o avea atașată la pălărie.

Chiar și bătrânii liberali moderați se săturaseră să-i finanțeze pe

iuncherii care umblau țanțoși în uniformă și înarmați, gata oricând să provoace la duel orice persoană respectabilă din clasa de mijloc care îi privise țintă ori, pur și simplu, să lovească cu sabia pe cel care, să zicem, intrase din greșeală în ei, dar era considerat nedemn de duel (satisfaktionsunfähig). În plus, iuncherii scăpau întotdeauna nepedepsiți, fiindcă în calitate de ofițeri ai armatei prusace nu puteau fi judecați decât de camarazii lor. Unul dintre marii liberali, juriști și politicieni ai vremii, Hugo Preuss, scria că Germania, ca să poată fi cu adevărat occidentalizată, avea nevoie de o soluție definitivă la problema iuncherilor.

1906: un Bismarck înalt de 33 m, sculptat într-o manieră modernistă, își aruncă umbra gigantică asupra Hamburgului.

La dreapta eşichierului politic, vechii susținători ai lui Bismarck,

naţional-liberalii, reprezentanţii clasei de mijloc protestante, erau și ei împotriva iuncherilor, dar din motive diferite. Își doreau un stat modern și eficient, care nu avea nimic de-a face cu modelele vestice, condus de un lider non-monarh care putea intui ce dorea Poporul — mai exact, după cum spunea mentorul lor Max Weber, părintele sociologiei, o democrație a liderului (Führerdemokratie), care presupunea un conducător charismatic ales plebiscitar. Monumente încruntate ale Cancelarului de Fier au răsărit pe tot cuprinsul Germaniei. Cel mai mare dintre ele, care continuă să privească peste Hamburg, pare să vină deja dintr-o eră nouă, mai întunecată.

Un modernizator și jurnalist radical, Maximilian Harden, a fost cel care în 1908 a adus vestea că cercul intim al iuncherilor kaizerului era compus din homosexuali, care pe ascuns își alintau suveranul în vârstă de 49 de ani cu numele iubițica (das Liebchen). Harden a făcut acest lucru, spunea el, fiindcă în acea clică de aristocrați prusaci lipsiți de bărbăție nu te puteai încrede că va apăra interesele Germaniei în fața unor politicieni moderni vicleni precum Eduard al VII-lea al Angliei (de acum cunoscut în Germania drept Eduard Încercuitorul).

Domnia lui Wilhelm se poticnea. Depășit la dreapta spectrului politic de naționaliștii moderniști ai lui Bismarck, acuzat public de a se fi înconjurat cu homosexuali, terorizat de revoluția roșie, a încercat să compenseze devenind tot mai prusac și mai milităros.

Totul ajunsese la punctul de rupere. Arta germană a epocii este de neasemuit prin vibrația și încordarea pe care le exprimă, clocotind de năzuinţa spre libertate și exprimând sentimentul catastrofei.

Supliment al revistei satirice *Kladderadatsch* din 7 februarie 1909. Regimul feudal al kaizerului prusac nu este pe măsura modernității elegante a lui Eduard al VII-lea: *Ce ai în buzunar, unchiule dragă?* întreabă nefericitul kaizer Wilhelm al II-lea. *Europa, nepoate dragă*, răspunde Eduard, privindu-l de sub pleoapele căzute.

Arta-seismograf, 1908–1914

În artele vizuale, grupurile *Die Brücke (Podul)* din Dresda și *Der Blaue Reiter (Călărețul Albastru)* din München i-au reunit pe cei care luptau împotriva artei academice anchilozate a Academiei Prusace de Arte Frumoase de la Berlin, din care unii au și plecat — de aici și numele de *Secession* și secesioniști. Kaizerul a numit arta lor *Gossenkunst* (artă de rigolă). Dramaturgii au mers adesea dincolo de limitele impuse de cenzură; compozitori precum Gustav Mahler sau Richard Strauss au încercat să înfrunte și să depășească uriașa influență a lui Richard Wagner, cu lumea mitică germanică a operelor sale, compunând lucrări gigantice, atât ca lungime, cât și ca orchestrație, cu titluri precum *Învierea* sau *Moarte și Transfigurare.* Cei mai mari scriitori și poeți ai epocii — Thomas Mann, Heinrich Mann, Robert Musil, Franz Kafka, Rainer Maria Rilke, Stefan George — au fost aproape cu toții inspirați de scrierile extatice ale lui Friedrich Nietzsche, care a prevestit *reevaluarea tuturor valorilor (Umwertung aller Werte)* și *supraomul (Übermensch).* Eroii lor adesea sunt prinși în *frenezia sfârșitului (Raserei des Untergangs)* cum nota însuși Thomas Mann în *Moarte la Veneția* (1912).

Iuncherii prusaci simțeau și ei apropierea sfârșitului. Doar un război îi mai putea salva. Pentru ei, alternativa era: Weltmacht oder Untergang (Puterea mondială sau declinul) — cum suna titlul unei lucrări de succes din 1912 a generalului de cavalerie prusac von Bernhardi. La celebrul Consiliu de Război din 8 decembrie 1912, generalul von Moltke a pledat pentru război cât mai repede cu putință — știind însă că trebuia să convingă poporul german de oportunitatea unui război al Prusiei cu Rusia.

Consiliul de Război din 8 decembrie 1912

Generalul von Moltke: „Consider războiul inevitabil — cu cât mai repede, cu atât mai bine. Dar trebuie să facem în așa fel, încât să câștigăm sprijinul popular pentru un război împotriva Rusiei, după cum a arătat Împăratul". Majestatea Sa a confirmat acest lucru și a cerut secretarului de stat să folosească presa pentru a acționa în acest scop.

Cine se gândește la germani ca la un popor belicos din fire trebuie să-și aducă aminte că, în perioada dinainte de 1914, Prusia-Germania era singura dintre puterile continentale a cărei elită se temea în mod serios că, în caz de război, poporul ar putea să refuze să lupte.

Ultimul prilej când Moltke a fost din nou auzit repetându-și mantra cu cât mai repede, cu atât mai bine a fost ziua de 1 iunie 1914. În 28 iunie, au sosit veștile din Sarajevo: arhiducele Franz Ferdinand, moștenitorul tronului habsburgic, fusese asasinat de un naționalist sârb. În 5 iulie 1914, kaizerul Wilhelm al II-lea a dat statului-major austro-ungar cecul în alb pe care îl aștepta din 1879: sprijin militar total din partea Prusiei în orice ar fi hotărât cu privire la rezolvarea chestiunii slave.

Austriecii au crezut că rușii vor da înapoi. Dar nu au făcut-o. Restul a urmat de la sine. Kaizerul a încercat să oprească totul în ultima clipă, dar Moltke i-a explicat pe un ton isteric că orice intervenție în sacrul „mers al trenurilor“ statului-major prusac ar fi fatală. Așa că, exact cum prezisese Bismarck (în condițiile create de el), dintr-o prostie oarecare în Balcani, între germanii care priveau spre Est și slavi a pornit Primul Război Mondial.

Apusul națiunilor

Germania ar fi trebuit să câștige războiul. Industria sa avea un avans vital față de cea a Aliaților, mai ales în domenii de vârf. Până la sfârșitul anului 1916, când britanicii au introdus tancurile, forțele kaizerului au fost mereu primele care beneficiau de ultima tehnologie de război: gaze toxice de luptă, aruncătoare de flăcări, artilerie supergrea, bombardiere de cursă lungă (zepelinele), submarine cu adevărat eficiente, mitraliere cu tragere sincronizată — pentru a nu lovi paletele elicei — montate pe avioane de luptă. În schimb, în anii 1914–15, forțele Aliaților s-au aflat permanent cu un pas în urma avansului tehnologic al germanilor, iar deciziile catastrofale ale conducătorilor lor au creat un dezastru sângeros după altul.

Afiș de propagandă și monede din colonia *Ober Ost*

În toamna anului 1915, Prusia-Germania și Austria-Ungaria păreau a-și fi asigurat victoria. Numeroasele victorii împotriva rușilor au făcut ca, în scurtă vreme, Comandamentul Suprem din Est (Ober Ost) să aibă o colonie în toată regula — cu monedă proprie și birou de presă —, aflată complet în afara controlului civil.

Scopul ultim al politicii Prusiei în Est nu se schimbase în cei 28 de ani de la scrisoarea lui von Bülow către Holstein din decembrie 1887: să anexeze o fâșie dintr-un teritoriu fost polonez (acum rusesc) direct la Prusia, să creeze o nouă Polonie din alte teritorii, aflate sub dominație rusească, și să deporteze acolo toți polonezii din Prusia. De la Marea Baltică la Marea Neagră, toată lumea avea să fie juridic sau de facto sub stăpânire germană. Sau, mai degrabă, prusacă. O notă de la cel mai apropiat consilier al cancelarului ne arată în ce măsură se considera prusacă, şi nu germană elita imperială din Primul Război Mondial.

> [Ar trebui să ne gândim la] Imperiul German ca la o societate pe acțiuni, în care acționarul majoritar este Prusia. Orice nou acționar din Imperiu reduce majoritatea de care depinde hegemonia Prusiei în cadrul Imperiului. Prin urmare: construim în jurul Imperiului German o ligă de state în care Imperiul este acționar majoritar, la fel ca Prusia în cadrul Imperiului, iar în acest fel îi asigurăm Prusiei poziția conducătoare și în cadrul acestei ligi.
>
> Kurt Riezler, 18 aprilie 1915

La sfârșitul anului 1916, Rusia, epuizată după o ultimă mare campanie împotriva Austro-Ungariei, a dorit să iasă din război. Armata britanică odinioară disprețuită tocmai îi produsese Germaniei un șoc uriaș în marea luptă de pe Somme, iar acum devenise inamicul numărul unu. Posibilitatea unei păci rapide cu Rusia era deci o ocazie nemaipomenită. Cancelarul Bethmann-Hollweg și însuși kaizerul au înțeles și doreau să se înfăptuiască. Exista însă un singur lucru pe care niciun rus nu avea să-l înghită vreodată, iar acesta era planul Ober Ost-ului pentru o Polonie vasală Germaniei.

De acum, adevărații conducători ai Germaniei erau feldmareșalul Paul von Hindenburg și generalul Erich Ludendorff, care se erijaseră în eroi naționali după ce respinseseră invazia rusă în Prusia de Est în 1914. Un reporter din Statele Unite, încă neutre, marele H.L. Mencken, a

descris statutul lor iconic atât în rândul civililor, cât și al militarilor: Hindenburg rămâne eroul național și le beau idéal; ba chiar un adevărat Mesia… la fiecare portret al lui Wilhelm, se vând zece ale lui Hindenburg… cel al lui Ludendorff atârnă în orice popotă; este zeul fiecărui locotenent tânăr.

Adevăraţii conducători ai Germaniei din august 1916: Hindenburg (stânga) și Ludendorff (dreapta).

Ambii bărbați proveneau din Posen/Poznan, una dintre cele mai poloneze regiuni ale Prusiei. Pentru ei, rezolvarea chestiunii poloneze era lucrul cel mai important din acest război. Prin urmare, și-au continuat pur și simplu planurile, au rupt legătura cu Rusia, iar în 5 noiembrie 1916 au creat un stat-marionetă, cunoscut drept Regatul Poloniei și aflat teoretic sub regență germană. Rusia s-a supărat, iar într-un anunț public din 14 decembrie 1916, a promis că va continua războiul, invocând faptul că Germania a proclamat independența iluzorie a Poloniei. Refuzul Înaltului Comandament de a renunța sau măcar de a amâna planurile îndelung pritocite ale Prusiei de a crea o nouă Europă de Est au spulberat șansa unei victorii.

Peste un an, situația s-a repetat, iar consecinţele au fost şi mai dramatice. În Vest, alte decizii germane catastrofale creaseră în mod gratuit un inamic potent. Marina germană a reușit să înfurie America prin atacurile țintite ale submarinelor ei (U-Boote) asupra vaselor comerciale; iar stupizenia ministrului de externe prusac Arthur Zimmerman a pus capacul. A abordat oficialitățile mexicane cu oferta de-a dreptul ridicolă a unei alianțe antiamericane. Serviciile de informații britanice au interceptat mesajul și, amuzate, au informat Washingtonul. Statele Unite au fost târâte într-un război pe care mulți dintre cetățenii și politicieni lor l-ar fi ocolit bucuroși.

Cu toate acestea, în Est, lucrurile arătau încă bine pentru Germania. Ludendorff i-a permis în mod deliberat lui Lenin să traverseze Germania în drum spre Rusia într-un tren sigilat, sperând să infecteze Rusia cu morbul revoluției. Ceea ce s-a și întâmplat. În octombrie 1917, bolșevicii lui Lenin au preluat puterea, iar noul lider al Rusiei a cerut pace pentru a-și putea consolida poziția. Confruntat cu un nou și puternic adversar în Vest și cu un dușman prăbușit în Est, orice conducător înţelept al Germaniei ar fi încheiat rapid o înțelegere rezonabilă cu Rusia, eliberând cele cincizeci și cinci de divizii de pe frontul rusesc pentru frontul de Vest.

Prusia reconfigurează Estul: Tratatul de la Brest Litovsk, 3 martie 1918.

Însă pentru Ludendorff a învinge Rusia nu era destul. În 13 februarie 1918, a făcut cunoscut noul și amețitorul său plan: să doboare regimul bolșevic și să restaureze dinastia Romanov transformată în client al Prusiei. Cele peste cincizeci de divizii au fost trimise să ia cu asalt Estul, întru împlinirea milenarei fantezii a unei victorii finale în străvechiul conflict germano-slav de dincolo de Elba, în vreme ce mii de soldați americani începeau să sosească pe frontul de Vest.

Pe hărți totul arăta ca un gigantic triumf, fiind trâmbițat ca atare pentru poporul german. Dar în realitate nu era deloc aşa. Un milion de oameni se aflau încă în Est, ocupați cu nişte cuceriri vaste, dar inutile,

atunci când armata britanică a spart decisiv liniile germane din Franța în 8 august 1918:

> **Hindenburg despre bătălia de la Amiens, 8 august 1918**
>
> Un atac puternic al tancurilor engleze s-a soldat cu un succes imediat... Tancurile, care erau mai rapide decât până acum, au luat prin surprindere statul-major al diviziilor din centrul de operațiuni și au rupt liniile telefonice care făceau legătura cu frontul de luptă... Au început să se răspândească printre oameni zvonuri care mai de care mai teribile. Se spunea că trupe considerabile de cavalerie engleză se aflau deja cu mult în spatele celor mai avansate linii ale infanteriei germane. Unii dintre oameni și-au pierdut cumpătul... Nu mi-am făcut nicio iluzie cu privire la efectul politic al înfrângerii noastre din 8 august.

Strategia prusacă a fost cea care a pierdut războiul. Plină de dispreț față de capacitățile anglo-saxone de a purta război și obsedată de ideea de a remodela nord-estul Europei, aceasta a condamnat Germania la înfrângere pe frontul de Vest.

Sfârșitul Prusiei-Germaniei

Efectele politice de care Hindenburg se temea au fost, într-adevăr, spectaculoase. Blocada britanică combinată cu recolte foarte slabe și lipsa de forță de muncă pentru a aduna recolta îi aduseseră pe mulți germani în pragul foametei.

> Potrivit unui raport intitulat *Foametea*, publicat de Secția de asistență școlară a Sindicatului învățătorilor din Berlin, „în multe cazuri sentimentul moral este înăbușit de lupta animalică pentru existență. Durerea fizică, foamea și setea, epuizarea fizică și lipsa de vlagă dominau aproape toate senzațiile și adesea influențau acțiunea și dorințele". Pe măsură ce hrana se împuțina, civilii germani începeau să se lase mânați de instincte primare pentru a se hrăni, iar în multe cazuri această nevoie le domina viața. Potrivit aceluiași raport, morala, normele culturale și legile erau adesea flagrant încălcate de aceia care căutau să obțină ceea ce lor și familiilor le era necesar pentru a supraviețui. Cetățeni care altfel respectau legea s-au văzut nevoiți să se angajeze în acțiuni ilicite precum furtul, înșelătoria sau tâlhărirea altor cetățeni în acea goană fără de sfârșit după hrană.
>
> *The British Blockade During World War I: The Weapon Of Deprivation*, David A. Janicki, Enquiries 2014, vol. 6

Unicul lucru care mai susținea poporul era speranța în victoria finală. Iar în august 1918, mulți germani continuau să creadă sincer că vor câștiga. Chiar și în septembrie 1918 guvernul imperial a putut să-și finanțeze cea mai mare parte a cheltuielilor vânzând obligațiuni de război cu dobândă mare și, chipurile garantate, propriului său popor încrezător. Mai mult ca sigur că iuncherii din Elbia de Est nu erau pe placul poporului german, dar, știind doar ceea ce cenzura îi permitea să știe, acesta a continuat să creadă că războinicii lor erau invincibili în luptă.********

Când adevărul a ieșit la lumină — că atât moralul armatei germane, cât și determinarea lui Ludendorff se epuizaseră —, vestea a venit ca o

lovitură de trăsnet. În 29 septembrie 1918, Ludendorff i-a declarat dintr-odată kaizerului că trebuia format un guvern nou, deoarece catastrofa militară nu mai putea fi amânată mult timp. În 3 octombrie 1918, Hindenburg a confirmat știrea în fața unui Reichstag șocat. Acum, în mod deliberat, generalii care conduseseră Germania în ultimii doi ani transferau puterea civililor exact la timp pentru ca aceștia, după cum s-a exprimat Ludendorff, „să înghită broasca“ (adică să-și asume vina).

Kiel, 3 noiembrie 1918: marinari rebeli proclamă *republica socialistă.*

În momentul în care mitul invincibilității prusace a murit, Germania s-a răsculat. Revolte și rebeliuni armate violente au cutremurat întreaga țară, cea mai cunoscută fiind cea din 3–4 noiembrie, când marinarii din Kiel au refuzat să ridice ancora pentru a se angaja într-o bătălie sinucigașă cu Marina Regală Britanică.

În 9 noiembrie, împăratul a fugit din țară. Ultimul său cancelar, prințul Maximilian von Baden, a înmânat pur și simplu cheile, fără a îndeplini vreo formalitate legală, lui Friedrich Ebert, liderului social-

democraților moderați (care sprijiniseră efortul de război). Mai târziu în aceeași zi, a fost proclamată republica de la un balcon al Reichstagului — fiind proclamată din nou în parcul Lustgarten, de pe platforma unui camion, de către Karl Liebknecht, unul dintre conducătorii Ligii Spartachiste (Spartakusbund), aripa de stânga a social-democraților germani, a cărei sursă de inspirație era revoluția bolșevică din Rusia.

În haosul acelei perioade, un lucru era sigur: după mai puțin de 50 de ani, Imperiul prusac de la 1871 devenise istorie.

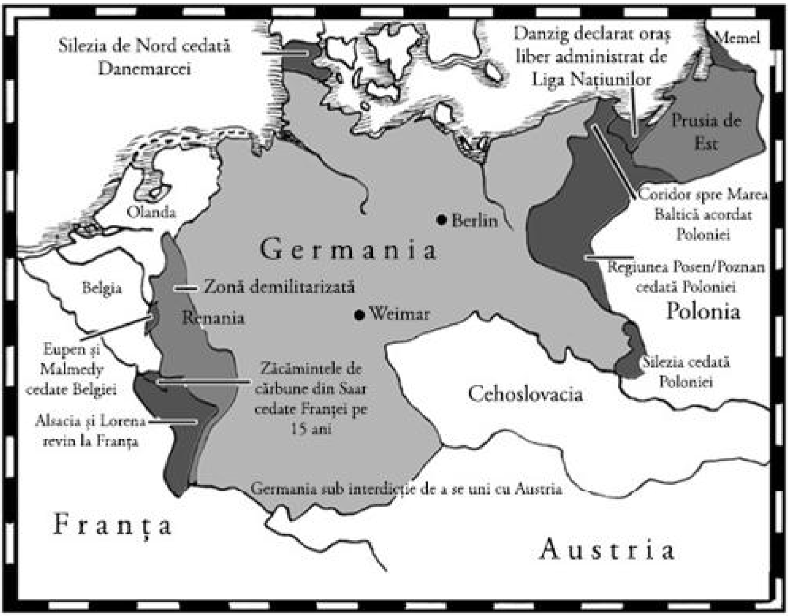
Republica sortită pieirii

Noul cancelar Ebert l-a însărcinat pe Hugo Preuss, omul care cu două decenii în urmă ceruse o soluție definitivă la problema iuncherilor, să redacteze o nouă constituție pentru Germania, pe care să o prezinte Adunării Naționale. Preuss a cercetat conștiincios constituțiile țărilor vestice cu tradiție. Parlamentul (Reichstagul) și președintele urmau să se afle în echilibru unul față de celălalt și să fie aleși direct de către întreaga țară — bărbați și femei — în scrutine separate, după modelul american. Preuss plănuia, de asemenea, să divizeze Prusia în interiorul noii Germanii. În ianuarie 1919, a fost aleasă o nouă Adunare Națională care urma să aprobe constituția. Berlinul fiind scena unor lupte de stradă, convenția s-a desfășurat la Teatrul Național din Weimar, orașul de mare tradiție culturală aflat la aproximativ 250 de kilometri la sud de Berlin — de aici și numele Republica de la Weimar.

Preuss s-a străduit din răsputeri să ajungă la votarea constituției înainte ca pacea să fie pur și simplu dictată unei Germanii înfrânte. Dacă noul sistem părea să fie impus de către Aliați, avea să fie, după cum se temea el, iremediabil compromis. Această nevoie de a lucra în viteză l-a determinat să renunțe la planurile sale de divizare a Prusiei. Dar eforturile sale au fost zadarnice: în 28 iunie 1919, înainte de încheierea deliberărilor, Germania a fost forțată să semneze Tratatul de la Versailles.

Tratatul de la Versailles

În esență, prin acest vast și complex tratat, Germania a fost obligată (i) să-și asume vina de a fi început războiul; (ii) să plătească Aliaților despăgubiri uriașe; (iii) să renunțe la toate coloniile sale din afara Europei; (iv) să cedeze diferite regiuni din teritoriul său diferiților ei vecini europeni și (v) să-și limiteze forțele armate atât de mult, încât să nu mai poată reprezenta nicicând o amenințare la adresa cuiva.

Germania după Versailles

În momentul în care Ebert a semnat noua constituție a Germaniei în 15 august, militarilor și monarhiștilor le-a fost extrem de ușor să clameze — ceea ce au și făcut imediat — că Republica de la Weimar era doar o altă fațetă a acestui tratat: un mod străin de a face lucrurile, impus Germaniei sub amenințarea puștii de către puterile occidentale. Faptul că Preuss era evreu au făcut din el și din opera sa o țintă și mai ușoară.

Preuss era hotărât (la fel ca liberalii în 1848) să „occidentalizeze" Prusia în interiorul Germaniei; însă mulți germani din Vest considerau Prusia un caz pierdut, dorind o ruptură definitivă de ea. Konrad Adenauer, care în 1919 era primarul orașului Köln din partea Partidului de Centru, a cerut în mod formal încetarea a ceea ce el considera a fi ocupația prusacă.

> Prusia a guvernat Germania și a domnit peste popoarele din vestul Germaniei, al căror mod de gândire este in fond înclinat spre popoarele Antantei. Dacă Prusia ar fi divizată, iar regiunile vestice ale Germaniei s-ar reuni, nu ar mai fi posibil ca Germania să fie dominată de spiritul Estului.
>
> Konrad Adenauer, 1 februarie 1919

Adenauer a mai încercat o dată în octombrie 1923, făcând lobby la cel mai înalt nivel, pentru a obține sprijinul Franței pentru o Confederație Germană de Vest (cum a numit-o). La fel ca arhiepiscopii care în 1804 îl invitau pe Napoleon să traverseze Rinul și să-i alunge pe barbari, Adenauer nu s-a îndoit nicicând că Germania lui avea mai mult în comun cu Franța decât cu Prusia.

Prusia încolțită

Prusia fusese dintotdeauna diferită; acum însă a luat-o razna. Pierduse un teritoriu de mărimea Belgiei în favoarea polonezilor cei detestaţi. Dar își pierduse și ancorele psihologice.

În această zonă de frontieră, încă din 1525, viața fusese ordonată după principii imuabile. Domnitorul Prusiei avea puteri absolute, iuncherii erau locotenenții lui intangibili, domnind peste moșiile lor; iar stăpânul țării era și capul Bisericii, păzitorul spiritual și pământean al poporului său împotriva polonezilor din jur. Toate acestea dispăruseră. Cine avea să-i protejeze și să-i ghideze acum? Președintele Ebert, conducătorul socialiștilor lipsiți de credință, susținut de papistașii din sud-vest, care cedaseră deja atât de mult din Prusia Poloniei?

Părea că sfârșitul iuncherilor era aproape. Apusă era Prusia regală care timp de generații le garantase toate pozițiile de vârf din armată și administrație; apus era și sistemul de alegeri pe trei niveluri cu circumscripții astfel trasate încât iuncherii să domine parlamentul prusac. Acum, voturile lor nu contau mai mult decât cele ale țăranilor, oficial titlurile lor nu mai aveau nicio greutate, iar posturile lor se duseseră și ele. Unii dintre ei au fost dispuși să se alieze cu agitatorii antisemiți pe care înainte de război îi consideraseră niște gunoaie zgomotoase. Cei mai mulți au continuat pur și simplu să lupte mai departe.

„Salvați Estul“
(de polonezi și socialiști)

Războiul nu se încheiase în Elbia de Est. Ca întotdeauna, aici lucrurile stăteau altfel. Luptele au continuat în timpul și după semnarea Tratatului de la Versailles. Divizii întregi de voluntari (Freikorps), dotate cu artilerie și tot restul, au luptat în continuare împotriva polonezilor la Posen/Poznan, în Silezia. Au încercat chiar să cucerească statele baltice. Când unul dintre conducătorii lor, Hans von Manteuffel, a căzut în timpul atacului asupra Rigăi în mai 1919, funeraliile sale te trimiteau cu gândul la vremea Cavalerilor Teutoni — așa cum făcea de altfel și propaganda nou-întemeiatului Partid Popular Național-German (Deutschnationale Volkspartei — DNVP).

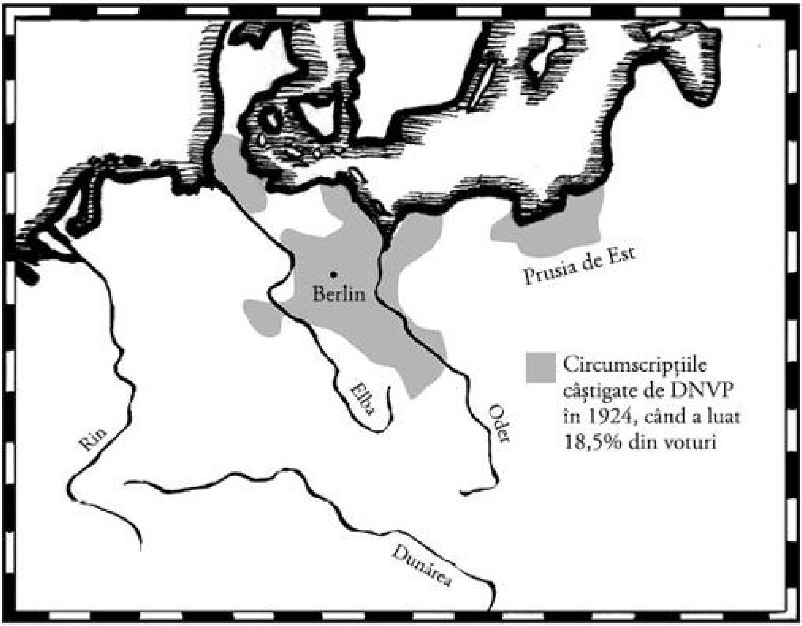
DNVP-ul a fost fondat în 1919 ca partid-umbrelă pentru foștii membri ai Partidului Conservator condus de iuncheri şi ai Partidului Patriei finanțat de armată, pentru pangermani, pentru antisemiți și alții asemenea. Nu permitea aderarea evreilor. Era monarhist, își avea baza de notanți doar în Elbia de Est și era aproape în totalitate protestant.

Convenția Națională a DNVP-ului, decembrie 1924.

Politicienii pe care îi considerau inamici erau ocărâți public ca trădători în solda evreilor și/sau a intereselor catolice; iar câțiva

dintre ei chiar au fost asasinați de oameni cu legături clare cu partidul. În anul 1924, DNVP-ul era al doilea partid ca mărime în Reichstag, dar cota sa de aproape o cincime din totalul voturilor venise din Prusia, de la est de Elba.

Atâta timp cât versiunea din 1871 a Germaniei rămânea un singur stat, alteritatea monoculturală a Elbiei de Est distorsiona totul. Nu este de mirare că Adenauer, eșuând cu proiectul său de a desprinde Germania de Vest, ori de câte ori trecea cu trenul spre est traversând Elba, se spune că trăgea perdelele bombănind: Iar am ajuns în Asia (Schon wieder Asien).

Prusia și Rusia: frăția secretă

Tratatul de la Versailles a redus armata germană pe timp de pace la 100 000 de oameni, dar, detaliu crucial, nu a schimbat nimic cu privire la cine îi alegea.

Generalul Hans von Seeckt, care deținea această sarcină, era un arhiprusac — tatăl său fusese guvernator în Posen/Poznan, regiunea cedată Poloniei — care s-a îngrijit ca puținele mii de posturi de ofițeri rămase să revină cui trebuia. Cei bine informaţi ştiau, de pildă, că sub numele aparent modern și inofensiv de Infanteria a Noua se ascundea succesoarea exclusivistei Gărzi Imperiale Prusace.

Rezultatul a fost că armata germană de după 1919, Reichswehr, era proporțional chiar mai prusacă decât cea din 1914, plină de tineri ofițeri mult-decorați purtând vechi nume militare și care nu aveau să fie nicicând avansați dacă armata nu creștea numeric. Văzuseră mult-iubita lor Prusie devenind republică și fiind amputată în favoarea foștilor supuși, polonezii. Fumul Primului Război Mondial nu apucase să se risipească bine când conducătorul lor, Seeckt, își făcea deja planuri, așteptând cu nerăbdare ziua când lucrurile aveau să se îndrepte.

Remediul lui era de a reînvia vechea axă Prusia–Rusia. Părea de-a dreptul imposibil ca ofițeri iuncheri monarhiști să poată cădea la înțelegere cu bolșevicii ruși. În realitate, dincolo de diferențele superficiale dintre presupusele lor ideologii, împărtășeau afinități culturale profunde: ura plină de dispreț față de Occidentul democratic și presupusa sa decadență; venerarea forței brute; cultul pentru puterea de stat militarizată și, mai presus de toate, o aversiune față de Polonia renăscută.

La începutul lui aprilie 1920, unul dintre diplomații lui Lenin de la Berlin a sugerat posibilitatea de a combina Armata Roșie cu Reichswehrul pentru a porni un război comun împotriva Poloniei. Von Seeckt a fost entuziasmat. Pentru el, Rusia continua să fie Rusia, indiferent că era o republică a sovietelor sau o monarhie, și credea că Rusia și Prusia ar putea să-și îngroape diferendele, așa cum făcuseră și în secolul al XIX-lea, într-o alianță antipoloneză.

> Existența Poloniei este intolerabilă și incompatibilă cu interesele vitale ale Germaniei. Ea trebuie să dispară, și așa se va întâmpla, datorită propriei sale slăbiciuni interne și Rusiei — cu ajutorul nostru. Polonia este chiar mai intolerabilă pentru ruși decât pentru noi; Rusia nu va putea nicicând să tolereze Polonia... atingerea acestui obiectiv trebuie să fie unul dintre cele mai ferme principii călăuzitoare ale politicii Germaniei, care este capabilă să îl realizeze, dar numai prin Rusia ori cu ajutorul acesteia.
>
> Hans von Seeckt, 1922

Lenin însuși și-a dat seama că iuncherii radicalizați după Primul Război Mondial erau un specimen nou de animal. Îi numea un tip curios de reacționari-revoluționari și era bucuros să facă afaceri cu ei. La Rapallo, în 1922, Germania Republicii de la Weimar și Rusia sovietică au căzut la înțelegere în mod public asupra despăgubirilor. Dar, fără ca lumea să știe, Armata Roșie și Reichswehrul au făcut și o alianță care le permitea oamenilor lui Seeckt să închirieze terenuri de antrenament în profunzimea teritoriului rus, departe de ochii iscoditori ai Occidentului. Aceste facilități secrete le permiteau ambelor armate să efectueze antrenamente cu arme moderne, mai ales tancuri, care Germaniei îi erau interzise prin Tratatul de la Versailles.

Aliaţi împotriva Vestului: un tanc german de producţie timpurie pe durata unor testări comune sovieto-germane pe terenul secret de antrenament Kama din Kazan, la 300 de kilometri est de Moscova, în 1931. Mulţi ofiţeri germani au fost impresionaţi de disciplina şi moralul ridicat al Armatei Roşii şi de poziţia ei centrală în noul stat sovietic: *De la începutul anilor 1920 încoace, conducătorii germani ai armatei au dezvoltat şi propagat concepţii sociale noi de tip militarist, tinzând spre o fuziune a sectoarelor civil şi militar şi, în ultimă instanţă, spre un stat totalitar militarist* (Eberhard Kolb).

În vreme ce extrema dreaptă militaristă complota cu Moscova împotriva republicii de tip occidental, la fel făcea și extrema stângă. Cu foametea și șomajul ce făceau ravagii și cu soldații demobilizați răspândiți peste tot, comuniștii germani au încercat să imite lovitura de stat a lui Lenin prin Revolta Spartachistă (Spartakusaufstand) din ianuarie 1919 și Acțiunea din Martie (Märzaktion) în 1921.

Cum noul guvern nu dispunea de forțele necesare pentru a riposta, s-a văzut nevoit să apeleze la voluntarii din Freikorps, conduși de generali prusaci neepurați. Aceștia i-au zdrobit pe răsculații roșii, dar apoi au încercat să preia chiar ei puterea prin așa-numitul Puci Kapp din martie 1920. (Cercetări recente sugerează că măruntul funcționar devenit jurnalist, Wolfgang Kapp, era în realitate marioneta ex-generalului Ludendorff.) Una dintre unitățile care au participat la puci a fost Brigada Erhardt, care afișa deja svastica pe cască.

Svastica pe casca noastră / Negru-alb-roșu e al nostru steag / Brigada Erhardt / Așa ne numim... / Brigada Erhardt / Doboară tot în calea ei / Vai de tine, vai de tine, / Porc de muncitor. Cântecul a fost preluat mai târziu, la fel ca mulți dintre membrii brigăzii, de către naziști, schimbând cuvintele *Brigada Erhardt* cu *Sturmabteilung Hitler*.

Puciul Kapp a fost înfrânt de o grevă generală a muncitorilor și de refuzul oficialilor de a-i îndeplini cerințele. Dar acest tip de rezistență democratică, pașnică a muncitorilor a fost transformată de comuniști într-o altă revoltă armată, de data aceasta în regiunea industrială Ruhr. Și aceasta a fost înăbușită de guvern cu ajutorul soldaţilor din Freikorps.

Moderații din așa-numita Coaliție de la Weimar (care în esenţă era alcătuită din social-democrați și centriștii catolici) au fost deci de la bun început încolțiți de forțele de extremă dreaptă și stângă, care amândouă doreau răsturnarea noii democrații cu ajutorul forței.

Republica avea nevoie disperată de un bloc central solid și pașnic al cetățenilor. Din nefericire, tocmai acest bloc a fost lovit de o nouă traumă.

Moartea banilor

Din 1921 până în 1923, o hiperinflație la o scară nemaivăzută a înghițit economiile de o viață a milioane de oameni. Totul a pornit de la obligațiunile emise de Germania imperială pentru a-și finanța războiul. Ceea ce a însemnat că guvernul s-a împrumutat de la propriul popor, oferind dobânzi nerealist de mari. Planul era să răscumpere obligațiunile jefuind țările cucerite. Dar acum acest lucru nu mai era posibil.

Tânăra Republică de la Weimar a fost așadar împovărată încă de la naştere cu datorii de stat aproximativ proporționale cu cele ale Greciei în 2013 (reprezentând circa 175% din PIB). Doar că nu exista nimeni care să o cauționeze. Aliații doreau o nouă Germanie, dar insistau totodată ca aceasta să plătească pentru războiul vechii Germanii. Așa că, pe lângă uriașa datorie moștenită, republica era nevoită acum să plătească despăgubiri considerabile învingătorilor, stabilite în valută forte.

Germania era prea fragilă din punct de vedere politic pentru a lua în considerare o majorare masivă a taxelor și impozitelor sau pentru a cere populației sacrificii, făcând apel la sentimentele patriotice. Așa încât guvernul a început să tipărească mărci — Reichsmark — cu nemiluita, pentru a-și plăti datoriile către propriul popor și pentru a cumpăra valută forte. Cu cât tipărea mai mult, cu atât scădea puterea de cumpărare a mărcii și, drept consecinţă inevitabilă, era nevoie să se tipărească încă și mai mulți bani…

O inflație catastrofală s-a răspândit de la bursele de schimb până pe străzile Germaniei. În 1914, un dolar costa 4,20 mărci; în ianuarie 1921, ajunsese la 191,80. Lovitura finală care a dus la prăbușirea mărcii a venit atunci când francezii au ocupat regiunea industrială a văii Ruhrului în ianuarie 1923 pentru a impulsiona plata despăgubirilor, mai ales sub formă de cărbune. Guvernul de la Berlin a încurajat rezistența în masă, declarând că grevele erau un act patriotic și promițând că va plăti salariile greviștilor. Ceea ce însemna nevoia de a tipări și mai mulți bani, iar asta într-un moment când producția industrială (prin urmare și veniturile din taxe) era diminuată. În noiembrie 1923, un dolar SUA ajunsese să coste 4,2 bilioane (4 200 de miliarde) de mărci.

Stabilizarea s-a făcut apoi în 1924, cu o nouă valută garantată prin

bunuri tangibile: Rentenmark. Dar răul se produsese deja. Milioane de germani din clasa de mijloc, care economisiseră și se încrezuseră în guvern, văzuseră cum li se topesc economiile de o viață (inclusiv acele obligațiuni de război chipurile intangibile, garantate de stat). Dacă erai fermier, proprietar de pământuri sau industriaș, valoarea proprietății tale nu era, până la urmă, afectată; și nici pentru zilierul lipsit de economii, care trăia de azi pe mâine, lucrurile nu s-au schimbat. Dacă însă făceai parte din contingentul uriaș de germani care fuseseră prosperi, care nu dețineau proprietăți fizice, dar economisiseră și crezuseră în stat — funcționari, doctori, învățători, gulere albe, proprietari de magazin, universitari și așa mai departe —, te simțeai abandonat de noua republică.

De reţinut: bilionul german = trilionul SUA (adică o mie de miliarde).

În München, un fost caporal, Adolf Hitler, care inițial fusese plătit din fonduri secrete ale armatei pentru a face agitație împotriva foștilor camarazi de stânga, a descoperit că avea un dar special de a da glas sentimentelor celor care credeau că noua ordine îi trădase.

Ascensiunea naziștilor

Orașul München din sudul Germaniei este inextricabil asociat cu naziștii, deși la ultimele alegeri libere, Hitler nu a reușit să adune acolo nici măcar 25% din voturi (după cum vom vedea). Însă, după Primul Război Mondial, printr-un concurs de împrejurări unic, capitala Bavariei a devenit pentru scurt timp paradisul extremiștilor de dreapta.

Soldați revoluționari patrulează prin München, 1919.

Timp de cinci luni în 1919, o republică de tip sovietic a băgat spaima în clasa de mijloc a orașului. Inițial pașnică, republica s-a radicalizat prin intervenția Consiliului (Sovietului) Muncitorilor și Soldaților. Acesta a apelat direct la Lenin pentru ajutor și a sfârșit prin a executa presupuși spioni fără judecată, după care a fost, la rândul său, suprimat cu bestialitate de Freikorps. În orașul astfel maltratat, vechea ură față de Prusia s-a preschimbat într-o aversiune față de capitala de stânga a Germaniei, căreia acum i se spunea Berlinul Roșu. Din 1920 până în 1924, autoritățile din München, dintre care unele își doreau independența deplină, erau hotărâte să submineze cu orice ocazie Berlinul Roșu, chiar dacă asta însemna refuzul de a preda ucigași ai unor politicieni care se refugiaseră acolo.

Aceasta era atmosfera în care Hitler și-a făcut intrarea în politică.

Tânărul partid nazist (al cărui întemeietor nu a fost Hitler) era doar unul dintre zecile de grupări de extremă dreaptă din München în 1920. Politica sa, limbajul său, ba chiar și steagul său erau o simplă reluare a pangermanismului/național-protestantismului marginal de dinainte de 1914. Ajungând rapid conducătorul de facto al partidului, Hitler s-a remarcat prin copierea voită a stilului care combina lupta de stradă cu politicianismul aparent modern al noii stângi inspirate de Lenin.

Hitler și Lenin: modernismul întunecat

La fel cum armata de iuncheri a lui von Seeckt radicalizată de înfrângere a găsit multe puncte comune cu Armata Roșie, așa și ideile lui Hitler erau mult mai apropiate de cele ale lui Lenin decât de orice tip de conservatorism european. Atât Lenin, cât și Hitler au făcut apel la variante pervertite ale măreței ideologii liberale de secol XIX (așa cum se regăsește la Marx, Engels și Hegel): ideea progresului prin luptă. Aceasta este o noțiune fundamental opusă gândirii conservatoare. Atât în leninism, cât și în național-socialism, acel ADN ideologic de dinainte de 1914 a fost deformat și întărit de măcelul la scară industrială al Marelui Război. Lui Hitler sau Lenin le păsa la fel de puțin de soarta individului ca oricărui general care participase la război. Progresul era definit în termeni ce se refereau la mase, fie că era vorba de proletariat ori de rasa germană, iar cei doi erau mulțumiți să condamne — la moarte, literalmente — pe oricine care în ochii lor reprezenta o piedică în calea acelui Progres. Nu e o coincidență că amândoi erau fascinați de fordism — cultul modernității mecanizate având-l în centru pe acel guru high-tech al noii ere a producției pe bandă care era Henry Ford*.

* Ford era el însuși un antisemit înverșunat care a și sprijinit tânărul partid nazist. În semn de recunoștință și admirație, în anii 1922–24, Hitler a ținut portretul lui Ford în biroul său. (*N.a.*)

În același timp însă Hitler a reușit să convingă poporul că tot ceea ce dorea el era să aducă înapoi zilele bune de odinioară. Poate cel mai bun mod de a dezvălui minciuna din inima nazismului ni-l oferă arhitectura. Mai jos este faimoasa clădire Bauhaus din Dessau, construită în 1925. Aceasta este un imn închinat religiei modernității, ridicat de arhitecți radicali, cu înclinaţii de stânga, care pretindeau că un asemenea mod de trai impersonal, industrial ar îmbunătăți viața

poporului.

În următoarea imagine se vede clădirea Ministerului Aviației Reichului construită peste un deceniu de naziști. Regăsim aceleași linii uzinale și materiale moderne — oțel și beton — ca la Bauhaus, peste care s-a pus însă un strat de detalii decorative clasice.

Acoperindu-şi modernismul radical cu un strat subțire de conservatorism, Hitler putea să le vândă orice oamenilor. Pretindea că dorește să restaureze gloria trecută a Germaniei, deși oamenii lui se purtau ca niște comuniști, numindu-se o mișcare, împroșcându-i cu noroi pe reacționari, aruncând manifeste din camioane care se deplasau cu viteză și provocând bătăi de stradă.

În scurt timp, naziștii au atras atenția căpitanului Ernst Röhm, un ofițer de armată desfigurat de război, care în München era poreclit regele mitralierei, deoarece controla accesul la depozitele secrete de arme ale armatei bavareze. I-a plăcut acest mic partid atât de mult, încât i s-a alăturat, devenind conducătorul aripii sale paramilitare, Sturmabteilung (Batalioanele de Asalt), prescurtat SA.

Röhm a fost extrem de important pentru a mijloci contacte cu vechea elită prusacă — aceasta contribuind şi ea hotărâtor la succesul nazist. În 1922–24, Hitler era un soi de vioara a doua pe lângă generalul Ludendorff, care fusese efectiv conducătorul Germaniei în anii 1917 și 1918. În calitate de apropiat al lui Ludendorff, Hitler s-a bucurat de respectabilitate și de sponsori avuți. Iar gândirea lui s-a schimbat și ea într-un mod nefast. Abia acum ideea colonială arhiprusacă de spațiu vital (Lebensraum) în Est a devenit o idee centrală a ideologiei lui Hitler — în manifestul nazist iniţial, din 1920, ea nu apărea defel.

În 9 noiembrie 1923, Hitler și Ludendorff au pus la cale o lovitură de stat — Puciul de la berărie — în München, cu intenția ca apoi să pornească împotriva Berlinului. Acțiunea s-a încheiat dezastruos, iar cariera lui Hitler ar fi trebuit să se încheie și ea atunci. Dar, în loc să

primească pedeapsa meritată pentru înaltă trădare, judecătorii bavarezi ostili Berlinului l-au condamnat la cinci ani de arest într-o fortăreață (Festungshaft). Era o pedeapsă rezervată de regulă ofițerilor care încălcaseră legea civilă, dar nu şi codul de onoare militar. O asemenea nonsentință a fost mai degrabă o distincție decât o pedeapsă pentru fostul caporal Hitler.

Cu toate acestea, în acel moment, cariera lui părea încheiată. Acum, hiperinflația era controlată prin reforma monetară și, beneficiind (pe baza Planului Dawes) de împrumuturi din SUA, Germania se refăcea, populația fiind dispusă să acorde o șansă noii republici. Chiar și DNVP-ul a făcut până la urmă parte din coaliția de guvernământ. Berlinul Republicii de la Weimar a devenit centrul de putere intelectual și artistic al Europei.

Cultura Republicii de la Weimar

Pentru prima oară din 1819, cultura germană era liberă de absolutismul prusac și, de asemenea, de despotismul potențat de incompetență (Victor Adler) al Austriei. Germania atinsese stadiul unei țări occidentale, în care nimeni nu mai era recrutat, femeile puteau să voteze, viața de noapte homosexuală putea să înflorească nestingherită, iar evreii erau, în fine, lăsați să primească posturi în universități și politică. Cultura americană era primită cu brațele deschise și asimilată. Grandoarea și decăderea orașului Mahagonny şi Opera de trei parale, rezultatul colaborării dintre scriitorul Bertolt Brecht și muzicianul Kurt Weill, au impus o nouă formă teatrală ce îmbina muzica de jazz cu un spirit popular, accesibil. Artele vizuale se inspirau din estetica afișului și scene de stradă. Romane precum Berlin Alexanderplatz al lui Alfred Döblin (1929) proslăveau viața citadină și încercau să-i imite ritmurile frenetice. Şi, mai presus de toate, cinematograful german a produs opere în care imaginația, bizareria şi erotismul au atins cote la care Hollywoodul nici nu visase.

Metropolis (1927)
Nosferatu (1922) și
Îngerul Albastru (1930)

Eliberată de Prusia în urma triumfului politic și militar al Vestului, Germania revenise dintr-odată în miezul lucrurilor.

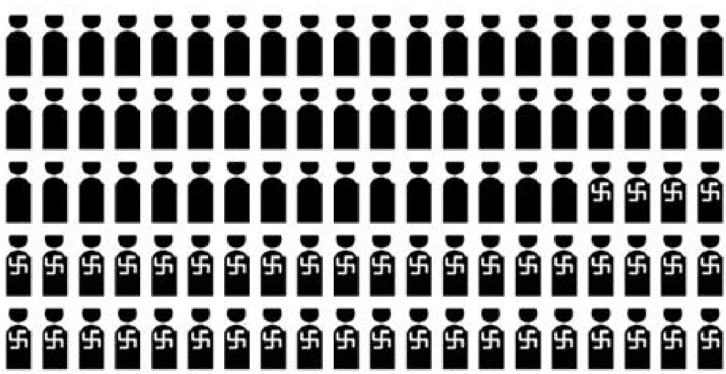
Ar fi ușor să considerăm, privind în urmă sau în lumina tristă a evoluțiilor politice europene recente, că toată acea efervescență s-a limitat la o elită metropolitană din Berlin, fiind probabil respinsă de toți ceilalți. Istoria însă ne învață altceva. La alegerile pentru Reichstag din 1928, SPD, partidul de centru-stânga care se identifica limpede cu noua republică, a înregistrat cel mai bun rezultat de la înființarea sa în anul de glorie 1919, impunându-se ca partidul cel mai puternic. Naziştii — resentimentari, provinciali și plini de dispreţ față de americanism și liberalism — au obţinut un procent ridicol: 2,8%.

Cu toate acestea, peste doi ani, au devenit cel mai mare partid, iar în 1933 au ajuns la putere. Întrebarea este cum a fost posibil ca această proporție:

1928

să se transforme în:

1933

Avansul fără precedent al nazismului

Explicația la îndemână este crahul din 1929, care a înghețat economia Statelor Unite și, prin urmare, liniile vitale de creditare spre Germania. Șomajul a sărit la 1,6 milioane (septembrie 1931), apoi la 6 milioane (ianuarie 1933). Sistemul se destrăma. Dar Hitler a fost în stare să beneficieze atât de mult de situație deoarece, în acel moment, dobândise un profil unic la nivel național.

DNVP-ul a fost cel care l-a creat. Partidul se baza pe nume vechi răsunătoare și pe donatori înstăriți, dar era atât de prusac, că nu ar fi câștigat nici măcar votanții de dreapta din alte regiuni ale Germaniei. Noul lider, magnatul de presă și fost membru în consiliul de administrație al firmei Krupp, Alfred Hugenberg, a hotărât că naziștii erau în realitate o versiune mai mică și mai dură a DNVP-ului, dispunând de o bază de activiști brutali și utili. Da, bandiți, dar bandiții noștri. Ce-ar fi dacă aceste cămăși brune care vorbesc pe șleau, par moderne, dar în fond sunt conservatoare le-ar aduce niște voturi din restul Germaniei, lăsându-i totuşi la putere pe cei care le erau în plan social superiori, membrii purtători de cilindru ai DNVP-ului, conducătorii naturali ai Elbiei de Est? Această iluzie a persistat, făcându-l pe Franz von Papen, ultimul cancelar dinaintea lui Hitler, să-și asigure colegii în ziua de 4 ianuarie 1933 cu celebra afirmație: Ni l-am angajat [pe Hitler]!

Alianța dintre DNVP și naziști din 1928 a fost un cadou oferit lui Hitler, deoarece Hugenberg controla o mare parte a presei și aproape toate jurnalele de știri din cinematografe. Hitler a înțeles puterea imaginii în epoca mass-mediei și și-a asigurat apariții în fiecare jurnal. Bătrânii politicieni purtând cilindru sau îmbrăcați în uniforme imperiale, ignoranți în privința mass-mediei, erau văzuți stând de vorbă și dând din mâini, Hitler însă iubea aparatele de filmat și se prezenta în fața lor ca Omul Nou, cu ochi scăpărători. La vremea când Wall Street-ul se prăbușea în 1929, Hitler devenise o figură de anvergură națională — fiind însă în mod semnificativ identificat cu iuncherii și Sistemul.

Reichstagswahl
Wahlkreis Hessen-Nassau

Nr.	Partei / Kandidaten	Nr.	
1	**Sozialdemokratische Partei Deutschlands** Scheidemann — Wetz — Becker — Schnabrich	1	⊕
2	**Deutschnationale Volkspartei** von Lindeiner-Wildau — Lind — Faßbender — Beidt	2	○
3	**Zentrum** Dr. Dessauer — Dr. Crone-Münzebrock — Schwarz — Roth	3	○
4	**Deutsche Volkspartei** Dr. Kalle — Günther — Dr. Becker — Frau Noether	4	○
5	**Kommunistische Partei** Münzenberg — Lohagen — Lang — Geels	5	○
6	**Deutsche Demokratische Partei** Dr. Reinhold — Schönz — Frau Vogt — Dr. Schuster	6	○
8	**Linke Kommunisten** Urbahns — Füller — Müller — Ebner	8	○
9	**Reichspartei des Deutschen Mittelstandes (Wirtschaftspartei)** Drewitz — Dr. Rhode — Hessemer — John	9	○
10	**National-sozialistische Deutsche Arbeiterpartei (Hitlerbewegung)** Sprenger — Strasser — Weinrich — Wiegand	10	○
11	**Deutsche Bauernpartei** Döring — Lange — Hellwig — Kirschner	11	○
12	**Völkisch-Nationaler Block** Limpach — Bartholomäus — Kreis — Moutoux	12	○
15	**Christlich-nationale Bauern- und Landvolkpartei** Hepp — Mink — Reif-Seck — Hartwig	15	○
16	**Volksrechtpartei (Reichspartei für Volksrecht und Aufwertung)** Dr. Best — Schwettler — Bind — Dr. Witte	16	○
17	**Evangelische Volksgemeinschaft (Evangelische Partei Deutschlands)** Weidner — Seyfried — Greb — Müller	17	○
18	**Deutsch-Soziale Partei (Richard Kunze)** Kunze — Dr. Steinkel — Weber — Rohm	18	○
19	**Unabhängige Sozialdemokratische Partei Deutschlands** Liebknecht — Bauer — Cromm — Honeck	19	○
20	**Volksblock der Inflationsgeschädigten (Allgemeine Volkspartei)** Roll — Gau — Wassermann — Frau Schäfer	20	○
21	**Deutscher Reichsblock der Geschädigten** Schmidel — Lehmann — Wurm — Peer	21	○

O cruce la nr. 10 era un vot pentru Partidul Național-Socialist German al Muncitorilor (Mișcarea lui Hitler).

Când a venit Marea Criză, germanii au căutat un individ charismatic, care fusese pe toate ecranele și avea susținători fanatici, dar care nu fusese în guvern și promitea lucruri simple, pe loc. Era vorba despre om, nu despre partid. Naziștii au fost singurii care, începând cu anul 1928, au menționat numele conducătorului lor în paranteze pe buletinele de vot pentru Reichstag: Hitlerbewegung (Mișcarea lui Hitler).

Dar căror germani li se adresa acest om și mișcarea lui? Răspunsul, ca de atâtea ori, poate fi găsit analizând graniţele religioase și geografice care continuau să împartă națiunea în două.

Cine a votat pentru Hitler?

Să ne imaginăm că ni se prezintă spatele alb al unei fotografii. Această fotografie îl înfățișează pe un german oarecare având vârsta de votare în 1928. Sarcina voastră — ca să obţineţi un premiu mare — este să ghiciți dacă această persoană se va suci și va da votul său naziștilor în 1933.

Spunând nu, aveți o șansă mai mare de 50% să răspundeți corect, deoarece în 1933 naziștii au primit 43,9 % din voturi. Dar, pentru a vă mări șansele, vi se oferă posibilitatea să puneți o singură întrebare la care răspunsul este da sau nu.

Prin urmare, ce veți întreba? Veți încerca să-i aflați vârsta, genul, nivelul de educație, ocupația?

Comparând multe pagini cu tabele și statistici electorale, cel mai mare specialist contemporan în istorie electorală din Germania a ajuns la concluzia că o singură întrebare v-ar fi fost realmente de ajutor. Este o întrebare atât de simplă, încât l-a luat prin surprindere chiar şi pe el.

Unica întrebare care merită pusă

Este limpede că predictorul-cheie al votului nazist în Germania din timpul Republicii de la Weimar este procentul de protestanți din populația locală... Fiefurile lui Hitler s-au aflat în mod limpede în zona rurală luterană; cel mai important factor este aproape întotdeauna structura confesională a electoratului... Factorul confesional se dovedește a fi surprinzător de robust și relativ constant; pare să fi avut o influență semnificativ mai mare asupra rezultatelor electorale din orașele și comunitățile Reichului german decât diferiții indicatori de clasă.

Jürgen W. Falter, *Die Wahlen des Jahres 1932/33 und der Aufstieg totalitärer Parteien*

Iar cea mai mare revistă de știri a Germaniei a rezumat informația în următorul fel:

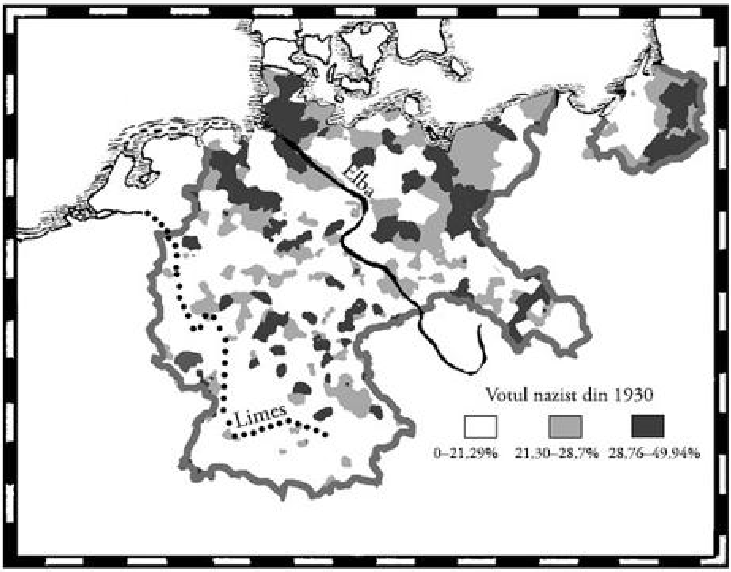
> În iulie 1932, doar 17% dintre votanții naziști proveneau din regiuni predominant catolice.
>
> *Der Spiegel*, 29 ianuarie 2008

Merită să insistăm asupra acestui aspect: dacă încerci să previzionezi că un oarecare votant din 1928 îl va alege pe Hitler și vei întreba dacă acest votant este sărac ori bogat, de la oraș sau de la țară, educat sau nu, bărbat sau femeie și așa mai departe, nu vei ajunge prea departe. Singura întrebare care merită a fi pusă cu adevărat este dacă avem un votant catolic sau protestant.

De aceea este esenţial să punem la îndoială mitul prusac al unificării Germaniei în 1871. Fiindcă protestanții şi catolicii nu erau (şi nu sunt) distribuiți egal pe teritoriul german. În Germania, religia căreia îi aparții nu este o chestiune de preferință personală sau convingere teologică. Este un semn pentru regiunea istorică din care te tragi. Așa încât unicul mod valabil de a urmări avansul nazismului (sau absenţa lui) este studiul hărților.

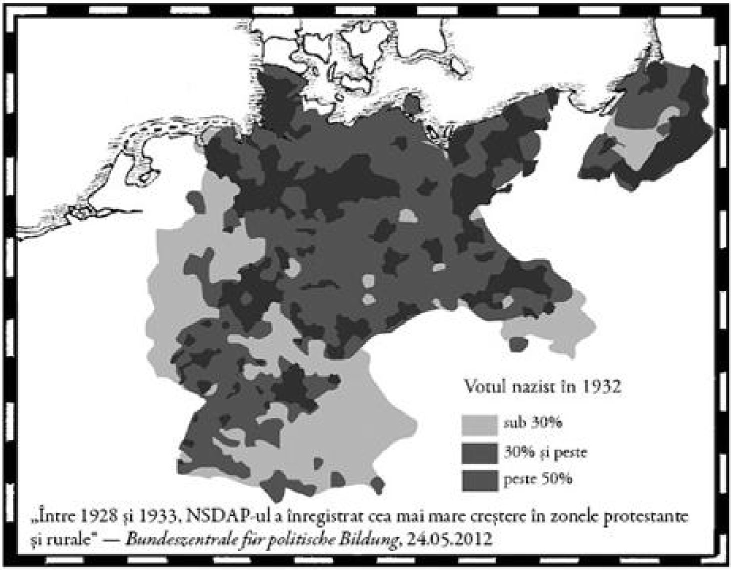
Iată mai jos votul nazist din 1930. Dintr-odată, de la 2,8% săriseră la 18,3% la nivel național, devenind al doilea mare partid și adjudecându-și toată atenția presei. Dar unde exact s-a petrecut această creştere?

Opriți-vă privirea la linia limesului roman din această imagine. În cadrul Imperiului Roman al anului 100 e.n., practic nu există zonă în care naziștii să fi ajuns la 20%, iar în multe locuri n-au atins nici măcar 15% (asta contrazicând ideea că Bavaria ar fi patria nazismului). Priviți apoi până la granița imperiului lui Otto cel Mare din anul 940 e.n. (adică Elba), incluzând ceea ce geografii numesc Mitteldeutschland (Germania Centrală) și veți descoperi locuri unde naziștii au câștigat serios și multe altele unde aproape nu existau. Apoi avem Elbia de Est, cu zone întinse unde alegătorii au votat în proporție de peste 30% pentru naziști. Marele avans nazist la nivel național s-a datorat în mod covârșitor electoratului din Elbia de Est.

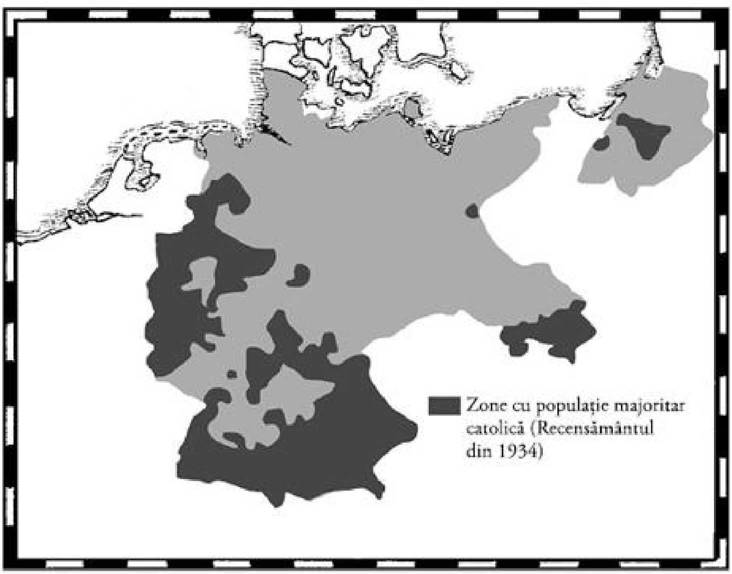

Sursă: *The Electoral Geography of Weimar Germany*, prof. John O'Loughlin, Institutul de Științe ale Comportamentului al Universității din Colorado

Povestea s-a repetat peste doi ani, în iulie 1932, când naziștii au obținut cel mai mare scor electoral pe care l-au înregistrat vreodată în alegeri libere, devenind cel mai mare partid din Reichstag (fără a avea însă o majoritate):

În iulie 1932, aproape toată Elbia de Est a votat în proporție de peste 40% pentru Hitler, iar o bună parte chiar în proporţie de peste 50%. Comparația cu harta populației catolice este elocventă prin claritatea ei, prezentând exact imaginea inversă:

Au urmat în cele din urmă fatalele alegeri din 1933. Hitler se afla deja la putere. Devenise cancelar în 30 ianuarie 1933, după uneltiri și târguieli purtate la moșia din Prusia a președintelui von Hindenburg. Formal, era în coaliție cu DNVP-ul condus de vicecancelarul von Papen, care cu câteva zile înainte promisese că îl va putea controla pe Hitler. În vreme ce bătăușii din Sturmabteilung (de acum erau 50 000 aflați pe statele de plată ale statului) făceau ca orice campanie a stângii sau a liberalilor să devină aproape imposibilă, propaganda nazistă, având în spate toată mașinăria guvernamentală, a câștigat teren major.

Noua mare temă era respectabilitatea lui Hitler. La urma urmei, bătrânul și iubitul războinic al Germaniei, Hindenburg, apelase la el în ceas de cumpănă!

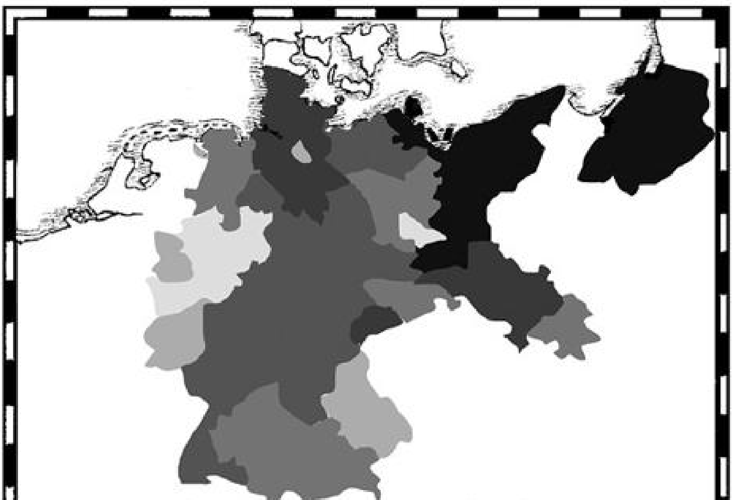

Afișe electorale naziste în 1933. *Stânga*: „Reichul nicicând nu va pieri, cât uniți și credincioși veți fi! (Cuvinte luate de pe soclul unei statui a lui Wilhelm I, ridicate în 1897). *Dreapta*: „Feldmareșalul și caporalul: Luptați alături de noi pentru
pace și egalitate".

La apogeul campaniei, în 27 februarie, un comunist olandez, Marinus

van der Lubbe, a incendiat Reichstagul. Istoricii continuă să dezbată dacă Lubbe a acționat îndrumat de comuniștii olandezi, dacă era un lup singuratic cu un istoric de boală mintală sau un pion într-un complot nazist. Oricum ar fi fost, incendiul a avut loc și l-a propulsat pe Hitler.

Și astfel ajungem la ziua alegerilor din 5 martie 1933: nu a existat un moment mai propice pentru a le servi votanților ideea lui Hitler că naziștii sunt, de fapt, o versiune mai aspră a dreptei tradiționale, obligați să fie duri pentru a-i opri pe comuniști să preia puterea. Până atunci, orice alegere pentru Reichstag fusese urmată de negocieri și constituiri de coaliții, dar 5 martie 1933 se prezenta mai degrabă ca un referendum sau ca o alegere prezidențială, fiindcă de data asta fiecare știa dinainte ce înseamnă votul său. Dacă bifai naziștii sau DNVP-ul, însemna: da, doresc ca Hitler să rămână la putere. Dacă votai pentru oricine altcineva, însemna: nu, doresc ca Hitler să plece. Sosise momentul alegerii.

Votul pentru naziști pe circumscripții electorale, 1933
(culoare mai închisă = număr de voturi mai mare)

În multe zone din interiorul limesului roman trasat în 100 e.n., Hitler nu a reușit nici în acel moment să ajungă la 35%. Media aici a fost mult sub 40%. Cu tot aparatul de stat aflat la dispoziția lui, chiar și cu binecuvântarea lui Hindenburg și cu marea campanie de intimidare după incendiul Reichstagului, plus o campanie croită pentru a-l face să pară un om cât se poate de normal, Hitler nu a reușit să cucerească vestul și sudul Germaniei. Până și în granițele imperiului lui Otto cel Mare de la 940 e.n., nu au fost decât două circumscripții în care a

obținut majoritatea — Hanovra de Est și Chemnitz-Zwickau —, iar ambele se află la extremitatea sa estică, pe malurile vestice ale Elbei.

Fiindcă acest fluviu reprezintă dintotdeauna marea falie din istoria Germaniei. Lucrurile sunt altfel la est de Elba, așa cum a fost mereu de o mie de ani încoace. Hitler a câștigat răsunător în afara Berlinului (care a fost mereu o insulă politică în Elbia de Est). Unicele trei circumscripții din toată Germania în care naziștii au primit peste 55% se află toate aici. Hitler nu a reușit să obțină majoritatea în vest, dar votul est-elbian îl împinge la cota de 43,9% la nivel național.

Are însă în continuare nevoie de DNVP, partidul iuncherilor, care îi aduce 7,9% din voturi. Acestea vin, cum era de așteptat, în mod disproporționat din aceeași Elbie de Est. Dacă aduni voturile naziste și ale DNVP-ului, Elbia de Est (cu excepția Berlinului) a votat în proporție de 60% pentru coaliția lui Hitler. A fost suficientă această anomalie regională ca ea să obțină o majoritate în Reichstag de 51,9%.

Îndată după aceea, Hitler solicită adoptarea Legii de abilitare (Ermächtigungsgesetz). Prin aceasta, în acord cu Constituția de la Weimar, cancelarul are dreptul să guverneze fără parlament în perioadele de criză. Hitler are nevoie de o supermajoritate de 66% pentru a trece legea. În ziua de 23 mai 1933, când membrii opoziției intră în Reichstag, sunt huiduiți de bătăuși naziști în uniformă așezați pe două rânduri printre care sunt obligați să treacă. Curajoși, social-democrații votează nu. După dezbateri chinuite, Partidul de Centru decide că, dacă va vota împotriva celor 51,9%, catolicii germani vor fi din nou considerați trădători ai voinței populare și vor avea de înfruntat un nou Kulturkampf. Hitler obține supermajoritatea, iar în acel moment democrația în Germania ia sfârșit.

Ce a ucis-o cu exactitate? Dacă toată Germania ar fi votat ca Renania, Suabia și Bavaria între 1928 și 1933, Hitler nu ar fi ajuns niciodată cancelar, și cu atât mai puțin dictatorul de mai târziu. Voturile Elbiei de Est l-au împins în față în 1930 și l-au confirmat în 1933. Dacă n-ar fi fost Elbia de Est, n-ar fi existat nici Führerul; la aceasta se rezumă toată ecuația.

Din ziua în care britanicii au cedat Renania Prusiei în 1814, întreaga Germanie a fost încetul cu încetul deformată în spiritul agendei Elbiei de Est. În 1933, învinsă și amputată, dar încă în viață, Elbia de Est a tras în cele din urmă întreaga Germanie după ea în prăpastie.

Începutul precaut al lui Hitler

Inițial, Hitler a fost extrem de atent să pozeze în chip de lider normal — normal, adică, în spiritul tradiției prusace.

Ceea ce Regele a cucerit — Principele a edificat — Feldmareșalul a apărat — Soldatul a salvat și unit.

Marele pericol venea acum dinspre propria lui aripă radicală. Ernst Röhm, vechiul său prieten și conducător al Batalioanelor de Asalt (SA), puternica aripă paramilitară a partidului, dorea o adevărată revoluție nazistă în Germania, care să aibă loc imediat. În special, plănuia să absoarbă armata elitistă și conservatoare, așa cum prevedea punctul 22 al programului nazist original din 1920.

Armata s-a arătat revoltată. Conducătorul ei, ministrul apărării, generalul și iuncherul Werner von Blomberg, era cu totul de partea naziștilor; în februarie 1934, s-a asigurat personal ca puținii ofițeri ai Wehrmachtului de origine evreiască (creștinați toți) să fie demiși. Dar nu putea să accepte ca armata iuncherilor să fie subordonată bătăușilor din Batalioanele de Asalt.

Hitler a discutat și s-a rugat de ambele tabere, dar niciuna n-a vrut să dea înapoi. În final, a primit ordin să rezolve situația direct de la președintele Hindenburg, care avea 87 de ani și o sănătate șubredă, dar dispunea de puterea constituțională să-l demită pe cancelar. În ziua de 9 aprilie 1934, la bordul navei Deutschland, Hitler a căzut la pace cu Blomberg: avea să îmblânzească SA-ul și să extindă considerabil armata, dacă generalii îi promiteau să îl susțină în calitate de conducător al Germaniei după moartea lui Hindenburg. Pentru a-și îndeplini promisiunea, Röhm și aproximativ alți 150 până la 200 de conducători ai Batalioanelor de Asalt au fost asasinați în Noaptea cuțitelor lungi (30 iunie 1934).

Președintele Hindenburg și-a felicitat public cancelarul. Hitler știa că în timpul crizei fusese complet în mâinile generalilor și, prin urmare, s-a grăbit să-și exprime mulțumirile public. A anunțat că armata va fi singura forță putătoare de arme din țară, adăugând chiar că era în ordine dacă unul sau altul dintre soldați nu găsea calea spre noi. Ceea ce însemna că oficial puteai să faci carieră în armată (cum mulți au și făcut) fără să te înscrii în partidul nazist. Era o concesie unică datorită căreia eșaloanele superioare ale armatei germane au putut să se amăgească, imaginându-și că se aflau deasupra jocurilor murdare ale politicii.

Casta ofițerilor iuncheri a fost încântată de această înțelegere. Se vedea că Hitler era exact genul de conducător civil după care tânjiseră mai mult sau mai puțin fățiș încă din 1919. Chiar din ziua în care bătrânul Hindenburg a murit (2 august 1934), Blomberg, fără ca Hitler să-i fi cerut sau ordonat, a introdus o nouă formulă în jurământ: de acum, soldații jurau să dea ascultare necondiționată Conducătorului Reichului și poporului german, Adolf Hitler.

Prusia la pătrat

Între 1871 și 1918, Prusia încercase, fără prea mult succes, să impună întregii Germanii felul ei de a fi printr-o societate militarizată, venerarea statului, adorarea liderului, obediență totală, „de cadavru“ (Cadavergehörsam), și tineri iuncheri cu cicatrici pe față, înarmați, preumblându-se țanțoși în uniformele lor, căutând pricină, aflați practic deasupra legii. După 1934, statul nazist a făcut asta cu mult mai mult succes.

Presupusa nouă elită de rasă a imitat voit aroganța iuncherilor, vorbirea lor tăioasă, de câmp de instrucție, și înclinația de a face uz de violență dacă erai ofensat. Când SS-ul (Schutzstaffel) și-a inaugurat propriile tabere de cadeți, le-a numit Școli de iuncheri SS (SS-Junkerschule). Unul dintre manualele folosite acolo îi învăța pe viitori ofițeri că tacâmurile se țin doar cu degetele, nu cu mâna întreagă. Intervenea acum un soi de radicalism social: așa-numitele certificate de arian au înlocuit arborele genealogic al familiilor aristocrate ca o condiție a ascensiunii. Oricât de vechi ar fi fost titlul tău, dacă aveai evrei în familie, erai pierdut — în vreme ce orice țăran sau orice funcționar cu sânge german și carnet de partid era acum îndemnat să se poarte ca un iuncher de pe vremuri. Funcționari SS care în viața lor nu se apropiaseră de un cal purtau haine care imitau pantalonii de călărie ai vechilor regimente de cavalerie; uniformele lor negre (adesea create și cusute de Hugo Boss) și capul de mort de pe chipiurile lor erau o trimitere directă la Regimentul Imperial de Husari „Cap de Mort“.

Kaizerul Wilhelm (stg.) purtând uniforma Regimentului de Husari „Cap de Mort“; fiul său cel mare, Wilhelm (dr.) împreună cu șeful SS, Heinrich Himmler.

Această nouă aristocrație făcea pur și simplu legea pe măsură ce lucrurile evoluau, încrezătoare că, atâta timp cât avea un comportament radical, lucra pentru a-i ieși în întâmpinare Führerului, cum se spunea. Dar o aristocrație are nevoie de cineva care să o conducă. Toți acei germani pursânge erau acum, chipurile, membrii egali ai Comunității Poporului. Firește că existau și trădători ai poporului — liberali și cei de stânga —, dar odată ce aceștia au fost trimiși la închisoare, exilați ori reduși la tăcere, naziștii au simțit nevoia să caute ori să inventeze nongermani în Germania. Dacă n-ar fi existat urgisiții evrei, Rasa Superioară nu ar fi avut, până în 1939, față de cine să se simtă superioară. Antisemitismul, care fusese transformat într-o mișcare politică de radicalii prusaci și căpătase respectabilitate mulțumită conservatorilor prusaci, a devenit liantul statului nazist pe timp de pace.

Hitler, fără opoziție

Numai lipsa de coloană vertebrală a celorlalte puteri i-a permis acestui regim nociv să supraviețuiască și să crească. După 1919, America era în mod clar cea mai puternică națiune de pe Pământ. Dacă ea și-ar fi asumat un rol activ în lume, niciunui conducător german nu i-ar fi trecut prin cap că s-ar putea revizui cu forța rezultatele Primului Război Mondial. Dar Statele Unite s-au ținut deoparte, optând pentru izolaționism. Rusia traumatizată de Revoluție și foamete era acum sub Marea Teroare instaurată de Stalin. Stalin era speriat să nu provoace un atac din partea germanilor, despre care știa că va veni într-o bună zi. Marea Britanie, pur și simplu epuizată, nu putea să creadă că cineva în Germania și-ar fi putut dori cu adevărat un nou război; până în 1938, conducătorii ei s-au complăcut prostește în ideea că, dacă tratau Germania corect — așadar, cu generozitate —, Hitler avea să fie satisfăcut. Franța era chiar și mai marcată de război și atât de măcinată de conflictul politic intern între dreapta și stânga, încât mulți francezi ajunseseră să se teamă mai puțin de armata germană decât de propriii lor comuniști.

Această nonopoziție i-a asigurat lui Hitler triumf după triumf, când, de fapt, o opoziție reală l-ar fi terminat în scurtă vreme.

1936: Remilitarizarea Renaniei și Olimpiada de la Berlin

Potrivit Tratatului de la Versailles din 1919, Germania nu avea voie să aibă baze militare în Renania. Hitler însă a hotărât în 1936 să o remilitarizeze, trimițând 19 batalioane de infanterie și avioane. A admis tot atunci că armata germană era încă total nepregătită pentru o confruntare. Cea mai mică opoziție militară franco-britanică l-a fi oprit. Dar Marea Britanie și Franța nu au făcut nimic, iar popularitatea lui Hitler în Germania a atins noi culmi. Cu ocazia Olimpiadei din 1936 de la Berlin, a ordonat încetarea violențelor împotriva evreilor, așa încât statul nazist să poată fi prezentat lumii într-o lumină favorabilă. Acesta a fost momentul maxim de acceptare a regimului pe plan internațional.

Besucht die
11. OLYMPISCHEN
SPIELE 1936
BERLIN
TRINK
Coca-Cola
Stets
eiskalt

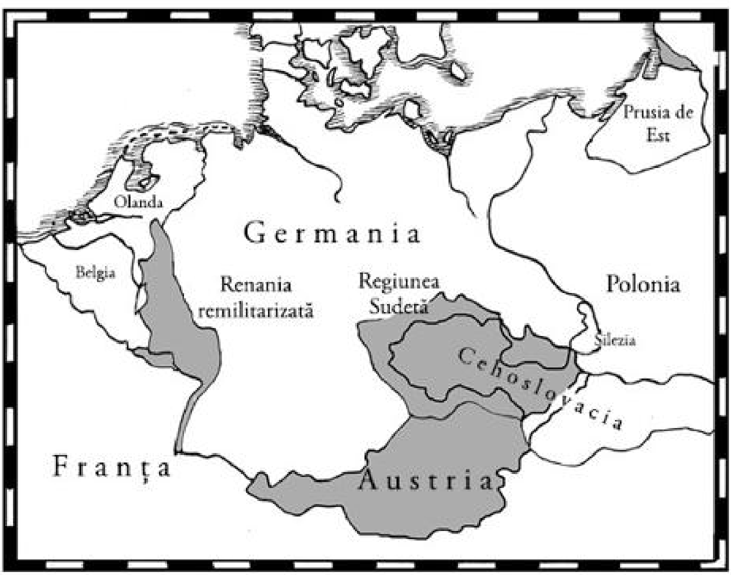
În 1936, statul nazist era considerat a fi un partener acceptabil.

1938: Anschlussul (Anexarea) Austriei

În 1919, Aliații victorioși declaraseră că națiuni precum polonezii și cehii aveau dreptul să existe ca popoare unitare. Mai târziu, Hitler a ripostat: dar germanii de ce nu? Nu a existat niciun fel de opoziție internațională atunci când armata germană a intrat în Austria. În Viena, Hitler a fost primit cu entuziasm. Popularitatea sa a crescut și mai mult.

1938: Acordul de la München

Minoritățile germane din Boemia (care până în 1919 aparținuse Imperiului Habsburgic) doriseră de la bun început să părăsească noua Cehoslovacie pentru a se uni cu Germania. Prin urmare, Hitler a cerut unirea Regiunii Sudete (Sudetenland) cu Patria. Cehii au fost gata de ripostă. Au împânzit munții de la granița cu Germania cu cele mai bune forturi, tancuri şi tunuri antitanc din lume. Mulți generali germani credeau că Germania nu avea nicio șansă dacă Franța și Marea Britanie le ofereau sprijin cehilor. Unii dintre ei erau dispuși să-l ucidă mai degrabă pe Hitler decât să sufere o nouă înfrângere și i-au informat chiar pe englezi de acest lucru. Dar Marea Britanie era prea speriată de, chipurile, invincibila aviație germană. La faimoasa Conferință de la München (30 septembrie 1938), prim-ministrul britanic Neville Chamberlain a vândut Cehoslovacia pentru a salva pacea: aceasta a fost nevoită să renunțe la Regiunea Sudetă fără luptă. Președintele Roosevelt i-a trimis o telegramă lui Chamberlain: Ești bun.

Expansiunea Germaniei între 1935 şi 1939

Hitler realizase unificarea completă a tuturor germanilor fără luptă. Era extrem de popular printre oamenii de rând și tinerii ofițeri de

armată. Generalii au renunțat la complotul lor.

Adevăratul Hitler iese la rampă

După München, Hitler s-a simțit în sfârșit liber să facă tot ce dorea. Nu mai era nevoit să pozeze în conservator. Ceea ce dorea el cu adevărat a devenit limpede în noaptea dinaintea zilei de naștere a lui Luther, 10 noiembrie 1938. Pogromul din Noaptea de cristal le-a dat frâu liber bătăușilor naziști să distrugă și să ardă sinagogi și proprietăți ale evreilor de pe tot cuprinsul Germaniei. Ministrul nazist al propagandei, Josef Goebbels, a anunțat triumful viziunii radicale.

Discursul ținut de Hitler în fața Reichstagului pe data de 30 ianuarie 1939 mustește de această viziune radicală. Prin el se anunța anihilarea (Vernichtung) rasei evreieşti în Europa. Dar Hitler promitea aceeași soartă oricărui preot care i se opunea. Cât despre iuncherii care îl ajutaseră să ajungă la putere, le-a adus la cunoştinţă că naziştii vor suprima eforturile claselor sociale muribunde de a se diferenția de ceilalți.

Oricine putea înțelege de acum că nazismul nu avea nimic în comun cu conservatorismul tradițional. Se aduce de obicei argumentul că statul nazist s-a radicalizat prin însăşi natura războiului (această idee îi reunește pe apologeții nazismului cu pacifiștii care cred că niciun război nu este drept). Dar adevărul este cu totul altul: Hitler știa prea bine — a declarat acest lucru de mai multe ori — că va fi capabil să întreprindă lucruri radicale doar în condiții de război, când orice opoziție putea fi redusă imediat la tăcere.

În martie 1939, a renunțat cu totul la a mai păstra aparențele, invadând ce mai rămăsese din Cehoslovacia, înainte de a adăuga o bucată din semigermana Lituanie la Prusia de Est. A urmat acordul care a uluit o lume întreagă: pactul germano-sovietic de a împărți Polonia. Părea imposibil ca Hitler și Stalin să colaboreze. În realitate însă aceasta fusese regula pe tot parcursul secolului al XIX-lea pentru Prusia, iar apoi Prusia-Germania: găsirea unui teren comun cu Rusia numai din dorința comună de a menține Polonia desființată. Cu puțin timp în urmă, se încheiaseră acorduri militare secrete între von Seeckt și bolșevici. Rupând Polonia pentru a mitui Rusia, Hitler acționa ca orice conducător prusac de la Friedrich cel Mare încoace.

Având Rusia de partea sa, nimic nu mai stătea în calea războiului. Iar aceasta însemna că Hitler putea în sfârșit să fie cu adevărat radical. La 1 septembrie 1939, a dat două ordine. Primul era de a ataca Polonia;

al doilea a fost de a da undă verde implementării programului secret de purificare a rasei germane. Nu există niciun dubiu că Hitler personal a ordonat acest program. L-a considerat într-atât de important și știa că era într-atât de radical, încât a făcut un lucru care nu-i stătea în obicei: a semnat chiar el ordinul prin care îi împuternicea pe ucigași.

Holocaustul

E tentant să tipărești pe o pagină întreagă un dreptunghi negru, iar apoi să te așezi într-o frumoasă grădină englezească, încercând să dai uitării ce s-a întâmplat la capătul liniilor ferate, dincolo de pădurile de mesteceni din Mitteleuropa. Acolo s-a petrecut ceva mult prea îngrozitor pentru a fi dezbătut sau explicat în mod rațional. Dar nici nu putem să lăsăm lucrurile așa cum sunt.

> **Moartea în camerele de gazare**
>
> La început, unele dintre victime păreau să creadă că era vorba doar de un duș pe care urmau să-l facă. Alții începeau în ultimul moment să opună rezistență și să țipe... După un timp, executanți cu măști de gaze deschideau ușile. Priveliști terifiante li se înfățișau privirilor... executanții care lucrau la crematoriu, uneori numiți incineratori, răspundeau și de aducerea cadavrelor la cuptoare... pacienților cu dinți de aur, care fuseseră identificați cu o cruce în dreptul numelui lor, li se extrăgeau dinții care erau predați administrației, pentru a fi topiți și transformați în cel mai fin aur.
>
> *Landeszentrale für politische Bildung Baden-Württemberg*, 2000

Oamenii descriși mai sus nu sunt evrei la Auschwitz, ci germani cu dizabilităţi uciși în Germania de la sfârșitul anului 1939 și până în august 1941 în cadrul așa-numitei T4 Aktion.

În această perioadă, deşi evreii erau masacraţi cu puşca și baioneta în Polonia, iar din iunie 1941, în Rusia ocupată, evreii din Germania încă nu erau uciși în mod sistematic şi nici nu fuseseră construite încă facilitățile speciale pentru a-i ucide. Trăsăturile unice ale Holocaustului au fost dezvoltate în această primă acțiune de epurare a așa-numitelor „vieți fără valoare“ (lebensunwertes Leben).

Această prefigurare a Auschwitzului a fost întreruptă de ultimul vestigiu al civilizației vestice din Germania, Biserica Catolică. Himmler se plânsese că în Germania asasinatele nu pot fi ținute suficient de secrete. După cum arăta și șeful SS-ului în iunie 1939, se

poate afirma cu certitudine că partea luterană a populației înțelege mai bine lupta și misiunea SS-ului decât partea catolică. Mai exista încă o limită peste care Biserica Catolică nu voia și nu putea să treacă.

În 3 august 1941, episcopul von Galen din Münster a condamnat atât de deschis și vehement T4 Aktion, încât predica sa a fost apoi tipărită și răspândită ca material de propagandă în orașele germane de avioanele Forțelor Aeriene Britanice.

> Există obligații de conștiință sacre de care nimeni nu are puterea să ne elibereze și pe care trebuie să le îndeplinim oricât ne-ar costa, chiar dacă ne-ar costa viața. Niciodată, în nicio circumstanță în afară de război și din nevoia de a se apăra, omul nu are voie să ucidă un nevinovat... Există bănuiala care se învecinează cu certitudinea că aceste morți neașteptate și numeroase ale unor bolnavi mintal sunt provocate cu intenție, dând curs acelei învățături care susține că așa-zisa „viață fără valoare" poate fi anihilată, mai exact, că oameni nevinovați pot fi uciși, dacă se consideră că viața lor nu mai are valoare pentru popor și stat.
>
> Episcopul Clemens August von Galen

A fost un act de curaj cu totul ieșit din comun. Von Galen a fost ținut în arest la domiciliu până la sfârșitul războiului, dar a supraviețuit — spre deosebire de trei dintre preoții lui, care au fost decapitați — deoarece, chiar și atunci, naziștii au fost nevoiți să se întrebe dacă era cuminte să ucidă una dintre figurile populare ale Bisericii Catolice din cea mai puțin nazificată regiune a Germaniei.

> „Dacă se va lua vreo măsură împotriva episcopului, se pare că ar fi spus chiar Goebbels, pe populația Münsterului și, cu această ocazie, a întregii Westfalii, nu se mai poate conta pentru tot restul războiului." Hitler a fost de acord că a nu acționa era cea mai bună cale, dar a jurat că după război Galen va plăti cu capul.
>
> Nicholas Stargardt, *The German War*

Bravura lui Galen și faptul că naziștii au realizat care sunt

sentimentele populare din regiunile catolice au determinat revocarea, în august 1941, a ordinului de ucidere programată a persoanelor cu dizabilităţi.

În acel moment însă, 70 000 de copii, femei și bărbați germani fuseseră deja uciși, mulți dintre ei gazați la comun, apoi incinerați în locuri construite special în acest scop. Totul era de acum pregătit pentru evrei. Dar T4 Aktion a demonstrat naziștilor că nici măcar pe timp de război nu se puteau apuca să ucidă pur și simplu oameni în Germania.

Casa Întunericului: vila unde a avut loc Conferința de la Wannsee și unde s-a decis asupra *Soluției Finale*. Părăsești locul transformat în muzeu cu sentimentul de ușurare al celui care s-a trezit dintr-un vis urât. Apoi însă îți amintești că totul a fost adevărat.

SS-ul avea nevoie de un loc unde nu existau preoți turbulenți care să intervină, unde activitatea lor criminală avea să rămână cu adevărat secretă, unde civilizația europeană încetase să mai existe. La sfârșitul

anului 1941, având în mână Polonia și teritorii mari din vestul Rusiei, găsiseră și locul. Când, în ziua de 20 ianuarie 1942, fruntașii naziști s-au întâlnit pentru a-și coordona strategia cu privire la eradicarea evreilor europeni (așa-numita Endlösung sau Soluție Finală) în cadrul Conferinței de la Wannsee, numărul doi din SS, Reinhard Heydrich, a vorbit clar despre noile noastre posibilități din Est. În acea regiune cucerită și distrusă, voia el să spună, nimeni nu va mai obiecta.

Heydrich putea fi încrezător, deoarece acolo, la sfârșitul anului 1941, cu sprijinul deplin al armatei, avuseseră deja loc masacre abominabile împotriva evreilor. Următorul ordin nu a fost emis de SS, ci de un feldmareșal prusac aristocrat ce se adresa oamenilor aflați sub comanda lui.

> În teatrul de luptă din Răsărit... soldatul trebuie să înțeleagă pe deplin necesitatea pedepsei severe, dar corecte ce trebuie administrată speciei subumane a evreimii... Doar în acest fel putem rămâne credincioși adevăratei noastre misiuni istorice *de a elibera poporul german o dată pentru totdeauna* de amenințarea iudeo-asiatică.
>
> Feldmareșalul Walter von Reichenau,
> Ordin general către Armata a VI–a, 10 octombrie 1941

Regiunea fusese luată, după cum am văzut, cu multe decenii în urmă în vizor de către militariștii prusaci drept viitoare colonie. A fost însă nevoie de nazismul radical pentru ca profeția să se îndeplinească. Mai întâi susții că Răsăritul este un loc fără stat și fără cultură (uitând în mod convenabil că Prusia se născuse și crescuse sub tronul Poloniei și că doar Rusia o salvase de la dispariție de mâna lui Napoleon în 1807). Apoi îl faci să devină așa, demolând sistematic instituțiile sale, ucigând orice potențial conducător local și guvernând cu forța în modul cel mai arbitrar și brutal posibil. În acest fel ai creat o nonordine colonială hidoasă în care doar cele mai rele elemente ale populației locale au putut să se ridice. În acel moment, condițiile erau pregătite pentru ca radicalismul nazist să se poată desfășura cu adevărat:

> Doar cucerirea Răsăritului i-a oferit lui Hitler oportunitatea să creeze o societate cu adevărat anarhică în care exproprierea, crima și exterminarea puteau fi practicate fără îngrădiri... Amploarea asasinatelor în masă naziste în alte țări a depins de gradul în care statul și instituțiile sale reușiseră să supraviețuiască. Astfel, mulți evrei au scăpat de la moarte în Belgia și Danemarca, unde instituțiile statului sub conducerea monarhiei rămăseseră în mare neatinse... În mod similar, în pofida antisemitismului guvernului de la Vichy, cei mai mulți evrei francezi au reușit să supraviețuiască războiului.
>
> Richard J. Evans, recenzie la *Black Earth* de Timothy Snyder, *The Guardian*, 10 septembrie 2015

În lumea apocaliptică pe care naziștii o creaseră dincolo de Prusia de Est, nu existau îngrădiri. Iar T4 Aktion a fost exportată ca atare din Germania după ce trecuse toate testele: aceiași oameni implicați, aceleași tehnici de ucidere, aceleași eufemisme birocratice, aceeași secretoșenie, chiar și aceeași schemă de a face bani. La Auschwitz, Treblinka, Majdanek și Sobibor, evreii, la fel ca germanii cu dizabilităţi, doar că în număr infinit mai mare, erau tratați ca o antimaterie darwiniană ce trebuia anihilată în numele Progresului.

Holocaustul este expresia pură a acelui modernism întunecat care considera oamenii drept o masă, iar Progresul drept unicul criteriu valoric, și ale cărui practici au urmărit abolirea tuturor barierelor înălțate cu grijă de civilizația occidentală pentru a restrânge și a marginaliza brutalitatea individuală. Holocaustul nu avea nevoie de acuze inventate și nu accepta niciun fel de temperare. Evreii Europei erau tratați ca nişte paraziţi pentru că — printr-o filiație care duce direct la acei antisemiți prusaci de stil nou ai anului 1879 — erau, chipurile, dușmanii naturali ai „germanității“. În pofida crimelor lui Stalin și Mao, Holocaustul nu are egal.

Memorialul Holocaustului de lângă Poarta Brandenburg din Berlin

De ce au pierdut naziștii războiul

În iunie 1940, Hitler nu mai avea dușman care să-l conteste în Europa sau în Germania. Stalin era aliatul său, iar Marea Britanie părea că va ceda cât de curând. Dar, și dacă Marea Britanie n-ar fi căzut la înțelegere, avea prea puține capacități ofensive. Hitler ar fi putut, așadar, să-și consolideze supremația în Europa fără vreo interferență serioasă. Dar a ales să atace Rusia.

A enumerat motive serioase pentru aceasta: că astfel îi răpea Marii Britanii ultima speranță; că avea să-i aducă mari câmpuri de petrol; că Rusia ar fi atacat ea dacă nu o făcea el. Cel mai probabil însă a procedat astfel pentru că era sincer încredințat că avea să repete marșul de neoprit al lui Ludendorff din 1918 asupra Estului și că de data aceasta nu mai era și un Front de Vest care să-i strice planurile. În mintea lui Hitler, la fel ca în cea a comandanților prusaci de la 1914–1918, întregul război era, de fapt, un mod de a rezolva o dată pentru totdeauna problemele din Est. Puțini generali germani (dintre care aproape toți luptaseră ca tineri ofițeri în Primul Război și/sau în Freikorps) se îndoiau de victorie. Atacul asupra Rusiei poate fi considerat o decizie sută la sută prusacă.

Rezultatul a fost că, spre sfârșitul anului 1941, Wehrmachtul era blocat într-un război fatal de uzură cu Armata Roșie numeric imbatabilă, în vreme ce Afrikakorps se înfrunta cu un Imperiu Britanic neînfrânt în Egipt. Și cu toate acestea, în 11 decembrie 1941, Hitler a declarat război și Americii. Acest mod de a lua decizii ne pare familiar:

De la sfârșitul anului 1941, au apărut câțiva ofițeri, conduși de

Henning von Tresckow, care au plănuit să-l doboare pe Hitler. Tresckow a fost foarte aproape în martie 1943, când o bombă pe care o pusese în avionul lui Hitler nu a explodat. A complota împotriva unui Hitler aflat la apogeul puterii era un lucru cu adevărat eroic.

Curând însă, a te opune lui Hitler părea a deveni un lucru de bun-simț. Înfrângerea zdrobitoare de la Stalingrad (ianuarie 1943) a însemnat și că Hitler avea mare nevoie de o victorie importantă; disprețul său față de democrațiile anglo-saxone l-a determinat să creadă că putea să obțină o astfel de victorie împotriva britanicilor și a încă neîncercatei armate a Statelor Unite în nordul Africii. Ignorând sfaturile celui mai bun general al său, Rommel, a trimis trupe de prim rang în Tunisia; înfrângerea care a urmat (mai 1943) a fost din punctul de vedere al armatei germane aproape la fel de rea ca și cea de la Stalingrad.******** Când colosala bătălie cu tancuri de la Kursk (iulie 1943) a fost câștigată de ruși, situația devenise clară pentru oricine avea ochi să vadă. Opoziția secretă față de Hitler a luat rapid amploare, condusă de charismaticul Klaus von Stauffenberg.

Printre complotiști erau mulți a căror bravură și moralitate erau mai presus de orice dubiu, dar încetineala cu care au acționat îi expune reproșului că poate nu ar fi luat nicio măsură dacă Hitler ar fi continuat să fie victorios. Mulți doreau pacea în Vest pentru a continua lupta în Est. Chiar și cei care erau cu adevărat idealiști, precum Stauffenberg, nu reușeau să înțeleagă cât de complet înfrântă era deja Germania și cât de greu le va fi celorlalte națiuni să vadă diferența între un iuncher bun și un nazist.******** Organizarea lor era atât de slabă, încât viitorul cancelar Konrad Adenauer a refuzat să li se alăture, întrebând: Ați văzut vreodată un general cu o față inteligentă?

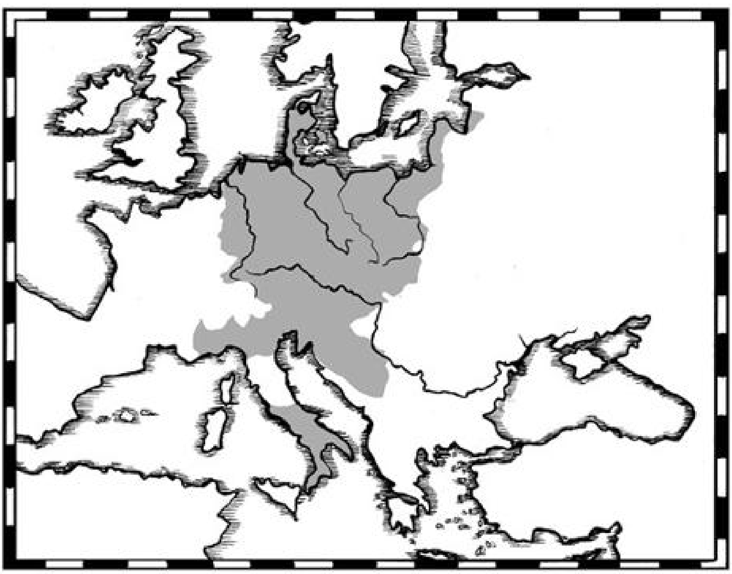
În 20 iulie 1944, în cartierul general al lui Hitler din Prusia de Est, Bârlogul Lupului (Wolfsschanze), Stauffenberg și-a amorsat bomba în ultima clipă, în condiții de stres incredibil, lăsând-o într-o servietă chiar lângă Hitler și ieșind apoi din sala de ședințe sub un pretext oarecare. În timp ce părăsea locul, a auzit bomba explodând și a fost sigur că dictatorul murise.

Dar, chiar și așa, complotiștii păreau a nu avea încredere în propria lor legitimitate. În loc să spună lumii ce făcuseră și de ce, au anunțat în mod bizar că preluau puterea fiindcă Hitler fusese ucis de trădătorii din SS.

În realitate, Hitler a supraviețuit: bomba nu a avut decât jumătate din puterea planificată, iar Hitler a fost protejat de o masă mare și grea de

stejar. Cum complotiștii au omis să taie ori să controleze comunicațiile dintre Wolfsschanze și Berlin, Hitler a putut să ia imediat legătura cu maiorul Otto-Ernst Remer, care a ordonat pe loc arestarea complotiștilor. În mod inexplicabil, Stauffenberg și camarazii lui nu au fost capabili să riposteze prin luptă, deși erau cu toții înarmați, chiar și atunci când și-au dat seama că erau pierduți. Această rebeliune a unor soldați aristocrați a fost înăbușită fără prea multe focuri de armă, care le-ar fi arătat berlinezilor obișnuiți că se întâmpla ceva măreț.

Hitler s-a răzbunat teribil pe toți cei care aveau o legătură cu complotiștii. Auschwitzul a continuat să existe. Armatele germane au fost nimicite în Normandia și Rusia. Orașele germane au fost bombardate nestingherit de avioanele americane şi britanice. Dar industria de război a atins cotele cele mai înalte abia în august 1944: Hitler continua să aibă resurse și continua să controleze regiuni întinse.

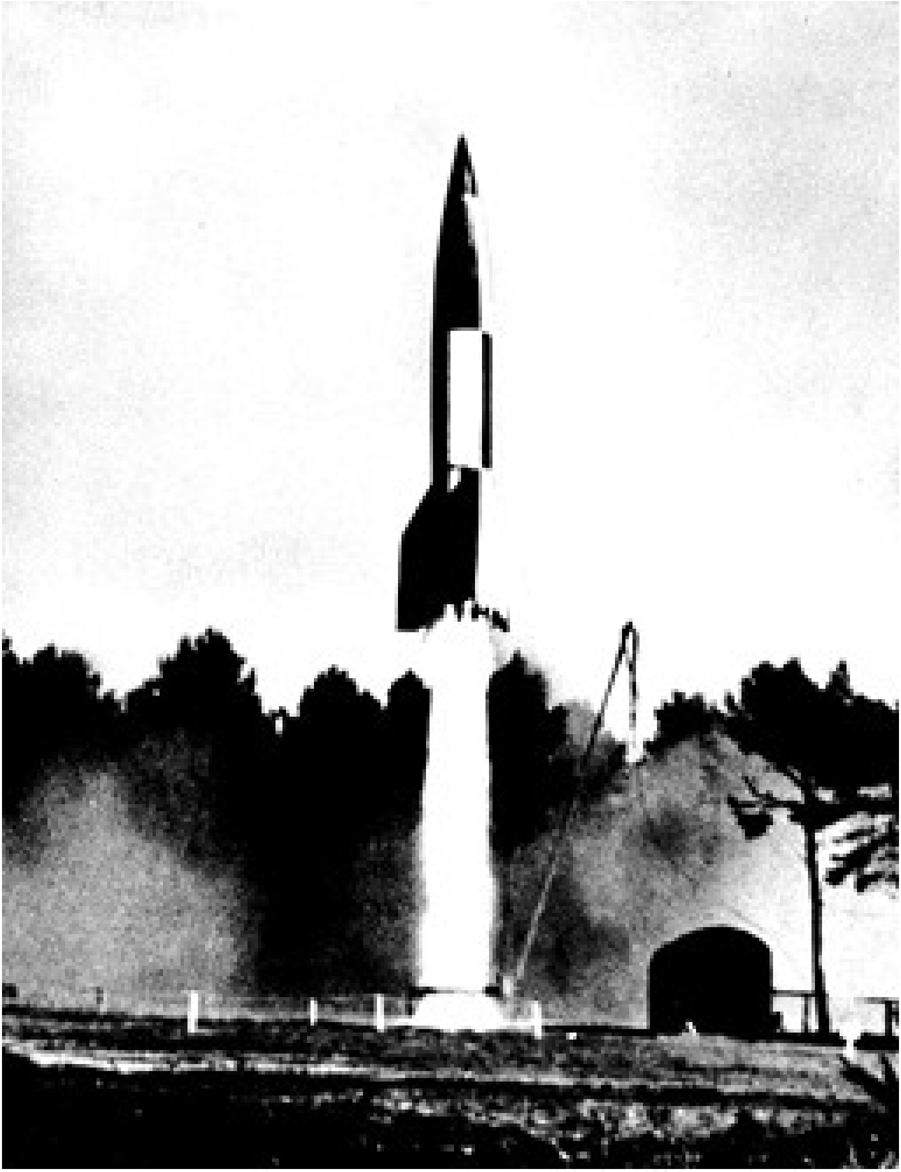

Teritorii aflate încă în mâinile germanilor la sfârșitul anului 1944.

Ar fi putut să-și arunce toate forțele împotriva rușilor, pentru a încerca să salveze Germania de o invazie a slavilor considerați inferiori. El însă a continuat să creadă, împotriva oricăror evidențe, dar în conformitate cu tradiția prusacă, că anglo-saxonii, fiind decadenți și

democrați, aveau să se năruiască dacă erau loviți destul de puternic. Așa că, în loc să stabilească adevăratele priorități ale forțelor sale aeriene, Hitler a cerut să se depună toate eforturile și să se arunce asupra Londrei acele capodopere de tehnică militară care erau „bombele zburătoare“ V-1 și V-2, primele rachete militare cu rază lungă de acțiune din lume, arme mult mai avansate decât tot ce aveau Aliații.

Făcând însă un calcul brutal, au fost incredibil de ineficiente în comparație cu costul lor: cele 9 000 de rachete V-1 și 1 100 de rachete V-2 trimise împotriva Marii Britanii, dotate cu tehnologie de vârf nonreutilizabilă, au ucis în medie fiecare dintre ele mai puțin de o persoană.

Lansarea unei V-2, prima rachetă balistică a lumii.

Între timp însă, ultima forță de luptă cu adevărat eficientă a lui Hitler — peste 400 000 de oameni, cu peste o mie de tancuri, susținuți din aer de tot ce mai avea Luftwaffe — s-a înfruntat cu armata Statelor Unite în Ofensiva din Ardeni (decembrie–ianuarie 1944–45), pe granița franco-germană. Americanii, surprinși și depășiți numeric, au fost nevoiți să cedeze teren, dar au rezistat în orașe semnificative precum Bastogne, până când au sosit întăririle și o masivă forță aeriană, care i-au oprit, iar apoi i-au împins înapoi pe germani.

După ce această încercare a eșuat, nu mai era chip ca rușii să fie opriți. Au venit peste șesurile Europei de Nord și au pătruns în Germania mânați de dorința de răzbunare. Hitler a interzis orice planuri de evacuare a populației, condamnând femeile din Elbia de Est și Berlin să fie supuse celui mai mare fenomen de viol în masă din istorie (Anthony Beevor), care a determinat suicidul a zeci de mii de victime.

Forțele rusești și americane s-au întâlnit — unde oare ar fi putut să se întâlnească Vestul cu Estul? — pe Elba. Hitler s-a sinucis în 30 aprilie. Războiul în Europa s-a încheiat în 8 mai 1945.

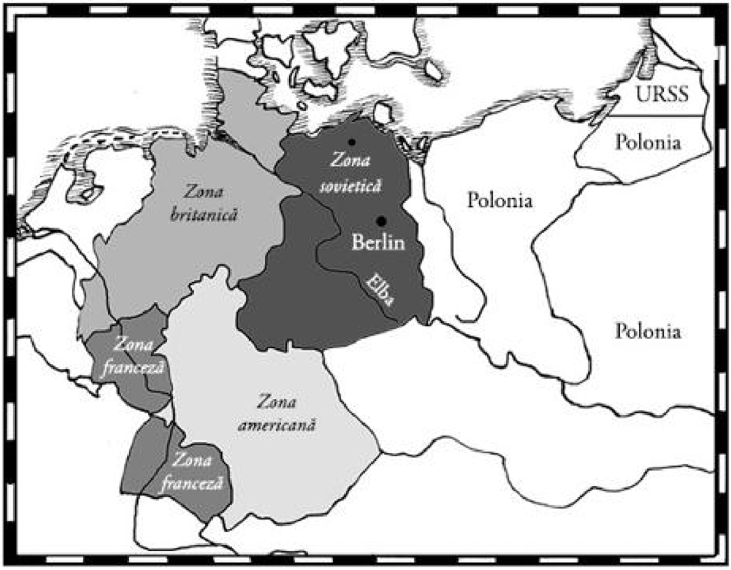
Vechile granițe restaurate

Cum armatele germane rezistaseră cu înverșunare până la sfârșit, Aliații s-au așteptat la tulburări din partea unei mișcări de rezistență postbelice. În schimb, s-au trezit într-o țară în care întregul sistem părea să se fi prăbușit peste noapte. Unul dintre marii scriitori ai Germaniei de azi își amintește:

> Feigtmaier, șeful local nazist, un om temut și salutat cu adânc respect în urmă cu două zile, stătea acum în uniforma lui brună și mătura străzile, sărind înapoi pe trotuar, împroșcat cu noroi, atunci când pe lângă el, aproape atingându-l, treceau în goană jeepurile... Bărbații erau obligați să-și scoată șepcile și să-și ridice pălăriile în fața soldaților englezi — învingătorii... Bărbați care până de curând dăduseră ordine cu voci tunătoare și fuseseră salutați pe un ton milităros, dintr-odată șopteau, spunând că ei nu știuseră nimic din ce se întâmpla.
>
> Uwe Timm, *Am Beispiel meines Bruders*

Acest moment a intrat în istoria germană sub numele de Ora Zero (die Stunde Null), ora în care totul s-a oprit și a trebuit să fie pornit din nou, de la zero.

Învingătorii au dat Prusia de Vest Poloniei, au împărțit Prusia de Est între Polonia și Rusia, au redat Alsacia-Lorena Franței și au împărțit restul Germaniei în zone de ocupație militară prestabilite.

Împărțirea Germaniei

Germania de la est de Oder era pe veci pierdută, dar nimeni nu intenționa ca restul să rămână divizat pe veci. La Potsdam (iulie–august 1945), Aliații și-au făcut cunoscut obiectivul de a dezindustrializa Germania parțial, de a o de-nazifica total, apoi de a face pregătiri pentru reconstruirea vieții politice germane pe baze democratice și pentru o colaborare pașnică în plan internațional a Germaniei. În acest scop, vor fi permise și încurajate toate partidele politice democratice cu drept de adunare și de dezbatere publică din toată Germania.

Curând însă avea să se vadă clar că rușii erau hotărâți să facă lucrurile în felul lor. Încă din ziua în care Hitler s-a sinucis, Stalin a trimis cu avionul de la Moscova o administrație de comuniști germani, gata pregătită și supusă Moscovei. În acel moment, nu se gândea la o Germanie divizată, ci la una unită, care să rămână veșnic săracă și slabă. Așa că a încercat să grăbească ritmul în care fabricile și uzinele, precum și materia primă erau confiscate ca despăgubiri de război și a cerut să participe la guvernarea zonei britanice, unde era concentrată cea mai mare parte a industriei germane.

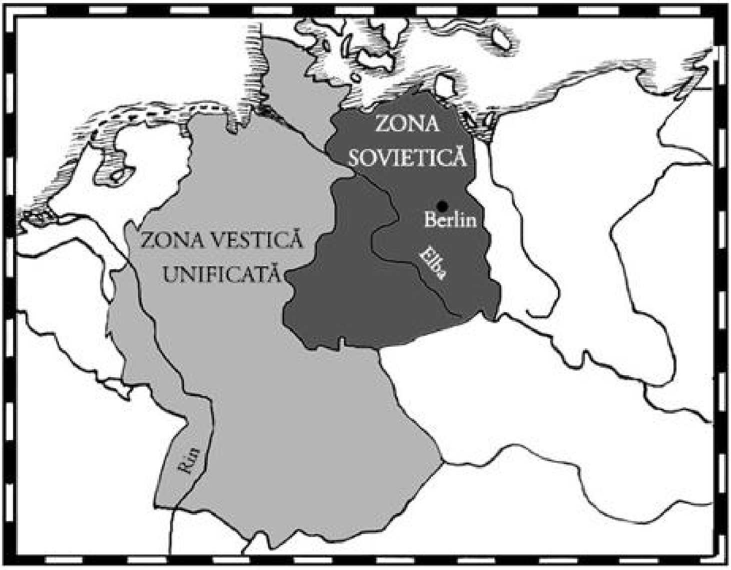
Britanicii în schimb erau disperați să pună Germania din nou pe picioare, fiindcă pur și simplu nu își puteau permite să hrănească atât regiunea Rin-Ruhr, cât și propriul popor. În 1946, Marea Britanie a fost nevoită să raționalizeze pâinea acasă, lucru care nu se întâmplase

nici măcar pe vreme de război. Falită și disperată, a propus — sau, mai bine zis, a implorat — să se facă o uniune cu zona americană. Americanii erau și ei convinși că Germania trebuia pusă din nou pe picioare. Planul lui Stalin de-a o ține în sărăcie era, credeau ei, doar preludiul unei preluări a puterii de către comuniști. Iar cea mai bună pavăză împotriva acestui lucru era prosperitatea capitalistă. Spre deosebire de 1919, de data aceasta, Statele Unite au acționat.

> Ne-am închipuit că ne putem ține departe de războaiele Europei și ne-am pierdut interesul pentru afacerile europene. Ceea ce nu ne-a scutit de a fi nevoiți să intrăm și într-un al Doilea Război Mondial. Nu vom face din nou aceeași greșeală... Statele Unite au anunțat oficial că intenționează să unifice economia din zona sa cu oricare alta sau cu toate cele doritoare să participe la această unificare. Până acum, doar guvernul britanic a fost de acord să participe. Apreciem din toată inima cooperarea cu ei.
>
> Secretarul de stat american James Byrnes,
> Stuttgart, 6 septembrie 1946

Pe măsură ce foștii aliați se aliniau în tabere rivale, anglo-americană și rusă, lucrurile s-au desfăşurat de la sine, în mod neplanificat. Churchill a ținut în 1946 faimosul său discurs în care a vorbit despre Cortina de Fier, iar Doctrina Truman (12 martie 1947) afirma că politica Statelor Unite trebuie să fie aceea de a sprijini popoarele libere care rezistă încercărilor de subjugare de către minorități armate sau prin presiuni externe. În iunie 1947, zona britanică și cea americană se unesc în mod oficial la Frankfurt — vechea alternativă la Berlin —, creând bizona. În aceeași lună, este anunțat Planul Marshall de reconstrucție a Europei: acesta prevedea împrumuturi americane masive pentru repornirea economiilor europene (iar în acest fel, a capacității Europei de a cumpăra produse americane). Rușii l-au respins pe loc; francezii l-au acceptat și s-au alăturat bizonei SUA–Marea Britanie, transformând-o într-o trizonă.

Dintr-odată, fără ca cineva să fi plănuit acest lucru, Europa arăta ca în 814 e.n., anul morții lui Carol cel Mare. Elba era granița dinspre nord-est, iar dincolo de ea se întindea civilizația slavă, care ajunsese și la vest de Elba, înspre sud.

„Când la sfârșitul celui de-al Doilea Război Mondial s-a tras linia despărțitoare peste Europa, părea că, la 1 130 de ani de la moartea lui Carol cel Mare, Stalin, Churchill și Roosevelt studiaseră cu atenție statu-quoul de pe vremea acestuia." Andre Gunder Frank, *Economic and Political Weekly*, 14 noiembrie, 1992.

Prioritatea Vestului a fost să pună pe picioare partea de Germanie pe care o administra. Vechea Reichsmark (RM) era de acum atât de devalorizată, încât în viața de zi cu zi fusese practic înlocuită cu țigări. Dar, fără o monedă funcțională, revenirea nu era posibilă.

La sfârșitul anului 1947, în cadrul operațiunii Bird Dog, în SUA au fost tipărite în secret bancnote noi. Acestea au fost transportate în Germania între februarie și aprilie 1948, în 23 000 de lăzi cu etichete false care apoi au fost ascunse în pivnițele fostei Reichsbank din Frankfurt. Problema era că aliații nu cădeau de acord asupra felului în care să introducă aceste bancnote noi.

În disperare de cauză, americanii s-au adresat celor care ar fi trebuit cu adevărat să înțeleagă economia și poporul german: germanii înșiși. Aceștia, după cum a ieșit atunci la iveală, aveau un plan gata făcut.

Miracolul economic care nu a fost

Să ne întoarcem în anul 1943, când șeful SS-ului, Heinrich Himmler, a cerut unui grup de specialiști conduși de Gruppenführerul SS Otto Ohlendorf (spânzurat mai târziu de Aliați pentru că a comandat unul dintre batalioanele morții) să pregătească revenirea la legile pieței libere odată ce războiul va fi fost câștigat. Echipa lui Ohlendorf îi includea pe teoreticianul pieței libere, Ludwig Erhard, viitor cancelar al Germaniei Federale (1963–66), și pe unul dintre cei mai importanți bancheri, Karl Blessing, care avea să devină președintele Bundesbank (1958–69).

Ei au înţeles rapid că economia nazistă era ținută în funcțiune doar prin tipărirea neîngrădită de bani. Pe timpul războiului, în magazinele germane nu se găsea nimic ce ar fi putut aduce cu mărfurile de lux, iar prețul și aprovizionarea cu bunuri de bază erau strict controlate. Toți banii care prisoseau erau, așadar, puși la bancă în conturi de economii. Timp de un deceniu, germanii fuseseră, de fapt, obligați să economisească din greu, cu sau fără voie. Dar ce avea să se întâmple în momentul în care piața nu mai era controlată? Erhard, Blessing și colegii lor nu aveau nicio îndoială cu privire la răspuns: dacă nu existau economii vasale care puteau fi forțate să accepte mărci supraevaluate (așa cum a fost cazul francezilor din 1940 până în 1944), avea să se producă o inflație necontrolabilă.

Erhard a avut o soluție radicală. A sugerat să se anihileze balastul de bancnote, renunțând la Reichsmark și introducând o monedă complet nouă — care să se numească Deutsche Mark —, la o rată de schimb de 15 la 1 în favoarea noii monede pentru persoanele particulare. Pentru investițiile în afaceri însă schimbul avea să fie de 1 la 1, minus o sumă simbolică, pentru a face ca lucrurile să pară corecte. Prin urmare, economiile oamenilor obișnuiți aveau să fie practic distruse, iar capitalul din afaceri păstrat.

Cum întreaga idee se baza pe presupunerea (ce constituia, de fapt, o trădare) că victoria finală nu se va produce, în 1944, lucrarea a fost pusă discret la păstrare. Dar în 1948, în situația în care aliații occidentali erau disperați să pornească motoarele economiei germane, a venit momentul de a o scoate din nou la iveală.

Plan din 1944 implementat în 1948

Erhard și colegii săi scot vechile planuri din sertar... În 20 aprilie 1948, un autobuz cu ferestre opace și bine păzit îi duce la baza aeriană de la Rothwesten din apropiere de Kassel. Acolo, după săptămâni de discuții, experții germani îi conving pe Aliați să dea undă verde planului lor: în 20 iunie 1948, oamenii obișnuiți care au economisit pierd aproape totul, în vreme ce proprietarii de acțiuni și bunuri materiale nu pierd aproape nimic... Politica lui Erhard urmărește un unic și singur scop: să sprijine afacerile să-și constituie un capital. Aceasta ar fi, în opinia lui, calea regală ce duce la o creștere dinamică.

Handelsblatt, 25 iunie 2006

Economiile rivale, precum cea franceză sau britanică, nici nu ar fi îndrăznit să viseze la un asemenea aranjament, extrem de favorabil afacerilor. Popoarele lor nu l-ar fi acceptat nicicând. A fost însă posibil în Germania anului 1948, când cetățenii obișnuiți nu vedeau în jur decât dărâmături și erau bucuroși că sunt în viață și liberi.

La acea vreme, puțini au fost cei care au realizat că distrugerile fără sfârșit afectaseră mai mult casele oamenilor decât afacerile. Bombardamentele anglo-americane asupra orașelor germane omorâseră sute de mii de civili, mulți dintre ei în cele mai puțin nazificate regiuni ale Germaniei, și doar 6,5% din aparatura fabricilor era bună de casare în mai 1945. Industria germană continua să fie uriașă — și foarte obişnuită cu improvizații rapide. În 1948, ea trebuia doar trezită la viaţă.

Fără să mai aștepte permisiunea Aliaților, Erhard și-a pus în aplicare fără rezerve ideile legate de piața liberă, abolind orice raționalizare sau control al prețurilor. Schimburile sale de replici cu autoritățile americane au intrat în legendă:

> *Colonel SUA*: Cum îndrăzniți să relaxați sistemul nostru de rații când ne confruntăm cu o lipsă generală de alimente?
>
> *Erhard*: Dar, Herr Colonel, nu am relaxat rațiile, le-am abolit! Acum, singura cartelă de care oamenii mai au nevoie este Deutsche Mark. Și vor munci din greu pentru Deutsche Mark, aveți răbdare și o să vedeți!

A funcționat. Orice german din acea generație își amintește cum aproape peste noapte magazinele s-au umplut din nou, iar fabricile au început să lucreze.

A părut un miracol, dar n-a fost deloc aşa. Trizona avea acum o monedă forte cu o rată de schimb fixă, extrem de favorabilă exporturilor. Capitalul din afaceri fusese păstrat mulțumită planului lui Erhard. Exista o forță de muncă pricepută și instruită, sporită de milioanele de refugiați ușor de asimilat din Elbia de Est și Regiunea Sudeților, fericiți că erau în viață și gata să muncească pentru salarii mici. Majoritatea mașinăriilor funcționau. Iar pe deasupra, ajutorul prevăzut de Planul Marshall continua să curgă. Combinarea tuturor acestor factori a dus la cea mai spectaculoasă — și mai favorabilă afacerilor — ieșire dintr-un impas economic din câte au existat vreodată.

> Iată esența. Datoria publică a Germaniei în 1944 se ridica la 379 de miliarde de Reichsmark, reprezentând de aproximativ patru ori PIB-ul Germaniei din 1938. Reforma monetară din 1948 sub auspiciile armatei Statelor Unite a șters toată această datorie — a adus-o la zero... Din 1947 până în 1952, Planul Marshall a oferit Germaniei de Vest o vacanță de la orice datorie externă... Se ajunge astfel la o datorie de 465 de miliarde de Reichsmark/Deutsche Mark anulată, în care nu sunt incluse și dobânzile... Depășește oare Grecia? Pun pariu că da.
>
> Profesor Albert Ritschl, în *The Economist*, 25 iunie 2012

În condiții atât de favorabile, realmente nu este niciun miracol — cu atât mai puțin un miracol economic (Wirtschaftswunder) — că

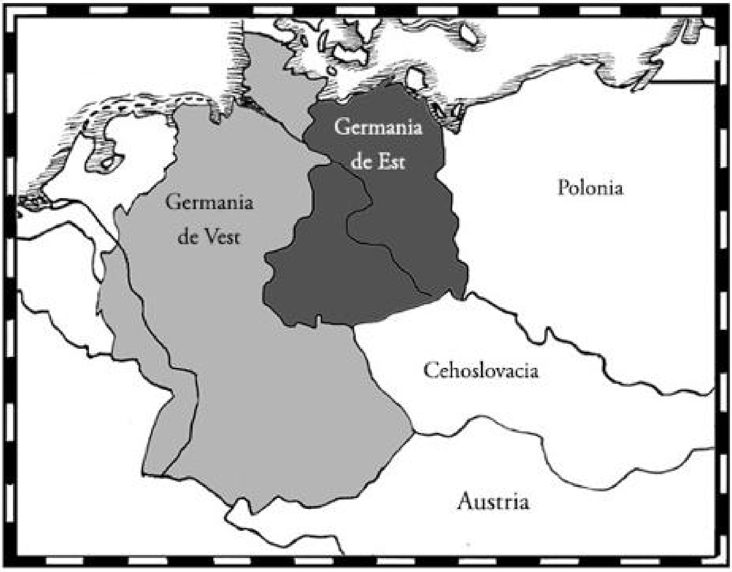
întreprinzătorii germani s-au mobilizat rapid, începând să facă bani.

Adevărata unificare — Adio, Berlin?

Dintr-odată toată lumea privea spre viitor. Dar cum putea o țară să meargă înainte în plan moral și politic, când orice afacere care a supraviețuit războiului fusese nevoită, prin definiție, să cadă la pace cu regimul nazist? Cum puteai să vindeci o națiune ai cărei doctori fuseseră în proporție de 50 la sută membri ai partidului nazist? Cum puteai să reeduci o națiune în care, timp de zece ani, toate cadrele universitare lucraseră cot la cot cu colegi care predaseră teoria rasială? Răspunsul este simplu, fie că ești Truman, fie că ești Stalin: un văl de uitare s-a așternut peste toți cu excepția celor mai răi.

Konrad Adenauer mai presus de toți era hotărât să dea totul pe repede înainte. În iunie 1948, rușii au răspuns la noua Deutsche Mark a lui Erhard prin Blocada Berlinului, forțându-i pe Aliați să aprovizioneze orașul timp de aproape un an pe calea aerului. Adenauer s-a folosit de starea de ostilitate vecină cu războiul dintre cele două zone pentru a-și realiza ambiția de o viață: crearea unei Germanii care era cu adevărat orientată spre Vest. Bonn a câștigat la mustață competiția cu Frankfurtul, devenind noua capitală, iar în 24 mai 1949 a fost promulgată Constituția (Grundgesetz). În 14 august 1949, Konrad Adenauer, în vârstă de 73 de ani, a fost ales cancelar al proaspetei Bundesrepublik, pe care a guvernat-o până în 1963, așa încât acei ani au ajuns să fie cunoscuți sub numele de era Adenauer.

Germania lui Adenauer arăta cam la fel ca Germania propusă de romani, ca imperiul german al lui Carol cel Mare sau Confederația Rinului a lui Napoleon. Exista o zonă-tampon între ea și polonezi, niciun punct de contact cu rușii și doar o bucată mică de graniță cu cehii.

Așa-numita unificare din 1871 fusese abolită, în sfârșit, de reuniunea tuturor sau aproape a tuturor regiunilor germane de la vest de Elba.

Adenauer a făcut din conceptul integrării vestice (Westintegration) piatra unghiulară a politicii sale. Era atât de centrat pe această idee, încât în cursul unei faimoase dezbateri din noiembrie 1949, social-democrații au strigat la el numindu-l cancelarul Aliaților. Ar fi strigat poate și mai tare dacă ar fi știut ce gândea el cu adevărat.

La 1 decembrie 1955, înaltul comisar britanic din Germania, sir Ivone Kirkpatrick, i-a trimis un memorandum prim-ministrului de la Londra cu mențiunea Top Secret:

Ce dorea Konrad Adenauer cu adevărat

Ambasadorul german mi-a spus ieri că dorea să-mi comunice ceva deosebit de important... Dr. Adenauer nu are încredere în poporul german. Este speriat la gândul că atunci când el va dispărea, un viitor guvern german ar putea să facă o înțelegere cu Rusia care să afecteze Germania. Prin urmare, simte că integrarea Germaniei de Vest în blocul occidental este mai importantă decât unificarea Germanei. Dorește să știm că are să-și dedice toată energia pentru a realiza acest deziderat... Ar fi desigur dezastruos pentru poziția sa dacă părerile pe care le-a exprimat în fața mea cu asemenea franchețe ar ajunge să fie cunoscute în Germania.

Cu alte cuvinte, Adenauer pur și simplu nu credea că o Germanie reunificată cu capitala la Berlin va rămâne „legată de Vest“.

În schimb, propria sa Germanie de Vest se integra încet, dar sigur în blocul occidental. În 1954, a câștigat Cupa Mondială la fotbal; în 1955, reînarmată, a devenit membră NATO, alianța militară a Vestului condusă de SUA; în 1957, prin Tratatul de la Roma a fost creată Comunitatea Economică Europeană, precursoarea Uniunii Europene, având-l ca președinte pe juristul și diplomatul Walter Hallstein, un apropiat al lui Adenauer. Era, după cum remarca un mare sociolog american la vremea respectivă, o adevărată întoarcere în viitor a unui mare imperiu:

O comparație între hărțile corespunzătoare ne arată că suprafața imperiului lui Carol cel Mare din jurul anului 814 e.n. și cea a celor șase țări ce fac parte din CEE în prezent sunt aproape identice... Un asemenea grad de similaritate nu poate fi luat drept o simplă coincidență ciudată.

Hugo O. Engelmann, *The European Empire from Charlemagne to the current market*, în *Social Forces*, mai 1962, vol. 14, p. 297

Cât de departe ar fi mers Adenauer, dacă ar fi avut ocazia, s-a aflat recent. În 1945, Berlinul, tratat ca zonă separată, fusese împărțit între Aliați. Când rușii au instaurat propriul lor stat-marionetă, cunoscut

drept RDG (Republica Democrată Germană) în 1949, cele trei zone vestice ale Berlinului au devenit o anomalie bine păzită, înfiptă adânc în blocul estic. În timpul crizei provocate de construirea Zidului Berlinului în 1961, Adenauer le-a făcut americanilor o propunere ultrasecretă: decât să apere Berlinul de Vest, mai bine să abandoneze de bunăvoie unicul picior de pod al Vestului în vechea Prusie.

> Adenauer a dorit ca SUA să propună sovieticilor un schimb în cursul unor negocieri secrete: Berlinul de Vest la schimb cu Turingia și părți din Saxonia și Mecklenburg. A făcut această sugestie secretarului de stat Rusk cu câteva zile înainte de începerea construirii Zidului... Administrația SUA a luat ideea în considerare cu toată seriozitatea.
>
> *Der Spiegel online*, 15 august 2011

Dar lucrurile erau de acum bine stabilite. Zidul a fost ridicat, iar RDG-ul acceptat ca atare. Așa că am face bine să aruncăm o privire la ceea ce se întâmpla acolo.

RDG sau cea mai scurtă istorie a Elbiei de Est

Germania de Est nu a devenit diferită din cauza ocupației sovietice între 1945 și 1989; rușii au ocupat un teritoriu care fusese dintotdeauna diferit.

Otto cel Mare a invadat regiunile de dincolo de Elba în anul 935 e.n.; slavii i-au împins pe germani înapoi în 983 e.n.; germanii au încercat din nou în 1147, iar pe parcursul următoarelor două secole au reușit în mare parte (dar niciodată complet) să le ia locul slavilor până la fluviul Oder. Cavalerii Teutoni au mers și mai departe, până ce polonezii i-au înfrânt în 1410. Prusia s-a născut sub suzeranitate poloneză ca un act de revoltă împotriva Romei în 1525, a ajuns faimoasă luptând împotriva Suediei, a devenit o mare putere prin victoriile obținute între Elba și Oder, fiind apoi salvată de la abolire de țar în 1807. Incapacitatea fatală a germanilor din Vest de a se uni i-a permis Prusiei să-i cucerească într-o singură mare bătălie de pe Elba în 1866. Prusia a bătut Franța în 1870; apoi i-a făcut pe germani să-i pună la dispoziție oameni și bani în strădania ei de a rezolva lupta sa milenară cu slavii. Această luptă s-a încheiat în 1945 cu o parte din Elbia de Est pierdută pe veci și cu ceea ce rămăsese între Elba și Oder în chip de colonie lipsită de putere a Rusiei.

Odată cu crearea RDG-ului, această bucată din Elbia de Est a devenit oficial ceea ce fusese dintotdeauna: o regiune populată de vorbitori de germană mai neobişnuiţi ajunși în ţinutul slavilor din estul Europei. Până la ridicarea Zidului în 1961, germanii din Est — mai ales cei tineri și educați — au inițiat o nouă migraţie spre Germania de Vest (Ostflucht) într-un ritm de aproximativ 200 000 anual, foarte asemănător cu numărul celor ce se refugiau începând cu anii 1850 spre Vest. Dacă acoliții Rusiei din RDG nu ar fi ridicat și menținut acea barieră ucigașă, în 1989 n-ar mai fi fost prea mulți germani dincolo de Elba.

Cei care au rămas erau la mâna atotputernicului aparat al siguranței statului, Stasi. Pe lângă 90 000 de angajați permanenți, Stasi se putea bizui pe 200 000 de așa-numiți colaboratori informali. Dar ceea ce a făcut ca Stasi să fie mai prezent în societate chiar decât Gestapoul nazist era disponibilitatea a nenumărați informatori de a fi de ajutor pentru recompense minore. Aceștia și-au denunțat prietenii, colegii,

rudele și chiar familia. Un cuvânt din partea cuiva putea ruina o carieră, putea să-ți blocheze accesul la universitate, să te bage în închisoare ori să te facă să-ți pierzi copiii.

> Stasi a fost recunoscut ca unul dintre cele mai represive și eficiente servicii de securitate ale statului din lume, fapt pe care unii germani din Est l-au tratat cu umor amar. Un banc spunea că Mossadul, CIA-ul și Stasi au primit sarcina să stabilească vârsta unui schelet, dar că numai Stasi a reușit — i-a smuls o mărturisire. Era, de asemenea, foarte eficient în contraspionaj: a reușit să plaseze un agent în biroul cancelarului Willy Brandt, iar atunci când s-a aflat, în 1974, Brandt a fost nevoit să demisioneze. Dar, ca toate instituțiile est-germane, era în slujba stăpânilor sovietici, iar atunci când Zidul Berlinului a căzut, s-a dezintegrat împreună cu toate celelalte.
>
> Pól Ó Dochartaigh, *Germans and Jews since the Holocaust*

Germanii de stânga din Vest, precum și o mare parte din stânga vest-europeană și cea britanică păreau a fi hotărâți să nu vadă realitatea din RDG. Economiști altfel raționali au acceptat date aberante, evident fabricate cu privire la PIB-ul RDG; politicieni binevoitori au căutat asiduu dovezi ale bunelor intenții ale conducătorilor est-germani; sociologi inteligenți afirmau că, deși, firește, nu era perfect, RDG-ul era într-un anume fel mai puțin materialist și mai prietenos față de comunitate decât RFG-ul.

> **Miopie cronică**
>
> Jurnalistul de la *The Guardian,* Jonathan Steele, a ajuns în 1977 la concluzia că Republica Democrată Germană era „un model prezentabil al tipului de stat autoritar social în care s-au transformat națiunile Europei de Est". Chiar și conservatori autodeclarați „realiști" vorbeau despre Germania de Est pe un ton foarte diferit de cel pe care îl folosesc acum. Pe atunci, cuvântul „Stasi" rareori ajungea să fie rostit.
>
> Timothy Garton Ash, în *New York Review of Books*, 2007

Criticii culturali îi tratau pe artiștii din Germania de Est cu atâtea menajamente, încât oricine producea altceva decât propagandă fățișă pentru guvern era proclamat geniu.

Un critic din Germania de Vest privește înapoi cu uimire

Dintr-odată, iese la iveală că literatura RDG-ului, promovată cu atâta succes ani de zile, nu era în general mai mult decât maculatură... Ah, îmi zic eu azi, dacă aș fi scris măcar o singură recenzie cât de mică, să explic de ce literatura RDG-ului nu mă interesa. Dar nu, nu pot să mă laud cu o asemenea distincție. Când autorii din RDG primeau premii în Vest, zâmbeam cu toții și spuneam: *O, da, e bonusul pentru RDG.*

Josef von Westphalen, *Von deutscher Bulimie*, 1990

În ultimii săi ani de existență, RDG-ul a încercat să pretindă că era adevărata Germanie: a scos în evidență moștenirea lui Luther și a sugerat că presupusele virtuți prusace, curățate de militarismul iuncherilor, reprezentau alternativa pozitivă la coca-colonialismul războinic al Statelor Unite. Acest lucru a fost bine primit de extrema stângă din Germania de Vest. Pe de altă parte, atât extrema stângă, cât şi extrema dreaptă germane tind să rezoneze cu toate curentele antioccidentale. Iar acest lucru nu a fost niciodată mai adevărat ca în anii 1960.

Vremuri zbuciumate

În 1960, Germania de Vest era un pilon al NATO și al Pieței Comune. Luase locul Marii Britanii ca al doilea mare producător de automobile din lume și chemase așa-numiții Gastarbeiter (muncitori-musafiri) din Europa de Sud și de Est să vină pentru a suplini lipsa acută de forță de muncă în anumite domenii. Cu toate acestea, RFG continua să fie o țară cu venituri mici și consum modest, al cărei număr de posesori de automobile era doar jumătate din cel al Marii Britanii.

Însă timpurile se schimbau, iar o generație care fusese mulțumită că poate munci, economisi și uita de război era înlocuită de generația baby boom care dintr-odată voia totul, inclusiv să afle adevărul — cel mai bine, chiar acum.

Tineretul de peste tot din Vest își pierduse răbdarea cu bătrânii plicticoși, ipocriți și autoritari. În Germania conflictul era mai înverșunat, fiindcă în rândul generației mai în vârstă existau unii care fuseseră adevărați naziști. „Procesele Auschwitz de la Frankfurt" din 1963 până în 1968 i-au șocat pe tinerii germani. Vietnamul i-a înfuriat. O constelație stranie a revoltei a prins contur în capetele tinere: nenorociții lor de tați erau și foști naziști, și complici slugarnici ai capitalismului vestic. Mai întâi omorâseră evrei, ca imediat apoi să facă plecăciuni în fața americanilor, transformând Germania într-un consumator neputincios de McKultur. În anii 1950, orientarea spre vest (Westorientierung) fusese privită ca un lucru pozitiv, o alternativă la autoritarismul prusac sau nazist. Acum, reformulată ca vestificare (Verwestlichung), căpătase o conotație negativă, iar în această privință, extrema dreaptă și extrema stângă erau de acord.

Locul unde extremele se întâlnesc

De la sfârșitul anului 1965 până la începutul anilor 1970, demonstranții purtau pancarte cu imagini îngemănate ale lui Lyndon B. Johnson și Adolf Hitler și puneau semnul egalității între presupusa *barbarie a industriei culturale americane* și barbaria războiului... Orice idee, oricât de trăsnită, era binevenită atâta timp cât încăpea în cămașa de forță a antiamericanismului... Sloganul *USA-SA-SS* era foarte popular... În multe cazuri, criticii vest-germani vorbeau de parcă ar fi fost abonați la mașinăria de propagandă a Estului.

Bernd Greiner, *Saigon, Nuremberg and the West: German Images of America in the Late 1960s*

Acesta a fost contextul cultural în care s-a manifestat în anii 1970 gruparea teroristă de extrema stângă Baader–Meinhof sau Rote Armee Fraktion (RAF), care, sprijinită în secret de Stasi, a înspăimântat Germania de Vest. Și poate nu e de mirare că unul dintre membrii ei de frunte, Horst Mahler, a devenit apoi un proeminent neonazist.

Ulrike Meinhof și Gudrun Ensslin erau tinere studente care fuseseră profund marcate de un protestantism rigid și radical. Bărbații, brutalul și charismaticul Andreas Baader și dezrădăcinatul Jan-Carl Jaspe, erau mai puțin intelectuali și mai impulsivi. Cu toții proveneau din clasa de mijloc. Mânați de ura față de războiul „imperialist" al Statelor Unite în Vietnam și față de statul vest-german „represiv", nu au formulat niciodată o ideologie politică coerentă.

New York Times, 3 ianuarie 1988

Gruparea s-a născut în 2 iunie 1967, când un polițist din Berlinul de Vest (dovedit peste mulți ani că a fost în solda Stasi) l-a împușcat pe un demonstrant neînarmat care protesta împotriva vizitei șahului Iranului. Mai apoi, într-o adunare a studenților, Gudrun Ensslin avea să declare: Acest stat fascist vrea să ne ucidă pe toți! Violența este unicul răspuns la violență. Asta este generația Auschwitz, nu ai ce să discuți cu ei!

Germania nu era nici pe departe singura țară în care vagul idealism al anilor 1960 a degenerat rapid în violență. Baader–Meinhof/RAF a fost însă unică prin grozăvia acțiunilor sale brutale, îndreptate împotriva unor persoane, și unică prin tulburarea pe care a produs-o. La apogeul activității sale, în timpul așa-numitei Toamne Germane din 1977, când a fost capabilă să asasineze, aparent la întâmplare, personaje cunoscute — precum industriașul și șeful uniunii patronale, Hans-Martin Schleyer, și Jürgen Ponto, șeful de la Dresdner Bank —, unul din patru vest-germani cu vârste de sub 30 de ani a recunoscut că resimte o anumită simpatie față de acest grup de asasini mesianici, care nu aveau un scop rațional definit, în afară de a obține eliberarea din închisoare a conducătorilor săi.

De ce simțeau atât de mulți oameni această simpatie nefirească? Desigur că antiamericanismul juca un rol major. Dar poate că la mijloc mai era și altceva, ce venea din trecut:

> Meinhof a încercat să explice misiunea RAF... Membrii ei nu erau atât de orbi încât să creadă că vor provoca o revoluție în Germania sau că nu vor fi uciși ori aruncați în închisoare. Ideea era de a „salvgarda, istoric vorbind, stadiul de înțelegere atins de mișcare în 1967/68; era vorba de a nu permite ca lupta să se întrerupă din nou“... Acestea sunt cuvinte cu rădăcini adânci în trecutul german... în tradiția luptei căreia îi ești sortit, a luptei până la sfârșit, pentru a lăsa un mesaj pentru viitor.
>
> Neal Ascherson, în *The Guardian*, 28 septembrie 2008

Ascherson (care o cunoștea pe Meinhof personal) are fără îndoială dreptate. În această concepție asupra lumii, faptul că faci cu adevărat bine cuiva aici și acum nu contează. Ce contează este exemplul pe care îl dăm unui viitor necunoscut, cramponându-ne de armele noastre, în pofida a orice. Dacă stai să te gândești bine, e o idee destul de ciudată și e greu să nu-i vezi rădăcinile în concepția lui Luther potrivit căreia nu faptele bune ne salvează, ci doar credința (sola fide).

Câmpul de bătălie Germania

Din fericire, în timpul acestor ani de nihilism, politica germană nu a fost dominată de vreun erou cu ochii îndreptați asupra patosului justificărilor din viitor, ci de clasicul om de centru stânga, fumător înrăit, negociator din culise, cancelarul Helmut Schmidt.

Următorul mare atac, conform NATO, 1978

Sub Schmidt, Germania s-a confruntat cu teroriștii ei ucigași fără să îngrădească vreodată în mod serios libertatea personală. A

supraviețuit crizei economice mondiale din 1973 provocate de oprirea livrărilor de petrol de către țările OPEC, permițând creșterea împrumuturilor. Democrația în Germania a ieșit triumfătoare, în vreme ce industria și artele creative au fost salvate.

Cariera lui Schmidt s-a încheiat când a vrut să fixeze ferm Germania în tabăra vestică, prea ferm pentru gustul propriului său Partid Social Democrat. Era o perioadă de mari tensiuni între Est și Vest: în 1977, Schmidt a avertizat NATO că înarmarea masivă a sovieticilor cu rachete cu rază medie de acțiune crea un dezechilibru, astfel încât scenariul de coșmar al unui atac devenea tot mai probabil. Și a sugerat ca Statele Unite să reacționeze pe măsură, purtând şi negocieri în acest sens.

Dar partidul lui Schmidt a fost mereu reticent cu privire la proiectul lui Adenauer de legare de Vest (Westbindung). Unii dintre membrii săi au rămas convinși, în pofida invadării de către sovietici a Ungariei (1956) și a Cehoslovaciei (1968), că era mai probabil ca Statele Unite să fie cele care vor declanșa un conflict armat. În 1979, când s-a hotărât ca americanii să instaleze rachete Pershing cu rază scurtă de acțiune în Germania de Vest, mari părți ale populației s-au revoltat. Partidul Verzilor de azi s-a născut în timpul acelor proteste, care nu pot fi puse doar pe seama unei frici raționale de o apocalipsă nucleară inițiată de SUA. E mai credibilă ipoteza că Adenauer avea dreptate să se îngrijoreze cu privire la lipsa de simpatie pentru Westbindung a unora dintre germani. După cum declara recent unul dintre fondatorii Partidului Verzilor, Marieluise Beck: Nu realizam la vremea aceea că în realitate campania anti-Pershing era doar în parte pacifistă, iar, pe de altă parte, era și un protest profund ambivalent împotriva Statelor Unite și NATO.

În 1982, Schmidt pierduse sprijinul partidului său, iar guvernul de coaliție, lipsit de susținerea liberalilor (FDP), care ceruseră tăieri bugetare, a căzut în urma unei moțiuni de neîncredere. Puterea a fost preluată de Helmut Kohl și creștin-democrații săi, care erau de altfel în acord perfect cu linia lui Adenauer. Sub Kohl, rachetele americane au fost instalate în Germania. Rezultatul nu a fost o apocalipsă, ci negocieri serioase care în 1987 au dus la eliminarea tuturor rachetelor americane și rusești cu rază scurtă de acțiune.

Pe atunci însă totul se schimbase: Mihail Gorbaciov preluase puterea în imperiul sovietic, care era în stare de faliment și se dezintegra.

Elbia de Est revine

La începutul anului 1989, cu sau fără Gorbaciov, cu sau fără falimentul statului, conducătorul RDG-ului, Erich Honecker, a declarat că Zidul va dăinui și peste cincizeci sau o sută de ani. Guvernul plănuia cea de-a 40–a aniversare a existenței sale în 7 octombrie 1989 și continua pe calea sa: China a fost lăudată deschis pentru că „apărase socialismul“ în Piața Tiananmen, est-germanii erau împușcați pentru Republikflucht (fuga din republică), iar Stasi continua să instruiască ultimele progenituri bastarde ale grupării Baader–Meinhof pentru a comite asasinate în Vest.

În mai, autoritățile maghiare au început să permită oamenilor să treacă în Austria și mai departe în Germania. Zeci de mii de est-germani au simțit că aceasta era șansa lor de a scăpa; și-au programat vacanțe în Ungaria. Dintr-odată, ambasadele Germaniei de Vest din Praga și Budapesta erau pline cu est-germani care solicitau azil. În 11 septembrie, ungurii au deschis pur și simplu porțile. Până la sfârșitul lunii, 30 000 de refugiați ajunseseră în Germania de Vest.

Într-un gest de disperare, est-germanii au închis granița spre Cehoslovacia. La serbarea aniversară a statului est-german din 6/7 octombrie, Gorbaciov, care nu era un fan al lui Honecker, i-a spus acestuia că viața îi pedepsește pe cei care ajung prea târziu.

Mulțimile au scandat Gorbi, iar după plecarea acestuia, poliția a început să bată demonstranții. În 9 octombrie, la Leipzig, oamenii s-au adunat, hotărâți, dar temători: nimeni nu știa dacă autoritățile aveau să adopte soluția Peking (masacrul) sau soluția poloneză (compromisul).

Gorbaciov se întreabă cât timp i-a mai rămas RDG-ului, Berlin, octombrie 1989.

Nimeni din mulțime nu a aruncat cu ceva; nimeni din poliție sau armată nu a deschis focul. În 17 octombrie, Honecker a fost constrâns să demisioneze, iar în 3 noiembrie a fost redeschisă granița spre Cehoslovacia. 15 000 de oameni au fugit în două zile din RDG. În 9 noiembrie, pare-se că, dintr-o greșeală, Zidul Berlinului a fost declarat deschis și a fost imediat năpădit de oameni care fie treceau dintr-o parte în alta, fie spărgeau bucăţi din el cu ciocanul. Helmut Kohl însuși s-a așteptat atât de puțin la asta, încât evenimentele l-au surprins la un banchet de stat la Varșovia.

Lucrurile au evoluat rapid, dar toată lumea presupunea că, pe moment, Germania de Est avea să rămână un stat separat. La urma urmei, unirea însemna cu siguranță un proces incredibil de complex, pentru care era nevoie de implicarea tuturor partenerilor internaționali și de o dezbatere largă, deschisă, publică, urmată de un vot pe această temă.

Dar nimic din toate acestea nu avea să se întâmple. O alianță patriotică condusă de ramura estică a creştin-democraţilor lui Kohl (având-o în primele rânduri pe tânăra Angela Merkel) a câștigat cu un avans considerabil în noile alegeri pentru parlamentul est-german din

martie 1990. În vreme ce problema unificării tot nu fusese decisă, est-germanii alegeau cu picioarele. Numai în ianuarie 1990 au plecat 200 000 în Vest. Ceea ce scandau demonstranții de la Leipzig s-a transformat dintr-un apel patriotic — Suntem un popor (Wir sind ein Volk) — într-un șantaj: Vine marca, stăm aici așa, / De nu, mergem noi la ea! (Kommt die D-Mark bleiben wir, / kommt sie nicht, geh'n wir zu ihr!)

Frica de o nouă Fugă din Est (Ostflucht) a împins acum lucrurile înainte. Dacă Germania de Vest schimba marca est-germană pe D-Mark la cursul de 1 la 1, oamenii rămâneau poate acolo unde erau. Dar cum ar fi putut o întreprindere de stat est-germană să plătească asemenea salarii? Cum ar fi putut să-și permită noile regiuni paritatea la pensii și ajutoare sociale? Consecința — subvenții uriașe din Germania de Vest — era atât de previzibilă, încât președintele Bundesbank, Otto Pöhl, a demisionat din cauza acestei probleme. Dar Kohl și echipa sa au fost de neclintit. Germania de Est a trecut la D-Mark la 1 iunie 1990. Germania de Vest se angajase să plătească pentru a-i ține pe locuitorii Elbiei de Est acasă (deși niciun guvern pe timp de pace de la 1850 încoace nu reușise să-i oprească).

Dar încă nu avusese loc niciun vot cu privire la unificare. Decizia finală a fost determinată de situația politică internă. Sondajele de opinie arătau toate că, la următoarele alegeri generale din Germania de Vest, Kohl și partidul său aveau să fie înfrânți. Dar dacă nu avea să fie doar un vot al Germaniei de Vest?

În mod cu totul neobișnuit, reunificarea a avut loc în 3 octombrie 1990 fără ca vreuna dintre părți, Estul sau Vestul, să fi votat în această privință. Sunt numeroși cei care susțin că Helmut Kohl a cumpărat acordul Franței promițând — fără a spune o vorbă poporului său — că va renunța cât de curând la mult-iubita D-Mark în favoarea monedei europene.

> Permițând Germaniei să se extindă spre est, Mitterand l-a ajutat pe Kohl să devină „cancelarul unității" (*Kanzler der Einheit*). Acest lucru l-a pus la rândul său pe Kohl în poziția de a lua Germaniei mult-iubita sa monedă, ceea ce a reprezentat unul dintre cele mai mari triumfuri ale președinției lui Mitterand.
>
> *Der Spiegel*, 30 septembrie 2010

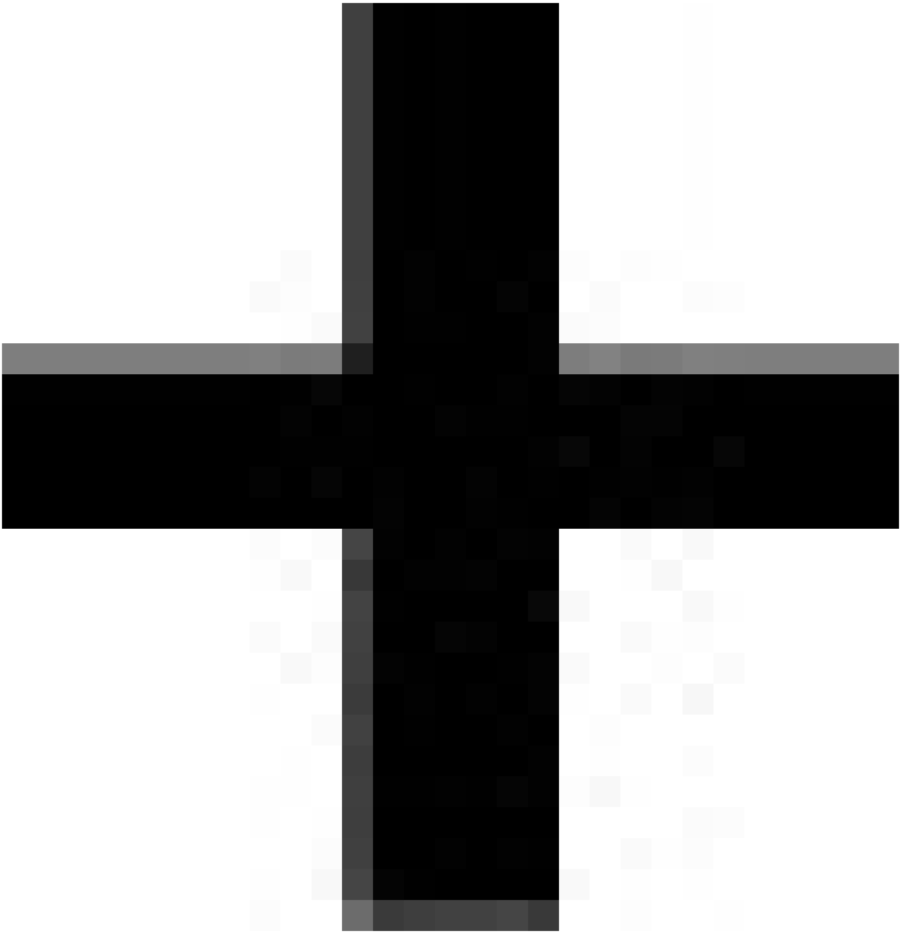
Kohl a mizat la maximum pe cartea patriotică, promițând un nou miracol economic, ce avea să transforme noile landuri în „peisaje înfloritoare“. Cu toate astea, în alegerile generale din decembrie 1990, în Germania de Vest abia dacă a rezistat, scăzând în comparație cu rezultatele din 1987. Populația era în mod clar afectată de ceea ce înfăptuise „cancelarul unității“. În Est, în schimb, a fost cu totul altfel: Kohl a dominat în preferințele electoratului din toate cele cinci landuri, în patru cu diferențe uriașe, astfel că i-a fost ușor să conducă o nouă coaliție.

A urmat apoi decizia crucială dacă parlamentul avea să se mute de la Bonn la Berlin. În dezbaterea intensă și prelungă din 20 iunie 1991, nu s-a știut, până la sfârșit, cine avea să câștige. Când într-un final s-au anunțat rezultatele, s-a văzut că parlamentarii din Germania de Vest votaseră cu 291 de voturi pentru Bonn și 214 voturi împotriva. Mulți observatori au remarcat că doar pătimașul discurs în favoarea Berlinului al ministrului de interne Wolfgang Schäuble — care fusese victima unei tentative de asasinat în urmă cu câteva luni, iar acum era condamnat să-și petreacă tot restul vieții în scaunul cu rotile — a influențat semnificativ votul.

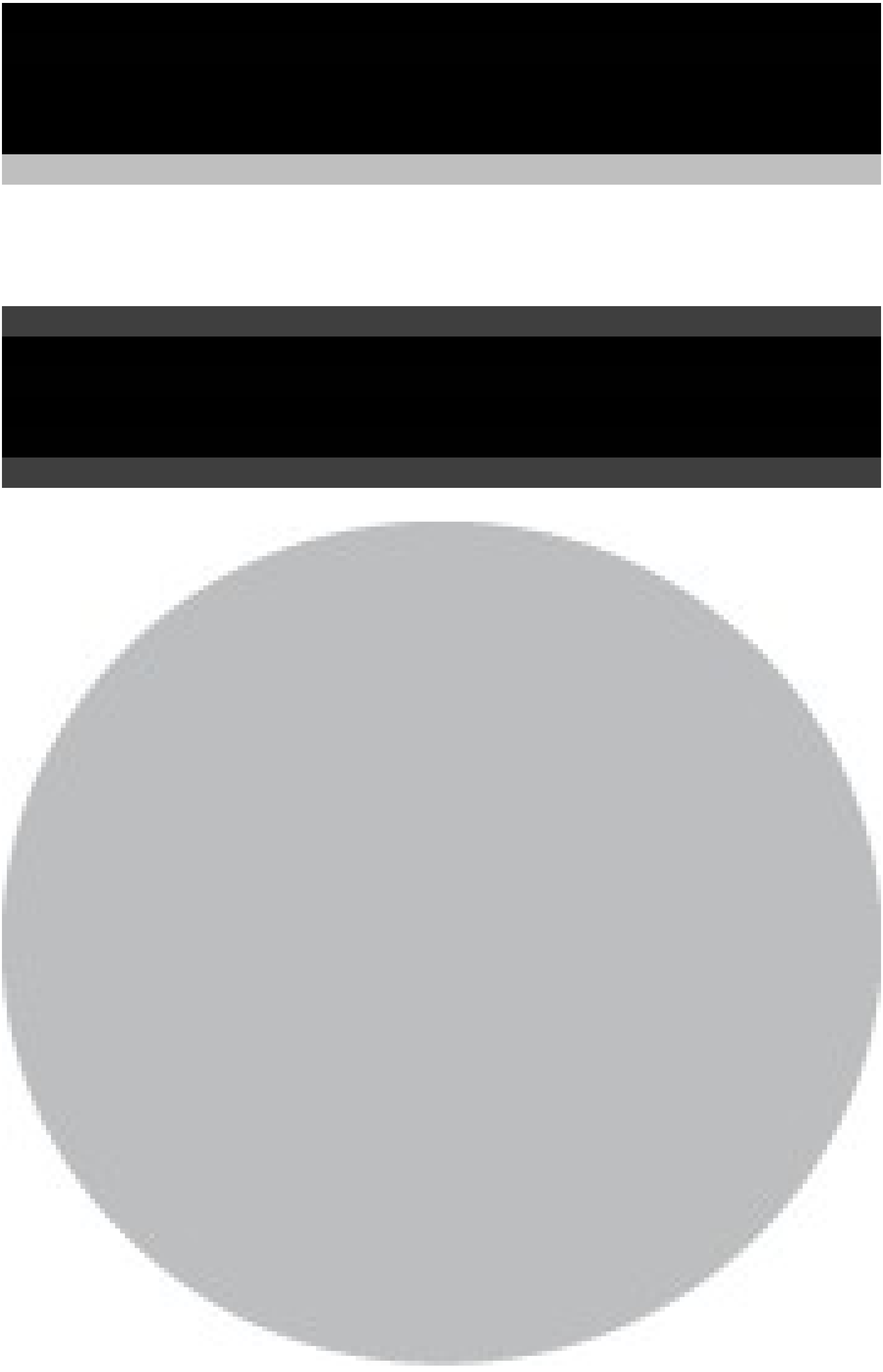
Dar, așa cum s-a întâmplat adesea în istoria germană, lipsa de unitate a însemnat eșecul Vestului. Votul parlamentarilor vestici a fost limpede pentru Bonn, dar nu suficient. Fiindcă, din nou, blocul monocultural al Elbiei de Est, deși numeric mult mai mic, a avut puterea să întoarcă decizia cu o diferență, ce-i drept, foarte mică: noile landuri au votat în proporție de 80% pentru Berlin, așa că în final au fost 320 de voturi împotrivă față de 328 pentru Berlin. Centrul politic al Germaniei s-a mutat din vechea Renanie, romană în trecut, într-un oraș a cărui pretenție de a fi capitala națiunii se baza în totalitate pe ideea că în 1871 avusese loc o unificare adevărată.

Cea mai scurtă istorie a politici germane de la Friedrich cel Mare încoace

Germania de Vest dezbinată

Blocul unit al Elbiei de Est

disproporționată în

afacerile germane
are o pondere
Elbia de Est

Fără al doilea miracol

Curând avea să se vadă că Germania de Vest își asumase mai mult decât putea să digere. Nu a existat niciodată vreo formulă misterioasă pentru miracolul economic (Wirtschaftswunder), ci doar purgativul necruțător al pieței libere prescris de Erhard în circumstanțele unice de după 1948. Unificarea monetară din 1990 a însemnat exact contrariul: a adus mulțumire pe termen scurt, dar a fost dezastruoasă pentru afaceri.

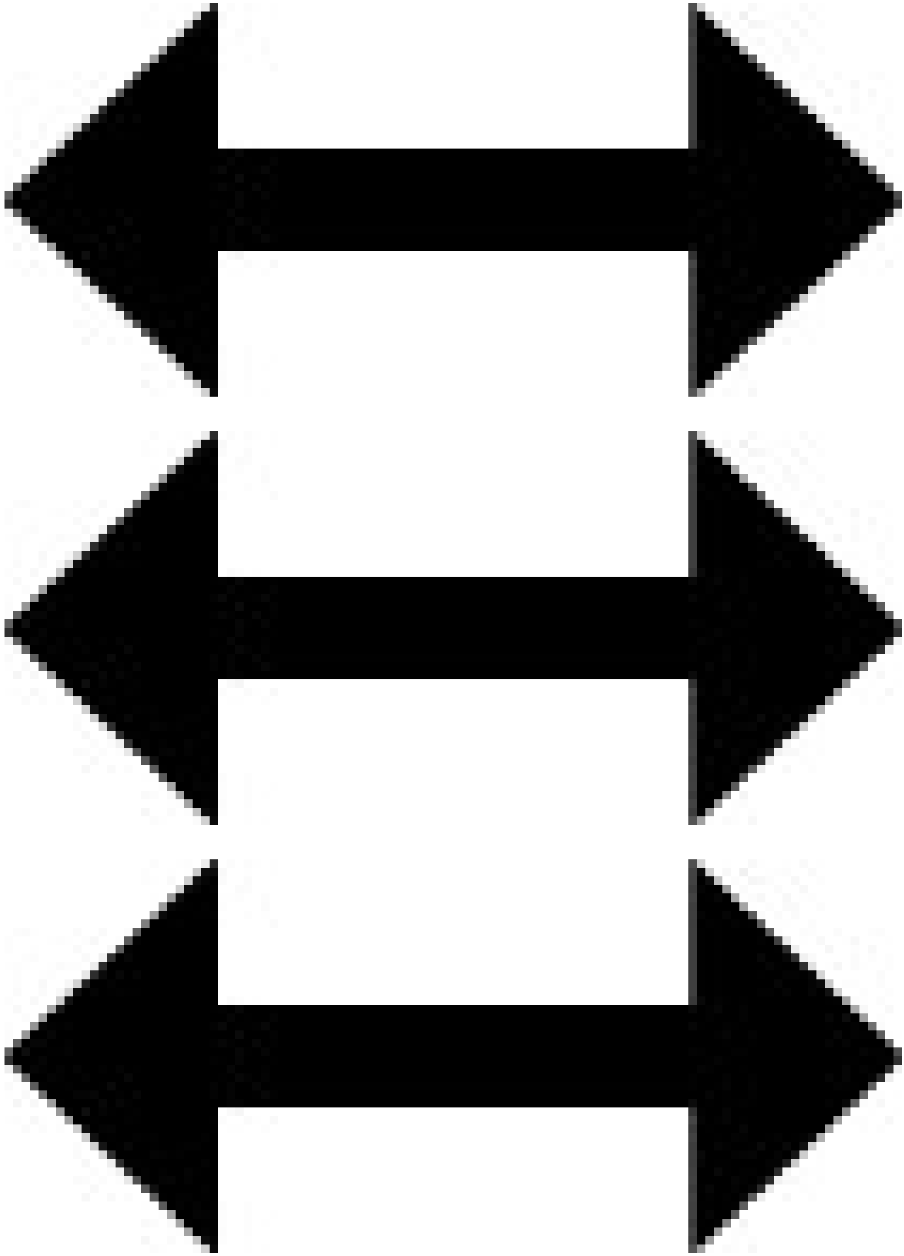
Cu salariile, ajutoarele sociale și pensiile aproape la paritate cu Vestul, cei mai mulți est-germani au decis să rămână locului. Dar, cum productivitatea era mult mai scăzută acolo după decenii de investiții aproape inexistente, economia nu putea face față competiției. Așa că Germania de Vest a fost nevoită să plătească nota.

La fel ca în perioada dintre 1871 și 1933, germanilor mai bogați și mai productivi din Vest li s-a spus că era datoria lor națională să subvenționeze neajutorata economie a Elbiei de Est și să hrănească un aparat birocratic vast în noua lor capitală, Berlin.

Germania de Vest face bani

Germania de Vest face bani

Germania de Vest face bani

Berlinul încasează
taxe și impozite

Bonnul încasează taxe și impozite

Berlinul încasează taxe și impozite

Bonnul cheltuiește bani în Germania de Vest și în Europa Occidentală

Berlinul subvenționează Elbia de Est din „datorie națională“

subvenționează Elbia de Est din „datorie

națională"

Berlinul

1871–1933

1949–1989

1991–prezent

Curând, au început să apară dubiile şi să circule bancurile:

— Care e diferența dintre un turc și un est-german?

— Turcul vorbește germană și muncește.

— De ce sunt chinezii atât de fericiți?

— Fiindcă ei mai au încă Zidul.

Economia a început să scârțâie. În 1997, noul Mercedes A-Klasse s-a

răsturnat în timpul testului de stabilitate (Elchtest), gândit să verifice în ce măsură o mașină poate să frâneze brusc și să evite un obstacol; vestea s-a răspândit, devenind proverbială, deoarece părea să arate că Germania nu mai este capabilă să țină pasul. La sfârșitul celui de-al doilea mileniu, susţinătorii optimişti ai cuplului transatlantic Bush–Blair erau siguri că viitorul aparținea modelului anglo-saxon:

> În vreme ce creșterea economică încetinește din nou, Germania este declarată bolnavul (dacă nu chiar Japonia) Europei... Slăbiciunea Germaniei vine, ce-i drept, într-un moment deosebit de nepotrivit pentru euro. Deprecierea aproape neîntreruptă a noii valute în fața dolarului de la introducerea ei în ianuarie este determinată în mare parte de atmosfera apăsătoare din economia germană... Nivelul subvențiilor pentru Est, care se cifrează la aproximativ 5% din PIB-ul german, nu a scăzut aproape deloc din 1990... E foarte puțin probabil ca Germania să scape curând de a mai fi numită bolnavul Europei.
>
> *The Economist*, 3 iunie 1999

Al treilea mileniu

În vreme ce anglo-saxonii cei hrăpăreţi s-au angajat satisfăcuți într-o cursă de împrumuturi și cheltuieli care s-a dovedit a fi la fel de solidă ca o bancă islandeză********, germanii și-au văzut de treabă.

Un alt politician pragmatic de centru–stânga, Gerhard Schröder, a izbutit să reducă sistematic ajutoarele sociale prin reforma numită Hartz-IV. Din acel moment, a devenit mult mai puțin atrăgător să trăieşti pe termen lung din ajutoare de stat, așa încât tot mai mulți asistați își făceau drum spre Jobcenters (Centre de joburi), al căror nume englezesc ne sugerează de unde a venit ideea. Schröder i-a convins și pe Verzi, partenerii săi de coaliție, că a ține Germania departe de orice război însemna a tolera măcelurile care se petreceau tocmai atunci în Balcani și i-a convins să renunțe la atitudinea lor intransigentă. Pe cei de extremă stânga din propriul său partid i-a îmbunat dându-le doze de antiamericanism, declarând sus și tare că Germania nu va participa la al Doilea Război din Golf, deoarece nu era dispusă să intre în noi aventuri. George Bush s-a înfuriat, însă acasă Schröder și-a mai asigurat un mandat.

În 2005, Germania nu părea defel bolnavă. Europenii din sud cheltuiau euro supraevaluați pentru mărfuri germane de calitate, în vreme ce propriile lor produse, cu prețuri mai mici, rămâneau nevândute. Orientul Îndepărtat devenise dintr-odată bogat, iar locuitorii săi își doreau ceea ce își doreau și europenii bogați; noile lor industrii avea nevoie de mașinile-unelte, macaralele și benzile transportoare pe care industria germană le producea la comandă și la o calitate fără egal. America nu se mai sătura de automobilele germane importate. Într-o lume inundată de credite, Germania lucra la turație maximă.

În 2008, când criza a lovit puternic toate economiile din lume, lucrurile ar fi putut lua o întorsătură urâtă pentru Germania. Dar la ei recesiunea nu a durat decât un an. Germania a mizat că furtuna va trece repede, și și-a alimentat în continuare baza industrială în loc să o lase să moară. Faptul că mare parte din industria germană este în continuare în proprietatea unor familii (datorită în mare parte măsurilor lui Erhard din 1948), și nu a unor fonduri de investiții a fost de folos. Oamenii aceștia nu au vrut să înceteze a mai fi industriași, chiar dacă situația se înrăutățise. Băncile de stat — care adesea erau

acționari semnificativi în întreprinderile industriale, ca în cazul concernului VW — au sărit și ele în ajutor. Iar tradiția proprie Germaniei de Vest a negocierilor dintre sindicate și patronat a rezolvat ce mai rămăsese de rezolvat. Proprietarii au oferit, iar muncitorii au acceptat norme de lucru parțiale în locul șomajului.

După cum s-a văzut, Germania mizase corect. Când restul lumii și-a revenit, America a rămas în continuare dependentă de importuri, iar Orientul Îndepărtat, la fel de bogat. Chiar și europenii obligați să fie mai atenți la achiziții, alegeau într-adevăr mai atent, oprindu-se la ceea ce considerau a fi mărfuri de calitate care își păstrau valoarea. La apogeul crizei elene, locuitorii Greciei dădeau foc steagurilor germane, dar cumpărau mai multe automobile germane decât înainte, ca pe nişte investiţii pentru cazul în care ar fi fost forțați să iasă din zona euro.

Germania părea incredibil de robustă și stabilă. În trei scrutine la rând (2005, 2009 și 2013), Angela Merkel a ieșit câștigătoare; iar la fiecare dintre acestea a fost foarte aproape de a avea majoritatea, ceea ce este un lucru extrem de rar în Germania. Țara era campioană mondială la exporturi și se bucura de atâta încredere că putea să împrumute bani cu dobândă zero. Când oamenii ziceau că Europa trebuie să plătească pentru statele ei mai sărace, se gândeau la Germania; când America spunea că Europa trebuie să înfrunte Rusia, se gândea la Germania; când politicienii britanici cereau concesii speciale de la Europa, se gândeau la Germania.

Societatea germană funcționa și ea. În termeni de avuție personală, în mod surprinzător, germanul mediu era mai puțin bogat decât francezul sau italianul mediu. Aceasta fiindcă mult mai puțini germani erau proprietari ai caselor în care locuiau, iar mulți din fosta Germanie de Est nu dețineau practic nimic. Dar așa cum a subliniat un distins istoric al economiei, conaționalii săi nu erau defel săraci, fiindcă erau parte a unui corp politic bine uns:

> Statul social (*Sozialstaat*) este parte a avuției germanilor... Trăim într-o comunitate (*Gemeinwesen*) în care oamenii nu trebuie să se bazeze atât de mult ca în alte țări pe averea personală pentru a trăi în siguranță și mulțumiți. Avuția noastră nu se măsoară doar în numărul de automobile sau de case pe care le deținem.
>
> Werner Abelshauser, în *Die Zeit*, 27 martie 2013

Afirmația lui Abelshauser conținea și un avertisment. Ce s-ar întâmpla dacă acea încredere tipic vest-germană în economie și instituțiile publice slăbea la un moment dat? De fapt, apăruseră unele semne ale decuplării celor foarte bogați de la comunitatea funcțională a lui Abelshauser. Din 2012, germanii cu bani au început să se poarte mai mult ca niște anglo-saxoni, investind atât de mult în proprietăți imobiliare, încât prețurile caselor le-au depășit chiar și pe cele de pe faimoasa piață britanică. Învățământul particular — nici pe departe atât de important în Germania ca în Regatul Unit sau în SUA — a prins dintr-odată aripi. S-a născut un nou partid politic, pro-piață liberă, anti-ajutoare sociale, anti-scutirea Greciei de datorie şi critic la adresa UE: AfD (Alternative für Deutschland). Fondatorul partidului, Bernd Lucke, era profesor universitar, ca de altfel jumătate din cei care (mulți dintre ei cetățeni de vază) au sprijinit public primul său manifest. Cei avuți păreau a se îndoi de vechile certitudini. Ce s-ar întâmpla însă dacă și cei săraci — 40% dintre germani care nu dețin absolut nimic (Die Welt) — ar înceta să mai creadă?

Însă toate acestea erau mai degrabă zgomote de fond pe vremea când Merkel își prelua triumfătoare cel de-al treilea mandat. Adevărata problemă era, ca întotdeauna, Elbia de Est.

Insuportabilul Est

În pofida unui program de ajutorare colosal, peisajele înfloritoare ale lui Kohl trăiau în continuare „cuplate la aparate“. Cifrele cumulate deveneau năucitoare:

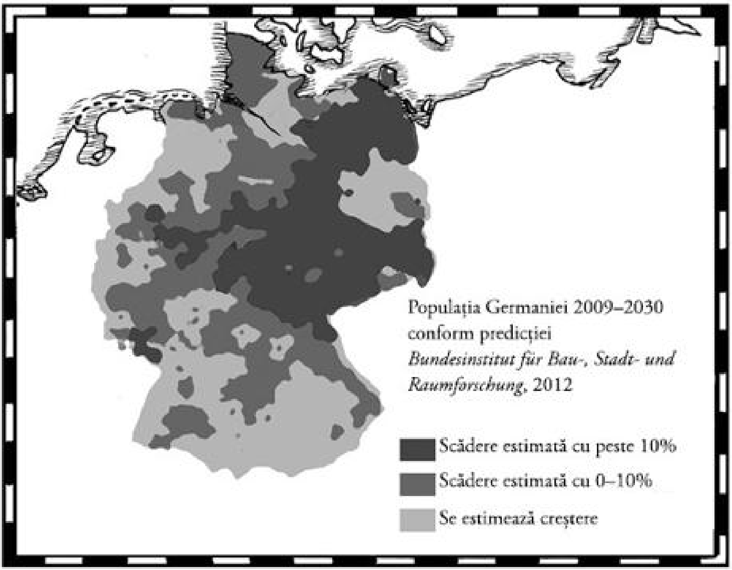
> Doar în 1991 au fost transferate spre Germania de Est 143 de miliarde de mărci pentru a plăti salarii și pensii, pentru a sprijini afacerile și a îmbunătăți infrastructura... Între 1991 și 1999, s-a ajuns la un total de 1,634 de bilioane de mărci, și chiar scăzând contribuțiile est-germane la buget, tot rămâne un net de 1,2 bilioane... Sumele au fost atât de mari, încât datoria publică în Germania s-a dublat. Acest trend datând din primii ani de la unificare nu s-a schimbat în mod substanțial nici până în zilele noastre.
>
> Oficiul Federal de Educație Politică, 23 iunie 2009

Aceste cheltuieli uriașe au avut un efect minim. Ce-i drept, Berlinul metropolitan părea să înflorească. Fiind capitală, era o sursă de cheltuieli guvernamentale; turiștii și antreprenorii au fost cuceriți de șicul său grunge și chiriile mici. Dar totul se baza pe datorii și subsidii. Berlinul (cu o populație de 4 milioane) avea datorii mult mai mari decât Bavaria (cu o populație de 12,5 milioane), deși primea anual de la guvernul federal 3,5 miliarde de euro. Orice capitală europeană contribuie la finanțele țării; numai în Germania este invers.

În Elbia de Est profundă situația era catastrofală. Populația Bavariei a crescut între 1991 și 2012 cu 8%; în Sachsen-Anhalt a scăzut cu 20%. În limbajul sec al Ministerului Federal al Economiei și Energiei, citim într-un raport din 2016 că această situație demografică este unică în Europa și pe plan internațional. După cum s-a văzut, nici măcar două bilioane de euro nu au putut suplini faptul că Elbia de Est continua să fie, din 1850 încoace, un loc în care, dacă puteau să aleagă, cei mai mulți germani nu doreau să locuiască.

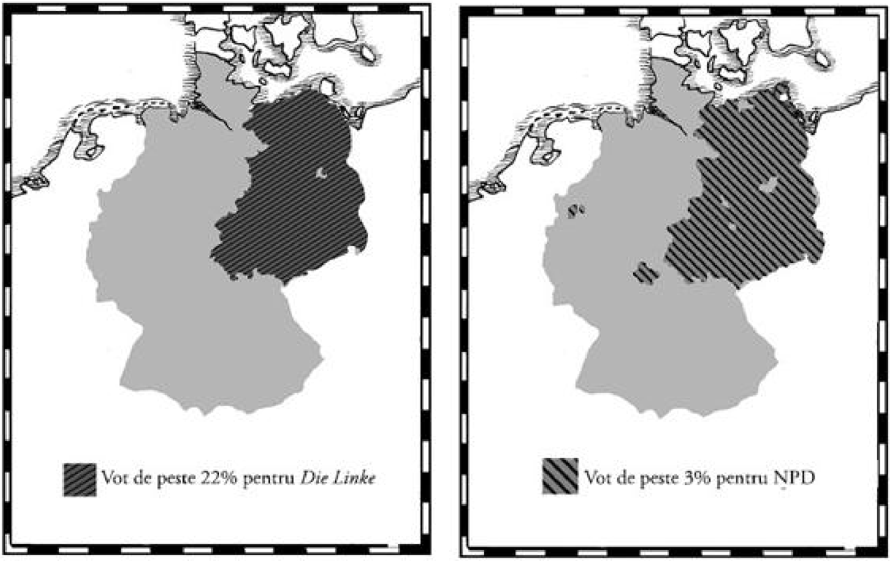
S-a stabilit oficial că tendința avea să se mențină și, cum cei care părăseau Elbia de Est erau în majoritate tineri, educați și de sex feminin, realitatea de la fața locului avea să fie chiar mai rea decât

spuneau cifrele.

Și, din nou, încercați să trasați pe această hartă cele două linii — limesul din 100 e.n. și Elba —, pentru a vedea viitorul probabil al Germaniei.

Cei care au rămas — tot mai în vârstă, mai puțin educați și de sex masculin — au votat cu totul altfel decât Vestul. De câte ori se publica principalul sondaj național cu privire la intențiile de vot ale populației — „Întrebarea de duminică“ (die Sonntagfrage) a institutului Infratest Dimap —, datele erau împărțite pe două regiuni Westdeutschland și Ostdeutschland. Trebuia să se procedeze așa, fiindcă altfel rezultatele ar fi putut induce în eroare. În 2005 și 2009, alegătorii din Elbia de Est au pus NPD-ul (Nationaldemokratische Partei Deutschlands — Partidul Național-Democrat German), un partid care este pe față pro-nazist, în parlamentele a două landuri. Iar în vreme ce un număr semnificativ vota pentru extrema dreaptă, un număr mult mai mare vota pentru Die Linke (Stânga), succesorul vechiului partid comunist al RDG-ului. Din nou, divizarea geografică este hotărâtoare, așa că hărțile sunt cei mai buni martori:

Bastioanele extremei stângi și ale dreptei neonaziste, 2013

Ar fi ușor să pui toate acestea pe seama ocupației sovietice dintre 1949 și 1989. Însă Elbia de Est votează de mult timp încoace diferit. A votat în mod disproporționat pentru vechiul Partid Conservator înainte de Primul Război Mondial, pentru DNVP în timpul Republicii de la Weimar, pentru naziști în 1930–33, iar în 2009, atât pentru extremiștii de stânga, cât și pentru cei de dreapta.

Nostalgia pentru vechea Germanie de Est — Ostalgie, cum a ajuns să se numească — este în ochii celor mai mulți germani o experiență nevinovată, ironică, bună pentru turiști, dar e clar că în Saxonia sau Pomerania exista mai mult decât o mână de oameni cărora le era cu adevărat dor de acea germanitate care nu avea nimic în comun cu valorile sau cu alianțele Vestului.

Cu toate acestea, în 2015, Germania cea prosperă și sigură părea din nou capabilă să trăiască încătușată de o Elbie de Est muribundă în plan economic și enervantă din punct de vedere politic. Rata celor care erau de acord cu Merkel era de 75% — ceea ce reprezintă un procentaj uimitor pentru un lider democrat aflat de zece ani la putere. Fusese dură cu Grecia și nu era iubită în sudul Europei, dar noile state membre ale UE din estul Europei și propriii ei votanți au aplaudat-o.

Apoi, în septembrie 2015, Merkel a supus comunitatea funcțională care era societatea germană — și cu ea întreaga Uniune Europeană —

unui test de stabilitate asemenea celebrului Elchtest pe care trebuie să-l treacă automobilele.

Toamna ciudată a Angelei Merkel

Tratatul de la Dublin din 1997 stabilește că persoanele care cer azil în Uniunea Europeană trebuie să se înregistreze și, prin urmare, să rămână în prima țară UE în care au intrat. În septembrie 2015, când valul de refugiați a început să se îndrepte spre nord și vest din zona de conflict dintre Irak și Siria, Angela Merkel a nesocotit prevederile tratatului în mod unilateral. În acest fel, Germania a devenit destinația numărul unu pentru fugarii din Orientul Mijlociu.

Nu este clar de ce a făcut acest lucru. Poate că s-a simțit obligată moral: o dorință autentică de a ajuta refugiații și de a ușura presiunea exercitată asupra Italiei și Greciei. Poate că a văzut în nou-veniți sânge proaspăt pentru populația îmbătrânită a Germaniei. Sau poate că a fost o manevră politică mai complexă. Propriul ei partid încerca de mai mult timp să refuze să le acorde azil celor din Albania, Muntenegru și Kosovo — pe motiv că acestea erau acum state de origine sigure — și fusese mereu blocat de social-democrații din coaliție. Unii cred că Merkel a mizat că, preluând inițiativa în problema refugiaților din Siria, își asigura un avantaj moral în această chestiune.

Oricare ar fi fost motivele ei, efectul a fost acela de a declara în mod unilateral Europa de Sud-Est drept tabără de tranzit pentru refugiații care cu toții doreau să ajungă în Germania, o țară al cărei lider zâmbitor își făcea selfie-uri cu ei. Se vede însă că Merkel și-a făcut greșit socotelile cu privire la numărul lor și la rezistența pe care avea să o întâmpine din partea celorlalte state din UE.

Primirea bună făcută refugiaților de mulți germani a uimit lumea întreagă, dar avea curând să-și atingă limitele, atunci când s-a văzut că doar o minoritate din uriașul fluviu care se revărsa în țară erau cu adevărat familii de sirieni care fugiseră din fața pericolului de acasă — sau măcar sirieni. Iar în noaptea Anului Nou din 2015–2016, când în centrul orașului Köln s-au produs agresiuni sexuale în masă ai căror autori erau tineri de origine arabă sau nord-africană (cum s-a exprimat poliția), aparent fără teamă față de autorități, a sunat și ceasul politicii ușilor deschise.

Merkel a continuat să-și repete mantra Facem față (Wir schaffen das), în timp ce le cerea celorlalte țări din UE să primească și ele refugiați. Nimeni în afara Suediei nu a răspuns cererii ei, dar și Suedia și-a

închis curând ușile. În Europa de Est reacția a fost deosebit de aprigă.

> Când Merkel a deschis granițele Germaniei pentru refugiații blocați la Budapesta în septembrie anul trecut, se afla la apogeul puterii ei. Însă în Europa, politica ei de austeritate îi făcuse mulți dușmani — și iată că acum impunea continentului principiile ei legate de refugiați, care erau un amestec ciudat de spirit parohial protestant și sensibilitate germană. Prețul politicii ei nu a fost doar ascensiunea unui nou partid populist de dreapta în Germania și o societate germană care este mai divizată și mai nemulțumită ca oricând. A creat, de asemenea, o Europă care nu mai este unită.
>
> *Der Spiegel*, 10 martie 2016

Partidul populist de dreapta care s-a născut era AfD-ul, care în cursul anului 2015 a suferit o mutație spre ceva extrem de apropiat de partidul neonazist NPD. În 2016, a obținut 15,1% din voturi în prosperul land sud-vestic Baden-Württemberg. Reieșea că niciun loc nu mai era sigur. Dar Baden-Württemberg este cunoscut ca unul dintre landurile divizate din punct de vedere religios (a fost creat în 1949 prin reunirea a trei regiuni diferite), iar dacă te uiți pe o hartă la rezultatele alegerilor din 2016, tabloul este similar cu cel al întregii Germanii din perioada 1930–33: dreapta radicală obține cele mai bune rezultate în regiunile protestante. La fel cum s-a întâmplat cu Hitler — cum se întâmplă cu Brexit și Trump —, ceea ce îi face pe oameni vulnerabili la amenințări și promisiuni nu este doar venitul, ci şi cultura. Elbia de Est, cu amestecul ei străvechi de spaime coloniale și autoritarism luteran, este solul cel mai fertil: acolo AfD-ul a obținut 24% în Sachsen-Anhalt și 20,9% în Mecklenburg-Vorpommern. În ambele landuri, NPD-ul a primit 3% din voturi. Nicio subvenție, nici măcar cele două bilioane primite din 1990 încoace — adică în fiecare an o sumă echivalentă cu datoria Greciei — nu poate să șteargă străvechiul tipar mental.

După un atac asupra unui cămin de azilanți în februarie 2016, Die Welt publica un articol al cărui titlu sugera că nu imigranții erau cei care aveau o problemă cu asimilarea în cultura germană, ci saxonii (în Germania de Vest, numele de saxoni este adesea folosit ca sinonim pentru est-germani). Când festivitățile de Ziua Unității Germane din 3

octombrie 2016 de la Dresda au fost compromise în avans de atacurile cu bombe incendiare ale neonaziștilor, iar în ziua propriu-zisă, de demonstrații agresive ale extremiștilor de dreapta, ziarele Germaniei, fie liberale, fie conservatoare, s-au întrebat dacă nu cumva saxonii erau într-adevăr un popor diferit. Și ce se întâmpla oare în mințile est-germanilor? O glumă amară le oferea răspunsul: dacă Europa poate avea un Brexit, de ce n-ar avea Germania un Saxit?

În decembrie 2016, nu a mai fost loc de glumă, ci doar de disperare atunci când a avut loc atacul mortal cu un camion într-o piață de Crăciun din Berlin, săvârșit de un azilant respins care, în opinia celor mai mulți germani, ar fi trebuit să fi fost de mult deportat. Întărit de supărarea oamenilor, e foarte probabil ca AfD-ul să se extindă dincolo de fortărețele sale din Elbia de Est în alegerile din 2017.********

Concluzie: Adevărata istorie a Germaniei

Nu are rost să studiezi trecutul dacă acesta nu luminează prezentul. În vreme ce Occidentul se luptă cu un șir de crize, povestea Germaniei ne transmite un mesaj clar. Scurta perioadă prusacă/nazistă din istoria Germaniei — 1866–1945 — trebuie în sfârșit recunoscută drept ceea ce a fost: o rătăcire teribilă.

Începând din anul 100 e.n., sudul și vestul Germaniei au făcut parte din Europa Occidentală, iar noua Germanie, nonvestică în esență, care a fost Prusia și-a făcut apariția abia în 1525. Cât despre germanii din Vest, aceștia erau atât de departe de a fi războinici din fire — ori adulatori înnăscuți ai statului —, încât au fost incapabili să se unească. Pe măsură ce timpul trecea, pământurile lor s-au transformat în câmpuri de bătălie și potențiale colonii ale vecinilor mai puternici. Apoi, în 1814, Prusia, care la acea vreme era un simplu client al Rusiei, s-a văzut întărită în mod surprinzător de un acces unic de stupiditate. Marea Britanie, asemenea unui Trump al zilelor noastre, a dorit cu orice preț ca Europa să rămână un ghem de state aflate în competiție, așa că a făcut cadou Prusiei regiunea puternic industrializată de pe Rin. În 1866, Germania sud-vestică a fost înfrântă în luptă, iar la scurt timp după aceea absorbită de o Prusie întărită în mod fatal, o țară care, judecând după majoritatea criteriilor — istorie, geografie, aranjamente politice, religie —, îi era complet străină. Aceasta a fost marea deformare suferită de Germania. De atunci încolo, toată bogăția, industria și forța umană a Germaniei sud-vestice au fost canalizate pentru a satisface ambițiile Prusiei. Acestea erau îndreptate înainte de toate spre hegemonia asupra Poloniei, țărilor baltice și nordului Europei Centrale — în alianță cu Rusia, dacă era posibil, în urma unei confruntări cu Rusia, dacă era cazul. Lupta milenară s-a încheiat în 1945 cu extincția înecată în sânge a Prusiei, inclusiv a numelui ei. Germania de Vest era în sfârșit liberă. În 1949, a devenit în cele din urmă o adevărată entitate politică.

Germania de Vest (1949–1990) era extraordinar de asemănătoare cu Germania gândită de Augustus în jurul anului 1 î.e.n., cu Francia de Est a Tratatului de la Verdun din 843 e.n. și cu Confederația Rinului din 1808.

Germania lui Konrad Adenauer, Willy Brandt și Helmut Schmidt nu era vreo țară provizorie, necoaptă, care își aștepta îndurerată cealaltă jumătate. Spre deosebire de acel monstru trecător care a fost Prusia-Germania, avea rădăcini autentice. Entitatea politică ce se întindea până la Elba în est și îşi avea capitala pe Rin, acolo unde ferestrele Germaniei se deschid larg spre vest… printre podgorii (Adenauer), a fost punctul culminant al adevăratei istorii a Germaniei: o țară în mod clar diferită de țările mediteraneene, dar care era în mod indubitabil parte a Occidentului.

Însă în 1991, podgoriile au fost abandonate în favoarea Berlinului, care este mai aproape de Varșovia decât de Mainz ori Stuttgart. S-a văzut că exista un spectru prusac care continua să bântuie Germania: învingătorii din 1866 continuau să scrie din umbră istoria ei. Așa-zisa reunificare a creat doar o nouă versiune ajustată a așa-numitului Imperiu German, această minciună prusacă impusă Germaniei vestice și lumii de către Bismarck în 1871. Au fost prea mulți cei care nu au stat să chibzuiască: au sprijinit instinctiv această presupusă reunificare; au presupus, fără a întreba de ce, că Berlinul era capitala lor naturală; au fost de acord că era datoria lor națională să subvenționeze Elbia de Est falimentară, la fel cum fuseseră obligați predecesorii lor să o facă pe vremea iuncherilor și a naziștilor. Puțini

germani au realizat în 1990 că, de fapt, dansau după o melodie prusacă pe jumătate uitată.

Amintirea acestei istorii ar putea să-i ajute acum pe germani să privească, așa cum a făcut Adenauer, spre adevărații lor prieteni și adevăratele lor interese, înainte de a fi prea târziu. Germania — practic, Germania de Vest — a înregistrat un surplus comercial colosal, în special în zona euro, unde în 2016–17 va depăşi 100 de miliarde de dolari.******** Prin urmare, guvernul german poate să obțină credite cu dobânzi uluitor de mici. Obligațiunile pe 10 ani emise în 2016 de guvernul german au avut dobânzi negative și, cu toate acestea, s-au vândut, ceea ce înseamnă că investitorii internaționali plătesc Germaniei ca să le țină banii. Dar, în loc să se ofere ca un soi de garant pentru o emisiune comună de euroobligațiuni (eurobonduri), Germania cere cu insistență rectitudine financiară de la vecinii care-i sunt vitali, de la piețele sale de export și de la prietenii tradiționali, în timp ce varsă trilioane în Elbia de Est, cea care s-a dovedit a fi atât de dăunătoare. Aceasta este Prusia care vorbește de dincolo de mormânt.

În jur de 35% dintre alegătorii din Ostdeutschland, cu excepția zonei metropolitane a Berlinului, intenționează actualmente să voteze pentru AfD-ul de extremă dreapta sau și mai extremistul NPD, ori pentru extrema stângă Die Linke, partide care, toate, vociferează permanent împotriva UE și NATO. Spre deosebire de popoarele care trăiesc la granița cu Rusia, est-germanii de la ambele extreme politice au notabila tendință să se gândească la Moscova ca la un partener mai firesc, un frate spiritual mai apropiat decât Parisul sau Washingtonul. Aceasta, dacă mai este nevoie să o repetăm, este o idee care nu are nimic de-a face cu istoria germană, ci doar cu istoria Prusiei. Fostul ministru de externe al Germaniei, Joschka Fischer, nu este tocmai un discipol al lui Konrad Adenauer (a devenit cunoscut în anii 1960 ca lider al unor demonstrații de extremă stânga), dar acum îi invocă memoria:

> AfD-ul reprezintă naționaliștii germani de dreapta (și mai rău) care doresc să se întoarcă la statutul de țară din centrul continentului și să stabilească o relație mai strânsă cu Rusia. Colaborarea dintre CDU (Uniunea Creștin-Democrată) și AfD ar fi o trădare la adresa moștenirii lui Adenauer și echivalentă cu sfârșitul Republicii de la Bonn... Nu putem decât să sperăm că vom fi scutiți de acest destin tragic și că Merkel va rămâne la conducere și după 2017. Viitorul Germaniei, al Europei și al Vestului ar putea să depindă de asta.
>
> Joschka Fischer, *The West on the Brink*, 3 octombrie 2016

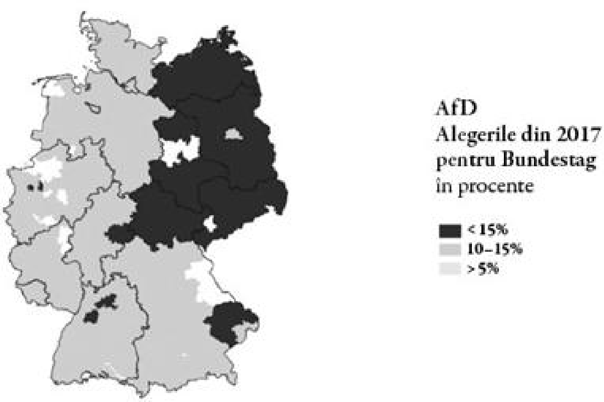
Angela Merkel are să câștige din nou; ea și Emmanuel Macron vor avea șansa să reînvie alianța franco-germană din cadrul UE. Dar nu va fi ușor. Punctele tari ale Franței și Germaniei de acum sunt foarte diferite de cele de pe vremea lui de Gaulle și Adenauer. „Reunificarea“ a mutat masiv atenția Germaniei spre Elbia de Est. Capitala Bonn era geografic foarte aproape de Paris, Bruxelles, Haga și chiar Londra; Berlinul este mai aproape de Varșovia și Praga. Ezitările lui Trump cu privire la NATO, ieșirea Marii Britanii din UE, ostilitatea Europei de Sud față de Germania nu pot decât să încurajeze ideea că păstrarea legăturii cu Vestul nu mai este esențială pentru viitorul Germaniei.

Germania trebuie să își amintească acum adevărata ei istorie. Europa trebuie să facă la fel, înțelegând că perioada 1871–1945 a reprezentat o anomalie prusacă în istoria unei țări în care adularea autorității statului, zelul puritan și militarismul chipurilor brăzdate de cicatrici erau elemente cu totul străine. Germania este unica speranță a Europei. Ea trebuie să acționeze și trebuie privită drept ceea ce ar fi trebuit să fie mereu: o țară puternică în inima Vestului.

Post-scriptum, noiembrie 2018********

După alegerile din septembrie 2017, toate aceste chestiuni au devenit și mai urgente. AfD-ul a obținut 12,6% din voturi la nivel național — printr-o bizară coincidență, tot atât cât UKIP în Marea Britanie în 2015 —, dar în Saxonia a ajuns la 27%, impunându-se acolo drept cel mai mare partid.

Ce se întâmplă dacă se întărește? Istoria ne poate liniști. Nu intrați în panică, după cum a declarat David Cameron când a aflat despre cele 12,6% ale UKIP. Germania de Vest și de Est au fost mereu țări diferite. Trebuie să începem să privim situația politică din Germania la fel cum o privim pe cea din SUA. Trebuie să ţinem cont de istoria culturală și de falia reprezentată de Elba, mult mai veche şi mai adâncă decât diviziunea creată de Războiul Civil din America. Saxonia nu va deveni niciodată asemeni Renaniei, aşa cum nici statul Mississippi nu va vota niciodată cu democrații. Din păcate. Pe de altă parte însă, există un avantaj uriaș: politica Saxoniei nu se va răspândi spre sud-vestul Germaniei cum nici California nu va fi de partea republicanilor. Rezultatele din 2018 din Bavaria și Hessen ne confirmă acest lucru. Există din punct de vedere cultural o cumpănă a apelor pe care AfD-ul pur și simplu nu o poate traversa.

Sursa: Oficiul Federal de Statistică, Infratest Dimap
© *Handelsblatt*

Așadar, având în vedere că Germania trebuie să se aștepte la o viață

fără Angela Merkel, lecția istoriei e limpede. Germania de Vest trebuie să înceteze să risipească bani încercând să mulțumească o regiune care nu va fi nicicând mulțumită. Și să se gândească mai mult la sine și cum să-și poarte de grijă. Elbia de Est este mult mai mică acum și nu mai are forța să dicteze politica națională, dacă oamenii își păstrează cumpătul. Criză? Nu, dacă germanii își înțeleg propria istorie.

Mulțumiri

Se spune adesea că în editurile britanice nu mai există editori adevărați. Ben Yarde-Buller este dovada vie a neadevărului acestei afirmații, și nu știu cum să mulțumesc providenței că agentul meu, Caspian Dennis, a răspuns la apelul lui telefonic. A fost o mare plăcere să lucrez cu James Nunn la partea grafică și cu Matt Baylis, ale cărui sugestii au fost adesea folositoare și uneori chiar salvatoare. Am purtat discuții și o corespondență extrem de importante cu dr. Peter Thompson, prof. Karen Leeder (Oxford University), prof. Stefan Szymanski (Univesity of Michigan) și dr. Matthew Fitzpatrick (Flinders University). Peter Thompson a făcut multe dintre fotografii, iar eu îi sunt recunoscător Universității Oxford Brookes, care m-a ajutat să-mi finanțez deplasarea împreună cu el. Fotografia memorialului lui Bismarck din Hamburg a fost făcută special de Philip v. Oppen. Mama mea, Janet Hawes, născută Fry, a insistat pe bună dreptate asupra unei revizii semnificative. Am avut conversații fascinante despre istoria germană cu socrul meu, Karl v. Oppen, și cu fiica sa, iubita mea soție, dr. Karoline v. Oppen (University of Bath), care a trăit deja prea mult cu această carte.

După războiul din 1864 împotriva danezilor, ducatul Holstein fusese atribuit Austriei, în vreme ce Prusiei i-a revenit ducatul Schleswig. (N.t.)

Cântec patriotic german ce-și are originea în istorica dușmănie franco-germană, având printre germani statutul de imn național neoficial. (N.t.)

ANGLIA, AUSTRIA ȘI GERMANIA

(De la corespondentul nostru)

Viena, 18 oct. (ora 8 p.m.)

Discursul lordului Salisbury de la Manchester a fost primit aici cu mare satisfacție, ca o garanție a înțelegerii totale dintre Anglia, Austria și Germania. (N.t.)

„De exemplu, o uzină metalurgică renană obişnuieşte ca, indiferent de profit, să nu plătească dividende mai mari de 5 procente. Restul se varsă într-un fond de rezervă și un fond pentru achiziționarea de

utilaje și echipamente noi și îmbunătățite.“ (N.t.)

Într-o scrisoare din 5 decembrie 1912 către armatorul german Albert Ballin. (N.a.)

E nevoie de un oarecare efort ca să ne amintim cât de ușor era pentru guverne să controleze mass-media compusă doar din ziare și jurnale de știri pe peliculă de celuloid. (N.a.)

Nu s-a întipărit în memoria națională a germanilor precum Stalingradul, fiindcă cei 13 000 de soldați care s-au predat anglo-americanilor au supraviețuit, spre deosebire de cei 90 000 de soldați capturați de ruși, care au murit aproape cu toții. (N.a.)

Însă ideea ca o Germanie de-nazificată să lupte în continuare împotriva lui Stalin nu era chiar atât de aberantă. Înainte de sfârșitul anului 1944, Churchill însuși comandase Operaţiunea Inimaginabil (Operation Unthinkable) pentru a investiga fezabilitatea unui atac-surpriză asupra Rusiei în 1945; raportul pleca de la premisa că trupele anglo-americane aveau să fie ajutate de trupe germane. Armata britanică a declarat însă că operațiunea este inacceptabilă. (N.a)

Aluzie la dispariția celor trei mari bănci comerciale din Islanda in timpul crizei mondiale începute în 2008. (N.t.)

Într-adevăr, la alegerile din 24 septembrie 2017, AfD-ul a obținut 12,6% din voturi la nivelul întregii Germanii, cu 7,9% mai mult decât la alegerile precedente. (N.t.)

Surplusul comercial total înregistrat de Germania în 2016 a fost de 300,9 miliarde de dolari, în 2017, de 287 de miliarde de dolari, iar în 2018, de 299 miliarde de dolari. (N.t.)

Reprodus prin amabilitatea publicației Handelsblatt Global, unde a apărut o versiune mai lungă a acestui post-scriptum. (N.a.)

Table of Contents